ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

Διπλωματική Εργασία

«Ο ΥΒΡΙΔΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ: ΕΙΝΑΙ ΑΠΕΙΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ;»

ΤΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2017

Σελίδα Σκόπιμα Κενή

Θέλω να αφιερώσω
την παρούσα διπλωματική εργασία
στη λατρεμένη μου Μαρία,
για την ηθική στήριξη, τη συμπαράσταση
και τη συνεχή της ενθάρρυνση
σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου,
χωρίς την οποία τίποτα από όσα έχω καταφέρει μέχρι σήμερα
δεν θα ήταν πραγματικότητα.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της διπλωματικής εργασίας μου, Αναπληρωτή Καθηγητή του Πανεπιστήμιου Μακεδονίας κ. Εμμανουήλ Καραγιάννη, για την έμπνευση και για την πολύτιμη καθοδήγησή του κατά τη διάρκεια της εκπόνησης αυτής της εργασίας. Πάνω απ' όλα, είμαι ευγνώμων στους γονείς μου, Μιχάλη και Μαρία, για την ολόψυχη αγάπη και υποστήριξή τους όλα αυτά τα χρόνια.

Σελίδα Σκόπιμα Κενή

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτή την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Κωνσταντίνος Μ. Παναγιώτου

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ…… 1

ΓΕΝΙΚΑ…… 1

ΣΚΟΠΟΣ…….. 3

ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ…….. 4

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α : ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΟΥ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ..... 5

ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΠΟΛΕΜΟΥ..... 5

Η ΦΥΣΗ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ …… 5

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ……. 6

ΑΜΕΣΗ ΚΑΙ ΕΜΜΕΣΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ…….. 6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β : ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ……. 8

ΓΕΝΙΚΑ…… 8

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ…….. 9

ΟΡΙΣΜΟΙ …… 11

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ…….. 14

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ……. 18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ : ΥΒΡΙΔΙΚΕΣ ΑΠΕΙΛΕΣ ΣΤΟΝ 21^{ο} ΑΙΩΝΑ……. 22

ΓΕΝΙΚΑ ……... 22

ΤΑ ΝΕΑ ΟΠΛΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ…… 23

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ…….. 24

Κυβερνοπόλεμος…… 28

Κατασκοπεία…….. 30

Επικοινωνιακός Πόλεμος……. 31

Ηλεκτρονικός Πόλεμος…… 34

Ψυχολογικός Πόλεμος…... …… 35

ΑΣΥΜΜΕΤΡΕΣ ΑΠΕΙΛΕΣ …… 36

Τρομοκρατία……..... 38

Θρησκευτικός και Εθνικός Φονταμενταλισμός…… 39

Οργανωμένο Έγκλημα…….. 40

ΛΟΙΠΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΥΒΡΙΔΙΚΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ…… 41

Μειονότητες …….. 41

Μετανάστευση …….. 42

Ενεργειακή Εξάρτηση…….. 44

Οικονομική – Πολιτική Επιρροή…… 45

Πόλεμος Νόμου- Lawfare…… 46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ …… 48

ΓΕΝΙΚΑ…… 48

ΥΒΡΙΔΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΧΕΖΜΠΟΛΑΧ ΣΤΟΝ ΛΙΒΑΝΟ…….. 48

ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΜΑΙΑΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ…… 51

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ…….. 58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε : ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΩΝ ΥΒΡΙΔΙΚΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ... 61

ΓΕΝΙΚΑ…… 61

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ…….. 62

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΕΣ ΡΟΕΣ…… 62

ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ…… 65

ΑΛΒΑΝΙΚΟΣ ΜΕΓΑΛΟΪΔΕΑΤΙΣΜΟΣ …… 66

ΣΚΟΠΙΑΝΟΣ ΑΛΥΤΡΩΤΙΣΜΟΣ……... 67

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ…… 68

ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ -ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ……. 68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ …….. 72

ΓΕΝΙΚΑ…… 72

Η ΑΠΕΙΛΗ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ…… 72

Η ΑΠΕΙΛΗ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΓΔΜ...…… 74

Η ΑΠΕΙΛΗ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ...……. 81

Η ΑΠΕΙΛΗ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ...……. 88

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ : ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ…….. 101

ΕΠΙΛΟΓΟΣ…… 107

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ……... 109

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Α/Α	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΣΕΛ
1	Σχήμα 1. Η αλλαγή στο φάσμα της σύγκρουσης	18
2	Σχήμα 2: Αντίληψη έννοιας «υβριδικών πολέμων»	20
3	Σχήμα 3: Σύγχρονες υβριδικές απειλές	23
4	Σχήμα 4. Ο κόσμος του Πληροφοριακού Πολέμου	26
5	Σχήμα. 5: Το Πληροφοριακό Περιβάλλον και οι του Διαστάσεις	27
6	Σχήμα 6 : The Weaponization of Social Media	34
7	Σχήμα 7 :Η Τρομοκρατία ως Υβριδική Απειλή	40
8	Σχήμα 8 : Ρωσικός Υβριδικός Πόλεμος	55
9	Σχήμα 9: Χάρτης Μεταναστευτικών Δρόμων	64
10	Σχήμα 10: SWOT Analysis Υβριδικής Απειλής από την ΠΓΔΜ	81
11	Σχήμα 11: SWOT Analysis Υβριδικής Απειλής από την Αλβανία	88
12	Σχήμα 12: SWOT Analysis Υβριδικής Απειλής από την Τουρκία	99

Σελίδα Σκόπιμα Κενή

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΓΕΝΙΚΑ

Η αποτρεπτική ικανότητα ενός κράτους και η δυνατότητα του να ανταποκριθεί σε υφιστάμενες ή και σε μελλοντικές προκλήσεις εξαρτάται από τη ρεαλιστική και ορθολογική αξιολόγηση των απειλών και τον ανάλογο καθορισμό της υψηλής στρατηγικής και του αμυντικού σχεδιασμού. Η πρόβλεψη των μελλοντικών απειλών και του πιθανού χαρακτήρα των συγκρούσεων αποτελεί μια πολύπλοκη εξίσωση. Για την αντιμετώπιση αυτής της αβεβαιότητας, τα κράτη καθορίζουν τον αμυντικό σχεδιασμό τους υιοθετώντας μια προσέγγιση που έχει ως στόχο την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ του είδους της απειλής και της διάθεσης των πόρων.

Η διεύρυνση του φάσματος και του χαρακτήρα των συγκρούσεων κάνει την προσέγγιση επιρρεπή σε λάθη που σε βάθος χρόνου δημιουργούν επιχειρησιακά προβλήματα, κατασπατάληση πόρων και κυρίως κενά ασφαλείας, που διάφοροι κρατικοί και μη κρατικοί δρώντες εκμεταλλεύονται. Σήμερα, η διασύνδεση και η αλληλεξάρτηση των κρατών σε συνδυασμό με την έξαρση της τρομοκρατίας και του ισλαμικού φονταμενταλισμού, την τεχνολογική επανάσταση, την έξαρση της παράνομης μετανάστευσης και την οικονομική κρίση έχει οδηγήσει στην εμφάνιση νέων μορφών πολέμου, με χαρακτηριστικότερο όλων τον υβριδικό πόλεμο .

Ο υβριδικός πόλεμος δεν συνιστά πρωτοποριακή δράση. Τα καινούρια στοιχεία εντοπίζονται στη δράση των μη κρατικών δρώντων, που στην αρχή της χιλιετίας χρησιμοποίησαν τον υβριδικό πόλεμο για να δηλώσουν την παρουσία τους στη διεθνή σκηνή. Οι υβριδικές απειλές περιλαμβάνουν μεγάλη ποικιλία ενεργειών όπως τρομοκρατία, μετανάστευση, δημογραφικές προκλήσεις, πειρατεία, διαφθορά, εθνικές συγκρούσεις, κυβερνοπόλεμο, οργανωμένο έγκλημα, και ασφάλεια ενεργειακών πηγών. Αποτελούν πλέον, αναπόσπαστο κομμάτι στη σχεδίαση και την εκτέλεση των επιχειρήσεων. Αναμφίβολα, η εμφάνιση του υβριδικού πολέμου δεν σημαίνει απαραίτητα και το τέλος του συμβατικού πολέμου, αλλά αποτελεί ένα παράγοντα που οδηγεί σε αναπροσαρμογή του αμυντικού σχεδιασμού των κρατών και των οργανισμών ασφαλείας στον 21ο αιώνα, καθώς οι επιπτώσεις, αν δεν αντιμετωπισθεί κατάλληλα, θα είναι εξαιρετικά σοβαρές.

Η Ελλάδα λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης βρίσκεται στη δύσκολη θέση να πρέπει να προετοιμαστεί να αντιμετωπίσει την υβριδική απειλή, προερχομένη ταυτόχρονα και συνδυαστικά από κρατικούς και μη δρώντες. Η συνεχής ροή προσφύγων και λαθρομεταναστών, η διαχρονική απειλή από ανατολάς και οι επεκτατικές βλέψεις των βόρειων γειτόνων σε συνδυασμό με την εξασθένηση βασικών παραγόντων ισχύος της όπως η οικονομία, η πληθυσμιακή συρρίκνωση, η διπλωματία και η πολιτική, καθιστούν αναγκαία την αναπροσαρμογή του αμυντικού σχεδιασμού, ώστε να συνεχίσει να υπηρετεί την υψηλή στρατηγική της χώρας. Αποτελεί αδήριτη ανάγκη αφενός η οριοθέτηση των υφιστάμενων υβριδικών απειλών προκειμένου η χώρα να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα αντιμετώπισής τους και αφετέρου ο σχεδιασμός του τρόπου με τον οποίο θα τις διαχειριστεί και το πώς θα μάθει να δραστηριοποιείται καλύτερα και ασφαλέστερα στη νέα πραγματικότητα, χωρίς να παραβλέπει το γεγονός ότι ο υβριδικός πόλεμος μπορεί να αποτελέσει ενδεχομένως πεδίο προς το οποίο οφείλει να αναπτύξει κατάλληλες πρωτοβουλίες αποκατάστασης της ισορροπίας ισχύος στην περιοχή.

Για την ανάλυση των απειλών υβριδικού πολέμου για την ελληνική ασφάλεια ανάλογα με την προέλευση τους, θα χρησιμοποιηθεί το εργαλείο της SWOT ανάλυσης. Η ανάλυση SWOT χαρακτηρίζεται ως ένα πολυδύναμο εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού, το οποίο χρησιμοποιείται για την ανάλυση του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος ενός δρώντα όταν αυτός αξιολογείται στην εκτέλεση μιας δράσης σε σχέση με τους στόχους που έχει θέσει, με σκοπό την επίτευξή τους καθώς και τη δυνατότητα του να υλοποιήσει αυτή τη δράση. Η ανάλυση SWOT εξετάζει τα Δυνατά (Strengths) και Αδύνατα σημεία (Weaknesses) ενός δρώντα, τις Ευκαιρίες (Opportunities) και Απειλές (Threats) από το περιβάλλον που δραστηριοποιείται. Τα δυνατά και αδύνατα σημεία αφορούν στο εσωτερικό περιβάλλον του δρώντα, καθώς προκύπτουν από τους εσωτερικούς πόρους που κατέχει. Αντίθετα, οι ευκαιρίες και οι απειλές αντανακλούν μεταβλητές του εξωτερικού περιβάλλοντος σε σχέση με τον δρώντα (Χρυσικός, 2013).

Η συγκεκριμένη προσέγγιση ανάλυσης έχει επιλεγεί γιατί θεωρείται ότι συμβάλλει στον αρμονικό συνδυασμό θεωριών που δίδουν έμφαση στο εξωτερικό περιβάλλον και των στοιχείων εκείνων που αναδεικνύουν το αντίστοιχο εσωτερικό, όπως τους πόρους και τις ικανότητες, ως καθοριστικούς παράγοντες στο σχεδιασμο και την ανάλυση της στρατηγικής. Οι βασικές πληροφορίες που προέρχονται

προκύπτουν από τη SWOT ανάλυση αφορούν στην υφιστάμενη κατάσταση για μια χώρα, ένα οργανισμό, την παροχή πληροφοριών για την οριοθέτηση στόχων και τη λήψη στρατηγικών αποφάσεων, τον εντοπισμό των ευκαιριών, περιορισμών και στρατηγικών επιλογών, την κατανόηση των ευκαιριών, απειλών και αδυναμιών και τέλος την ανάπτυξη σεναρίων και στρατηγικών σχεδίων (Κούτρης, 2007).

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη, η κατανόηση και η ανάλυση των υβριδικών απειλών τις οποίες ενδέχεται να αντιμετωπίσει η χώρας μας τον 21^{ο} αιώνα. Λαμβάνοντας υπόψη το περιβάλλον οικονομικής στενότητας και τη ρευστότητα της κατάστασης στο ευρύτερο γεωπολιτικό περιβάλλον των Βαλκάνιων και την Ανατολικής Μεσογείου, επιδιώκεται να διαφανεί η επίδραση που μπορεί να έχει ο υβριδικός πόλεμος για την ασφάλεια στο εσωτερικό της χωράς σε περίοδο ειρήνης, έντασης και κρίσης καθώς και στην έκβαση μιας ενδεχομένης σύγκρουσης.

Η ανάπτυξη της διπλωματικής εργασίας έχει ως εξής:

- Στο κεφάλαιο «Α» θα παρουσιαστεί το θεωρητικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο στηρίζεται η φιλοσοφία του υβριδικού πολέμου ως απόσταγμα της «Τέχνης του Πολέμου» του Sun Tzu και σε συνδυασμό της έμμεσης με την άμεση στρατηγική.

- Στο κεφάλαιο «Β» θα γίνει η εννοιολογική προσέγγιση του υβριδικού πολέμου, όπως απαντάται συνδυαστικά σε συμβατικές, μη συμβατικές επιχειρήσεις και επιχειρήσεις στον Κυβερνοχώρο υλοποιώντας την ενοποίηση πολέμου και ειρήνης σε μια αδιαίρετη γκρίζα ζώνη.

- Στο κεφάλαιο «Γ» θα παρουσιαστούν οι υβριδικές απειλές στον 21ο αιώνα σε στρατηγικό, επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο, που αποτελούν τις συνιστώσες του υβριδικού πολέμου ο οποίος διεξάγεται απο κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες σε περίοδο ειρήνης, έντασης, κρίσης και πολέμου.

- Στο κεφάλαιο «Δ» θα γίνει παρουσίαση και συγκριτική μελέτη των περιπτώσεων υβριδικού πολέμου σε Λίβανο και Ουκρανία από τη Hezbollah και τη

Ρωσία αντίστοιχα, θεωρώντας ότι δεν αποτελούν δυο μεμονωμένα περιστατικά υβριδικού πολέμου αλλά εικόνες από το μέλλον και τον τρόπο που οι μελλοντικές πολεμικές συγκρούσεις θα λαμβάνουν χώρα.

- Στο κεφάλαιο «Ε» θα γίνει παρουσίαση των υβριδικών απειλών για την Ελλάδα, λαμβάνοντας υπόψη τα συμπεράσματα που έχουν προκύψει από τη μελέτη των παραδειγμάτων του Λιβάνου και της Ουκρανίας στα σημεία που αυτά προσομοιάζουν με το γεωστρατηγικό και το επιχειρησιακό περιβάλλον της χώρας.

- Στο κεφάλαιο «ΣΤ» θα γίνει αξιολόγηση των απειλών για την Ελλάδα με SWOT ανάλυση αυτών, ανάλογα με την προέλευση τους, για την εξαγωγή συμπερασμάτων και την αξιολόγηση της επικινδυνότητας της καθεμιάς, για την εθνική ασφάλεια.

- Στο κεφάλαιο «Ζ» θα διατυπωθούν τα συμπεράσματα για την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών στην Ελλάδα, καθώς και για την αποτελεσματική προσέγγιση του υβριδικού πολέμου ως στοιχείο που θα πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη για τον καθορισμό του αμυντικού σχεδιασμού της χώρας.

ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ

Οι παραδοχές και οι προϋποθέσεις που πρέπει να ληφθούν υπόψη είναι:

- Η κύρια απειλή της χώρας μας προέρχεται εξ' ανατολών και από την Τουρκία.

- Η οικονομική κατάσταση της χώρας μας δεν θα μεταβληθεί σημαντικά αλλά θα παρουσιάζει μια σταδιακή βελτίωση.

- Το περιβάλλον ασφάλειας στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Μεσόγειο θα παραμείνει ρευστό.

- Στην μελέτη δεν θα αναφερθούν ευαίσθητα στοιχεία και έγγραφα που ενδέχεται να πλήξουν την εθνική ασφάλεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α»

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΟΥ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΠΟΛΕΜΟΥ

Η εξέταση του φαινομένου του πολέμου αποτελεί διαχρονικό μέλημα στη μακραίωνη ιστορία του ανθρώπου, έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης για την επιστήμη των διεθνών σχέσεων και τις στρατιωτικές σχολές, ενώ προβληματίζει την ανθρωπότητα μέχρι τις μέρες μας. Σύμφωνα με τον Clausewitz[1] «πόλεμος είναι μια πράξη βίας προορισμένη στο να αναγκάσει τον αντίπαλο να πράξει κατά τη θέληση μας». Αποτελεί δηλαδή το μέσο προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος που είναι ο εξαναγκασμός του αντιπάλου να ενεργήσει συμφωνά με τη βούληση μας. Δεν είναι μια πράξη ενστικτώδης, ούτε μια πράξη πολιτική αλλά «ένα πραγματικό εργαλείο της πολιτικής, η συνέχιση της πολιτικής με αλλά μέσα» (Κουσκουβέλης, 2010, 325).

Η λέξη «πόλεμος» στις μέρες μας, λαμβάνει ευρύτερες εννοιολογικές διαστάσεις καθώς επεκτείνεται και πέραν των επιχειρησιακών πεδίων δράσης των ενόπλων δυνάμεων (ξηρά, θάλασσα, αέρας, διάστημα, ηλεκτρομαγνητικό φάσμα) και ως εκ τούτου νέα είδη πολέμου, όπως κυβερνοπόλεμος, οικονομικός, πληροφοριακός, επικοινωνιακός υβριδικός πόλεμος κ.α, βρίσκονται στο μικροσκόπιο της επιστήμης των διεθνών σχέσεων. Η διείσδυση του φαινόμενου του πολέμου σε όλα τα επίπεδα της δραστηριότητας των ανθρώπων και η διαρκώς αυξανομένη εμπλοκή των πολιτικών στη νέα μορφή του πολέμου και στις διεργασίες πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το τέλος του, έρχεται να επιβεβαιώσει τα λεγόμενα του Hedley Bull πως «ο πόλεμος είναι οργανωμένη βία που διεξάγεται ανάμεσα σε πολιτικές μονάδες» και για να το διαχωρίσει από την άσκηση οργανωμένης βίας προσθέτει ότι «η βία δεν είναι πόλεμος, παρά μονό αν ασκείται εν΄ ονόματι μιας πολιτικής μονάδας και στρέφεται εναντίον μιας άλλης πολιτικής μονάδας»(Κουσκουβέλης, 2010, 326).

Η ΦΥΣΗ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Στην προσπάθεια μελέτης του πολέμου, διαπιστώνεται η ύπαρξη διαχρονικών χαρακτηριστικών τα οποία συγκροτούν τη «φύση» του πολέμου και χαρακτη-

[1] Carl von Clausewitz , στο «Περί του Πολέμου» Βάνιας Ε΄ Έκδοση Θεσσαλονίκη 1999 σελ, 31

ριστικών τα οποία παρατηρούνται περιστασιακά και κατά περίπτωση δημιουργώντας το «χαρακτήρα» του πολέμου. Η φύση του πολέμου αφορά στα σταθερά χαρακτηριστικά του από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, σε κάθε μορφή και ανεξαρτήτως του χρόνου και του τόπου στον οποίο λαμβάνει χωρά. Ο χαρακτήρας του πολέμου διαμορφώνεται από το διεθνές περιβάλλον ασφάλειας, την πολιτική κατάσταση, τις οικονομικές, κοινωνικές, δημογραφικές, θρησκευτικές και άλλες συνθήκες μιας συγκεκριμένης εποχής, καθώς επίσης και από την επιρροή της τεχνολογίας. Η φύση και ο χαρακτήρας του πολέμου συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους και βρίσκονται σε διαρκή αλληλεξάρτηση. Η αλληλεξάρτηση του χαρακτήρα και της φύσης του πολέμου δεν είναι στατική, οι εξελίξεις που παρατηρούνται στον χαρακτήρα του πολέμου καθιστούν τη σχέση τους δυναμική (Μαυρόπουλος, 2013).

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Η στρατηγική είναι μια έννοια με ευρύτατη εφαρμογή σε διαφορά επίπεδα της καθημερινότητας των κρατών, των ανθρώπων, των οργανισμών και των επιχειρήσεων. Πρόκειται για μια αλληλουχία από προγραμματισμένες δράσεις με κεντρικό στόχο την επίτευξη του κύριου αντικειμενικού σκοπού κάθε φορέα που χαράζει στρατηγική. Σε επίπεδο κρατικών δρώντων η υψηλή στρατηγική χαράσσεται από την κυβέρνηση. Ως υψηλή στρατηγική (grand strategy) ονομάζεται η χρήση όλων των μέσων που διαθέτει ένα κράτος (στρατιωτικά, οικονομικά, διπλωματικά) προκειμένου να επιτύχει τους πολιτικούς του σκοπούς. Η υψηλή στρατηγική είναι η θεωρία ενός κράτους για το πώς μπορεί να παράγει ασφάλεια για τον εαυτό του και θεωρείται η ασπίδα ενός κράτους στις απειλές κατά της ασφαλείας του. Είναι μια πολιτικο-στρατιωτική αλυσίδα μέσων και σκοπών στην οποία οι στρατιωτικές δυνατότητες συσχετίζονται με τους πολιτικούς σκοπούς (Πλατιάς–Κολιόπουλος, 2015, 64). Οι Ένοπλες Δυνάμεις προχωρούν στη χάραξη της στρατιωτικής στρατηγικής. Το επίπεδο της υψηλής στρατηγικής παρέχει το πλαίσιο σχεδίασης των επιχειρήσεων στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής (ΓΕΣ, 2014).

ΑΜΕΣΗ ΚΑΙ ΕΜΜΕΣΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Στη μελέτη της στρατιωτικής στρατηγικής υφίστανται διαχρονικά δυο βασικές προσεγγίσεις ως προς τον ενδεικνυόμενο κάθε φορά τρόπο δράσης, η άμεση και η έμμεση. Άμεση προσέγγιση είναι η κατεύθυνση της πολεμικής προσπάθειας πρωτίστως εναντίον του κυρίου αντιπάλου και του κέντρου βάρους της αντίπαλης

πολεμικής προσπάθειας με πλέον φημισμένο εκφραστή τον Πρώσο στρατηγό Clausewitz, ο οποίος τις περισσότερες φορές ταύτιζε το κέντρο βάρους με τις ένοπλες δυνάμεις του αντιπάλου (Πλατιάς–Κολιόπουλος, 2015, 94).

Ο Sun Tzu θεωρείται πατέρας της έμμεσης προσέγγισης(indirect approach) την οποία αργότερα υποστήριξε και ο Liddell Hart. Η βασική ιδέα της έμμεσης προσέγγισης είναι η επιλογή της γραμμής ήσσονος αντιστάσεως. Συνιστά παράκαμψη των ισχυρών σημείων του εχθρού και εστίαση της προσπάθειας στη διανοητική και ψυχολογική του αδυναμία προκειμένου να αποδιοργανωθεί. Ισχυρές δυνάμεις συνθλιβούν τις ασθενείς δυνάμεις του εχθρού όπως μια μυλόπετρα ένα αυγό, οι δυνάμεις κινούνται γρήγορα και χωρίς φθορά σε περιοχές που δεν βρίσκεται ο εχθρός κατακτώντας ανυπεράσπιστες εχθρικές θέσεις και επιτυγχάνεται η παραπλάνηση του εχθρού και ο αιφνιδιασμός του μέσω απροσδόκητων κινήσεων και επιθέσεων. Ωστόσο, ο Sun Tzu δεν μένει προσκολλημένος στην έμμεση προσέγγιση κατανοώντας ότι, η έμμεση και άμεση προσέγγιση συγχρονίζονται δυναμικά στην επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών. Η άμεση προσέγγιση από μόνη της μπορεί να οδηγήσει στην επίτευξη του στόχου με δυσανάλογο κόστος, ενώ η μεμονωμένη χρήση της έμμεσης μπορεί να οδηγήσει στη σπατάλη πόρων για χαμηλής αξίας σκοπούς. Οι οροί «συμβατικός» και «ανορθόδοξος» αναφέρονται ταυτόχρονα στον τρόπο δράσης για επίτευξη του αποφασιστικού αποτελέσματος. Αυτό που καθιστά τις δυνάμεις «ανορθόδοξες» κατά τον Sun Tzu είναι η προσέγγιση να πλήττουν τον αντίπαλο σε ασθενή και μη αναμενόμενα σημεία.

Αυτός ο συνδυασμός άμεσης και έμμεσης προσέγγισης συνδέεται στενά με την ταυτόχρονη χρήση συμβατικών και μη συμβατικών δυνάμεων στη σύγχρονη μορφή των επιχειρήσεων που διεξάγονται σε μια αδιαίρετη γκρίζα ζώνη μεταξύ ειρήνης και πολέμου λαμβάνοντας το χαρακτηρισμό του υβριδικού πολέμου. Πρόκειται για έναν πόλεμο που μπορεί να τελειώσει χωρίς καν να κηρυχτεί και χωρίς καν να χρειαστεί να βρεθούν οι δυο αντιμαχόμενες πλευρές στο πεδίο της μάχης και να δικαιώσει πανηγυρικά τη ρήση του Sun Tzu ότι «η τελειότερη στρατηγική είναι να υποτάσεις τον αντίπαλο χωρίς να χρειαστεί να εμπλακείς σε μάχη» (Πλατιάς–Κολιόπουλος, 2015, 95-101).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β»

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΓΕΝΙΚΑ

Το ερώτημα που απασχολεί τα τελευταία χρονιά τη διεθνή κοινότητα και τους διεθνείς οργανισμούς, που παίζουν ενεργό ρόλο στη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης και ασφαλείας, είναι ένα και ιδιαιτέρως κρίσιμο: για ποιο είδος πολέμου πρέπει να ετοιμάζονται οι σημερινοί στρατοί;

Ο πόλεμος που διεξάγεται σήμερα δεν έχει καθορισμένα μέτωπα. Επικεντρώνεται στην κοινωνία του εχθρού για να καταστρέψει την πολιτική βούληση για μαχη. Εκμεταλλευόμενος τη χρήση της τεχνολογίας, όπως τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη και επιθετικές τακτικές στον κυβερνοχώρο, κρατά τους στρατιώτες μακριά από τους άμαχους στόχους. Αυτό το γεγονός καταδεικνύει μια νέα σημαντική τάση: τη σύγχυση ανάμεσα στο στρατιωτικό μέτωπο και τα μετόπισθεν. Η στροφή αυτή επισπεύδεται λόγω του ότι ο πόλεμος μεταξύ κρατών αντικαθίσταται από ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ μη κρατικών δρώντων όπως αντάρτικες ομάδες, τρομοκρατικά δίκτυα και εγκληματικές οργανώσεις (Nye, 2015).

Συμφωνά με τον Nye[2], στους υβριδικούς πολέμους χρησιμοποιούνται διάφορα όπλα πολλά από τα οποία δεν διαθέτουν δύναμη πυρός. Με μια κάμερα σε κάθε κινητό και την εισβολή των μέσων κοινωνικών δικτύωσης στην καθημερινότητα μας, ο ανταγωνισμός της πληροφορίας αποτελεί κρίσιμο συστατικό του πολέμου τον 21^{ο} αιώνα. Παραδείγματα αποτελούν οι επιθέσεις μη κρατικών δρώντων σε μεγάλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, οι οποίες αποτελούσαν μέχρι πρότινος παγκόσμια ορόσημα ασφαλείας για τους πολίτες. Οι τρομοκράτες δεν χρειάζονται όπλα, ούτε χρονοβόρους σχεδιασμούς για να σπείρουν το θάνατο, τον τρόμο και τον πανικό στο εσωτερικό των κρατών. Με αυτοκίνητα και σουγιάδες, μπορούν να παραλύσουν τον κόσμο όλο. Στον υβριδικό πόλεμο, συμβατικές και μη συμβατικές δυνάμεις, στρατιώτες και άμαχοι μπλέκονται μεταξύ τους. Εκμεταλλευόμενοι αυτή την ασυμμετρία, κράτη και μη κρατικοί δρώντες δίνουν έμφαση σε μη συμβατικές τακτικές που συνδυάζουν εργαλεία ηλεκτρονικά, διπλωματικά, κυβερνοχώρου,

[2] Ο κ. Joseph S. Nye, πρώην υφυπουργός Αμυνας των ΗΠΑ, είναι καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ

τρομοκρατικά, οικονομικά και προπαγανδιστικά για να εξαπατήσουν και να εξουθενώσουν τον αντίπαλο (Nye, 2015).

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Ο υβριδικός πόλεμος αποτελεί «ένα παλιό κρασί σε καινούριο μπουκάλι» (Ullman, 2015) σε απόλυτη αρμονία με τα λεγόμενα του Clausewitz, ο οποίος στο έργο του «On War», αναφέρει ότι ο πόλεμος δεν είναι τίποτα περισσότερο από ένα πραγματικό χαμαιλέων που προσαρμόζει τα χαρακτηριστικά του στα μέσα της εποχής. Τα κυρίαρχα στοιχεία του πολέμου συγκροτούν κατά τον Clausewitz μια παράδοξη τριάδα (trinity) :

• Πρωτογενής βιαιότητα, το μίσος και η εχθρότητα που σχετίζεται με το λαό των εμπλεκομένων κρατών

• Παιχνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας που αφορά στις ένοπλες δυνάμεις των αντιμαχόμενων

• Στοιχείο της υπαγωγής, ως όργανο πολιτικής, το οποίο καθιστά τον πόλεμο υποκείμενο στη λογική και αφορά στις κυβερνήσεις των κρατών (Μαυρόπουλος, 2014).

Αυτοί οι παράγοντες έχουν αποτελέσει μέρος του πολέμου από το λυκαυγές της καταγεγραμμένης ιστορίας. Εντούτοις, ο πόλεμος στον εικοστό πρώτο αιώνα μετασχηματίζεται σε φαινομενικά άγνωστες μορφές, που συνδυάζουν συμβατικές και μη συμβατικές δυνάμεις στα ίδια πεδία μάχης και προσεγγίζεται από αναλυτές, κράτη και οργανισμούς μέσω ενός νέου τύπου πολέμου καλούμενος ως υβριδικός πόλεμος. Όπως δήλωσε ο Clausewitz σχεδόν πριν από δύο αιώνες, αν και ο πόλεμος αλλάζει χαρακτηριστικά σε διάφορες περιστάσεις, με οποιονδήποτε τρόπο εκδηλώνεται, παραμένει πόλεμος. Έτσι, αν και δεν υπάρχει κάτι νέο στον υβριδικό πόλεμο ως έννοια, ο τρόπος εφαρμογής του στον 21^{ο} αιώνα αποτελεί μια λογική συνέχεια με έντονα στοιχεία νεωτερισμού ως προς τον τρόπο που χρησιμοποιήθηκε τους προηγούμενους αιώνες.

Η ιστορική αναδρομή μας πηγαίνει τουλάχιστον μέχρι τον Πελοποννησιακό πόλεμο τον 5ο αιώνα π.Χ., όπου κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης, οι Σπαρτιάτες αναγνώρισαν ότι έπρεπε να κρατηθούν σημαντικές

δυνάμεις στη Λακωνία και τη Μεσσηνία για να αποτρέψουν μια εξέγερση από τους είλωτες, πάνω στους οποίους στήριζαν τα γεωργικά και στρατιωτικά τους συστήματα. Η αθηναϊκή στρατηγική για οικοδόμηση εκστρατευτικής βάσης στην Πύλο στηριζόταν εν μέρει στο στόχο της δημιουργίας των συνθηκών για μια εξέγερση των ειλώτων, η οποία στη συνέχεια θα προσέθετε μια ακανόνιστη διάσταση στη συμβατική σύγκρουση. Η απλή απειλή υβριδικού πολέμου είχε φέρει τους Σπαρτιάτες σε δύσκολη θέση (Williamson & Mansoor, 2012, 3).

Όπως δείχνουν παραδείγματα σε όλη την ιστορία, οι υβριδικοί αντίπαλοι σχηματίζουν ένα δύσκολο και συχνά ισχυρό συνδυασμό. Η αντιμετώπιση συμβατικών δυνάμεων απαιτεί μια στρατιωτική δύναμη να ενεργήσει εναντίον τους, αλλά με τον τρόπο αυτό οι υλικοτεχνικές ζώνες και οι αμφισβητούμενες περιοχές αποδυναμώνονται και καθίστανται ευάλωτες στους αντάρτες και στις μη συμβατικές δυνάμεις. Ο γερμανικός στρατός στο Ανατολικό Μέτωπο κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου υπέστη συνεχείς διακοπές των γραμμών ανεφοδιασμού και επικοινωνιών, ως αποτέλεσμα της δραστηριότητας δεκάδων χιλιάδων των σοβιετικών κομμουνιστών και ανταρτών και υπολειμμάτων συμβατικών δυνάμεων που παρακάμπτονταν κατά τις φάσεις έναρξης της επιχείρησης Barbarossa (Williamson & Mansoor, 2012, 4).

Ο Βρετανός πρωθυπουργός Winston Churchill αναγνώρισε επίσης τη δύναμη της χρήσης μη συμβατικών δυνάμεων για την καταπολέμηση του Γερμανικού στρατού σε συνδυασμό με τις συμβατικές στρατιωτικές επιχειρήσεις. Τον Ιούλιο του 1940, ανέθεσε σε έναν νέο οργανισμό, Special Operations Executive (SOE), την αποστολή να «θέσει την Ευρώπη υπό το φως». Για τα επόμενα χρόνια, Βρετανοί πράκτορες βοήθησαν τοπικά αντιστασιακά κινήματα, βρετανικά αεροσκάφη μετέφεραν όπλα στους αντάρτες, Άγγλοι πράκτορες ενεπλάκησαν σε δολιοφθορές εναντίων των ναζιστικών εγκαταστάσεων σε όλη τη Δυτική Ευρώπη και τα Βαλκάνια. Τελικά, η Βρετανία δεν θα μπορούσε να κερδίσει τον πόλεμο παρά μόνο χρησιμοποιώντας ένα συνδυασμό στρατηγικών βομβαρδισμών, ναυτικού αποκλεισμού και ενθάρρυνσης των εξεγέρσεων στην Ευρώπη. Οι κινήσεις αντίστασης έδωσαν ώθηση στις συμμαχικές δυνάμεις όταν αυτές επέστρεψαν στην Ευρώπη και αποδείχθηκαν ιδιαίτερα χρήσιμες καθυστερώντας τις γερμανικές ενισχύσεις με κατεύθυνση προς τη Νορμανδία (Williamson & Mansoor, 2012, 5).

ΟΡΙΣΜΟΙ

Ο όρος υβρίδιο σημαίνει «Ύβρις στον Δία» και αναφέρεται σε κάτι μη φυσιολογικό όπως η «παρέμβαση στα Θεία». Ετυμολογικά, το υβρίδιο είναι αποτέλεσμα διασταύρωσης γενετικά ανόμοιων ατόμων, τα οποία όμως εκφράζουν κάποιο κοινό χαρακτηριστικό με διαφορετικό τρόπο[3]. Τα υβρίδια παρουσιάζουν βελτιωμένα χαρακτηριστικά και μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα στις συνθήκες περιβάλλοντος, σε σχέση με τους γονείς τους (Δομή, 2006).

Κατά τον ορισμό του υβριδίου και με ειδική αναφορά στον υβριδικό πόλεμο, αναμένεται η ύπαρξη τουλάχιστον δύο διαφορετικών μορφών πολέμου στις χαρακτηριζομενες υβριδικές συγκρούσεις, μη συμβατών μεταξύ τους όπως η συνύπαρξη συμβατικού και μη συμβατικού πολέμου. Δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός του υβριδικού πολέμου παγκοσμίως αλλά ένας αριθμός επεξηγήσεων του όρου διεθνώς (Hoffman, 2009). Κατά τον Παντελή (2015) υπάρχει ποικιλία όρων που χρησιμοποιούνται από τη διεθνή κοινότητα και του διεθνείς οργανισμούς (NATO, ΕΕ) όπως: υβριδικός πόλεμος (hybrid warfare), υβριδική απειλή (hybrid threat) και υβριδικός αντίπαλος (hybrid adversary).

Το 2002, ο Αμερικανός πεζοναύτης Bill Nemeth μελετώντας τη μορφή του πολέμου στην Τσετσενία προσδιόρισε τον υβριδικό πόλεμο ως μια «σύγχρονη μορφή ανταρτοπολέμου που χρησιμοποιεί σύγχρονη τεχνολογία και μεθόδους μαζικής κινητοποίησης». Σημείωσε ότι χαρακτηρίζεται από την ικανότητα εύκολης μετάβασης από συμβατικές σε μη συμβατικές τακτικές, όταν αυτο ήταν απαραίτητο και ότι αποτελεί μια τακτική που συχνά ακροβατουσε μεταξύ του ανταρτοπολέμου και της τρομοκρατίας (Nemeth, 2002, 29).

Ο McCuen επικεντρώνεται στις περιοχές όπου διεξάγεται ο υβριδικός πόλεμος χωρίζοντας σε τρεις υποπεριοχές «εντός της ζώνης μάχης, στο εσωτερικό της χώρας και στη διεθνή κοινότητα». Στις τρεις περιοχές στις οποίες διεξάγεται η διαμάχη βασικός στόχος και παράγοντας άσκησης επιρροής και ενδιαφέροντος είναι το ανθρώπινο κεφάλαιο. Εντός της ζώνης μάχης αφορά στον έλεγχο του τοπικού πληθυσμού και την εξασφάλιση της υποστήριξης του κατά την εξέλιξη των επιχειρήσεων. Στο εσωτερικό της χώρας αναφέρεται στην αποδοχή της κοινής

[3] https://el.wikipedia.org/wiki/Υβρίδιο

γνώμης και η τελευταία περιοχή οριοθετείται από το διεθνές περιβάλλον, στοχεύοντας στην εξασφάλιση της υποστήριξης της διεθνούς κοινής γνώμης. Οι μελλοντικές συγκρούσεις θα είναι ευρέους φάσματος και θα περιλαμβάνουν επιχειρήσεις στο φυσικό πεδίο και στο πεδίο του θεάματος. Το κέντρο βάρους μιας υβριδικής σύγκρουσης βρίσκεται στον ανθρώπινο παράγοντα. Ο υβριδικός πόλεμος είναι πόλεμος ισχύος, επιρροής και ιδεών. Διεξάγεται ταυτόχρονα στο φυσικό, πνευματικό και ηθικό πεδίο και οι επιχειρήσεις είναι συμβατικές, ασύμμετρες και επιχειρήσεις «επιρροής» με χρήση όλων των στοιχείων εθνικής ισχύος στοχεύοντας στη φυσική και πνευματική εξόντωση του αντιπάλου, τον προσεταιρισμό του τοπικού πληθυσμού και την εξασφάλιση της αποδοχής της διεθνούς κοινής γνώμης. Ο έλεγχος και η εξασφάλιση της υποστήριξης του τοπικού πληθυσμού, η εσωτερική και η εξωτερική νομιμοποίηση αποτελούν στρατηγικούς αντικειμενικούς σκοπούς για την τελική επικράτηση (McCuen, 2008).

Ο Nathan Freier του Κέντρου Στρατηγικών και Διεθνών Σπουδών των ΗΠΑ αποτέλεσε έναν από τους δημιουργούς της στρατηγικής εθνικής άμυνας στο πλαίσιο του υβριδικού πολέμου. Συμφωνά με τον Freier, η στρατηγική του υβριδικού πολέμου αποτελείται από τέσσερις συνιστώσες – συμβατική δύναμη, μη συμβατική δύναμη, τρομοκρατία και αποδιοργάνωση. Εκμεταλλεύεται την προηγμένη τεχνολογία για να αμφισβητήσει τη στρατιωτική ανωτερότητα ενός κρατικού δρώντα. Στο μέλλον η στρατηγική των δρώντων θα είναι συνδυασμος των τεσσάρων παραμέτρων κάνοντας τις απειλές εξαιρετικά πολύπλοκες. Η προσέγγιση αυτή δίνει τη μορφή υβριδικής απειλής σε οποιονδήποτε δρώντα χρησιμοποιεί κατ' ελάχιστων δυο από τις συνιστώσες του για την επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών του (Freier, 2009).

Σύμφωνα με τους Jacobs και Lasconjarias (2015), είναι πολύ δύσκολο να οριστεί επακριβώς ο υβριδικός πόλεμος, καθώς ετυμολογικά ο όρος παραπέμπει σε κάτι απροσδιόριστο. Εστιάζουν στην ύπαρξη τριών στοιχείων προσδιορισμού του υβριδικού πολέμου. Το πρώτο στοιχείο είναι η ταυτόχρονη χρήση διαφορετικών «μηχανισμών» από όλο το φάσμα των επιχειρήσεων, όπως στρατιωτικές δυνάμεις, κατασκοπεία, τρομοκρατία, τεχνολογική υπεροχή, οικονομική εξάρτηση, ενεργεία, θρησκευτικές πεποιθήσεις, μέσα μαζικής ενημέρωσης, ως μέρος μίας πολυεπίπεδης και προσαρμοζόμενης στρατηγικής που λαμβάνει τη μορφή «παραλλαγμένης» επίθεσης. Το δεύτερο στοιχείο αναφέρεται

στους υβριδικούς δρώντες. Μη κρατικοί παράγοντες, ως πολιτοφυλακές, εγκληματικές οργανώσεις ή τρομοκρατικά δίκτυα, μη κυβερνητικές οργανώσεις και θρησκευτικοί οργανισμοί που υποστηρίζονται μυστικά από κάποια κράτη, αποτελούν την προσωποποίηση των υβριδικών δρώντων. Το τρίτο στοιχείο είναι στο πεδίο της αντιπαράθεσης. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η κύρια επιδίωξη του υβριδικού πολέμου είναι η πολιτική υποταγή του αντιπάλου, ο υβριδικός πόλεμος δεν περιορίζεται στο φυσικό πεδίο όπως ο συμβατικός πόλεμος, αλλά επεκτείνεται σε πολιτικό, κοινωνιολογικό, διπλωματικό και οικονομικό πεδίο. Βασιζόμενοι στα παραπάνω οι Jacobs και Lasconjarias προσδιορίζουν τον υβριδικό πόλεμο ως «μία μορφή βίαιης σύγκρουσης, η οποία εμπλέκει ταυτόχρονα κρατικούς και μη δρώντες, με την χρήση συμβατικών και μη μέσων, και δεν περιορίζεται στο φυσικό πεδίο της μάχης ή σε άλλη συγκεκριμένη φυσική περιοχή» (Jacobs και Lasconjarias 2015, 32).

Ο εμπνευστής της υβριδικής απειλής και του υβριδικού πολέμου με τη μορφή που λαμβάνει χώρα στον 21ο αιώνα είναι ο Frank Hoffman. Σύμφωνα με τον Hoffman, ο ορισμός του υβριδικού πολέμου προσαρμόζεται από την εθνική αμυντική στρατηγική και επικεντρώνεται στις μεθόδους συγκρούσης των αντιπάλων. Ενσωματώνει την «αντικοινωνική συμπεριφορά» ή την εγκληματικότητα καθώς διακρίνει άρρηκτη σχέση μεταξύ των εγκληματικών και των τρομοκρατικών οργανώσεων που χρησιμοποιούν το λαθρεμπόριο, τα ναρκωτικά, την εκβίαση κ.λπ., για να υπονομεύσουν τη νομιμότητα της κυβέρνησης. Κατά τον Hoffman, υβριδική απειλή συνιστά «κάθε αντίπαλος ο οποίος εφαρμόζει ταυτόχρονα και σε προσαρμογη μείγμα συμβατικων όπλων,ακανόνιστων τακτικών, τρομοκρατίας και εγκληματικότητας στο ευρύτερο πεδίο της μάχης προκειμένου να πετύχει τους πολιτικούς του σκοπούς» (Hoffman, 2009).

Στην κοινή ανακοίνωση της ύπατης εκπροσώπου της ΕΕ για τα θέματα Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) αναφέρεται ότι οι ορισμοί των υβριδικών απειλών ποικίλουν και πρέπει να παραμείνουν ευέλικτοι ώστε να ανταποκρίνονται στην εξελισσόμενη φύση τους. Η έννοια έχει στόχο να καλύψει τον συνδυασμό καταναγκαστικής και ανατρεπτικής δραστηριότητας, συμβατικών και μη συμβατικών μεθόδων που χρησιμοποιούνται με συντονισμένο τρόπο από κρατικούς ή μη κρατικούς παράγοντες για την επίτευξη ειδικών στόχων, πα-

ραμένοντας ωστόσο κάτω από το όριο της επίσημης κήρυξης πολέμου. Η έμφαση δίνεται στην εκμετάλλευση τρωτών σημείων του στόχου και στη δημιουργία αμφιβολιών προκειμένου να παρεμποδίζονται οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων (ΥΕ ΚΕΠΠΑ, 2016).[4]

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Μεικτοί Πόλεμοι

Οι ιστορικοί έχουν σημειώσει ότι πολλοί πόλεμοι χαρακτηρίζονται από συμβατικές και μη συμβατικές επιχειρήσεις. Όταν προκύπτει ένας σημαντικός βαθμός στρατηγικού συντονισμού μεταξύ τακτικών και μη τακτικών δυνάμεων στις συγκρούσεις τότε αυτοί ονομάζονται «μεικτοί πόλεμοι- compound wars». Οι μεικτοί πόλεμοι είχαν σημαντικά συμβατικά και μη συμβατικά συστατικά που εφαρμόζονταν ταυτόχρονα υπό ενιαία διοίκηση.

Οι συμπληρωματικές επιπτώσεις των μεικτών πολέμων προέρχονται από την ικανότητά του στρατιωτικού ηγέτη να εκμεταλλεύεται τα πλεονεκτήματα κάθε μορφής δύναμης και από την ικανότητά του να εμπλουτίζει τη φύση της απειλής που θέτει κάθε μορφή δύναμης. Η άτακτη δύναμη επιτίθεται σε αδύναμες περιοχές και υποχρεώνει ένα συμβατικό αντίπαλο να διασπείρει τις δυνάμεις ασφαλείας του. Η συμβατική δύναμη γενικά προκαλεί τον αντίπαλο να συσπειρωθεί, ώστε να αμυνθεί καλύτερα ή να αναζητήσει σημαντικό όγκο δυνάμεων προκειμένου να εξαπολύσει αποφασιστικές επιθετικές επιχειρήσεις. Οι άτακτες δυνάμεις στις παραπάνω περιπτώσεις ενήργησαν σε μεγάλο βαθμό ως αντιπερισπασμός ή μέτρο οικονομίας δυνάμεων σε ένα ξεχωριστό ή και παράπλευρο πεδίο μάχης, ακόμα και στα μετόπισθεν (Αστρεινίδης, 2009).

Πόλεμος Τέταρτης Γενεάς

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, οι θεωρητικοί της τέταρτης γενιάς πολέμου (4GW) άρχισαν να αναγνωρίζουν μια μετατόπιση του πολέμου, τόσο ως προς το χαρακτήρα όσο και προς τη φύση του. Οι ιδέες και οι δημοσιεύσεις τους πυροδότησαν έναν προβληματισμό για τον τρόπο που ο πόλεμος αλλάζει και εφαρμόζε-

[4] Κοινή Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της ΕΕ για τα θέματα Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της ΕΕ, Βρυξέλες, 6 Απρ 2016

ται. Αναφέρουν ότι «την ώρα της ειρήνης κύριος στόχος του στρατιώτη είναι να προετοιμαστεί αποτελεσματικά για τον επόμενο πόλεμο. Προς τούτο, αυτός πρέπει να προβλέψει ποιος θα είναι ο επόμενος πόλεμος» (Williamson, 2009).

Οι υποστηρικτές αυτής της θεωρίας με ακρίβεια εντόπισαν τη σύγχυση μεταξύ πολέμου και ειρήνης καθώς και αυτής μεταξύ πολεμιστών και αμάχων. Ο πυρήνας αυτής της αντίληψης είναι ότι η εξασθένιση του κράτους ως ενός οργανικού και διοικητικού μηχανισμού οδηγεί στην άνοδο των μη κρατικών δρώντων που είναι πρόθυμοι και ικανοί να αμφισβητήσουν τη νομιμότητα του κράτους. Ο ρόλος της πολιτικής βούλησης και της εσωτερικής κοινωνικής αποσύνθεσης είναι σημαντικός για το οικοδόμημα. Ο πόλεμος της τέταρτης γενιάς χρησιμοποιεί ένα φάσμα συμβατικών και μη συμβατικών μέσων, όπως η τρομοκρατία και η πληροφορία, προκειμένου να υπονομεύσει τη βούληση του υφιστάμενου κράτους, να του αφαιρέσει τη νομιμότητα και να προκαλέσει μια εσωτερική κοινωνική κατάρρευση (Αστρεινίδης, 2009).

Τα τέσσερα στοιχεία που σύμφωνα με τον Lind κ.ά (1989) χαρακτηρίζουν τον πόλεμο 4^{ης} γενιάς και είναι:

- Ευελιξία των επιχειρησιακών αποστολών και της πρόθεσης του διοικητή.

- Μειωμένη εξάρτηση από την κεντρική εφοδιαστική αλυσίδα που διευκολύνει μια πιο διασκορπισμένη σύγκρουση και υψηλότερο ρυθμό.

- Περισσότερη έμφαση στον ελιγμό χρησιμοποιώντας μικρές, ιδιαίτερα ευέλικτες, ευκίνητες δυνάμεις που μπορούν να αναμειχθούν στο περιβάλλον τους και να αποφύγουν να γίνουν στόχος.

- Η εσωτερική κατάρρευση του εχθρού απαιτεί οι ηγέτες των πόλεμων 4^{ης} γενιάς να έχουν σε μεγάλο βαθμό ανεπτυγμένη ικανότητα να εντοπίζουν και να στοχεύουν τον εχθρό τους στα κέντρα βάρους. Ο Lind ισχυρίζεται ότι στο πόλεμο 4^{ης} γενιάς, ο πληθυσμός του εχθρού ακόμη και η ίδια η κουλτούρα αποτελούν το βασικό στόχο και το κέντρο βάρους που θα οδηγήσει στην κατάρρευση του (Lind κ.ά, 1989).

Ο πόλεμος 4ης γενιάς θολώνει τις γραμμές μεταξύ πολέμου και πολιτικής, συγκρούσεων και ειρήνης, στρατιωτικής και μη στρατιωτικής βίας και ζωνών ασφαλείας. Αυτή η νέα μορφή πολέμου προέκυψε από την απώλεια του μονοπωλίου του εθνικού κράτους στη βία, από την άνοδο πολιτιστικών, εθνοτικών και θρησκευτικών συγκρούσεών και από την εξάπλωση της παγκοσμιοποίησης και της τεχνολογίας αιχμής. Διεξάγεται με όλο και πιο αποκεντρωμένο τρόπο, διασκορπιζόμενος σε ολόκληρη την περιοχή ή ακόμα και στον κόσμο. Δεν έχει καθορισμένο πεδίο μάχης. Διεξάγεται ταυτόχρονα σε πληθυσμιακά κέντρα, αγροτικές περιοχές και εντός εικονικών δικτύων. Μετακινείται συνεχώς για να αποφύγει την ανίχνευση και να στοχεύσει τον εχθρό στις ευπάθειες του (Williamson, 2009).

Οι στόχοι της 4ης γενιάς πολέμου δεν χρησιμοποιεί μόνο στρατιώτες, αλλά και μη μαχητές, θρησκευτικές ιδέες, νομικά πλαίσια, μέσα ενημέρωσης, διεθνείς οργανισμούς, οικονομικές δραστηριότητες, πολιτική εξουσία και τα μυαλά των ανθρώπων. Οι στόχοι επιλέγονται όχι μόνο για φυσική καταστροφή, αλλά περισσότερο για τους ψυχική και ηθική επίπτωση στον αντίπαλο.Τέλος, ο στόχος της 4ης γενιάς πολέμου είναι να εκμεταλλευτεί αδυναμίες του αντιπάλου και υπονομεύει τις δυνάμεις του προκειμένου να πείσει τους πολιτικούς υπεύθυνους για τη λήψη αποφάσεων ότι οι στρατηγικοί στόχοι τους είναι είτε ουτοπικοί, η ισορροπία κόστος – όφελος ανύπαρκτη και μονή διέξοδος είναι η αποδοχή των απαιτήσεων του επιτιθεμένου (Lind κ.ά, 1989).

Η νέα Στρατηγική

Οι σύγχρονες συγκρούσεις δεν κατηγοριοποιούνται εύκολα στις κατηγορίες των συμβατικών ή μη συμβατικών πολέμων. Το φάσμα της σύγκρουσης, όπως φαίνεται στο παρακάτω σχήμα έχει αλλάξει. Η πρόκληση δεν προέρχεται από ένα κράτος που επιλέγει μια συγκεκριμένη προσέγγιση στο πόλεμο αλλά από κράτη ή ομάδες που επιλέγουν από ολόκληρο το φάσμα των τακτικών και τεχνολογιών, προκειμένου να ικανοποιήσουν τη δική τους στρατηγική γεωγραφική θέση και τον πολιτισμό. Με περισσότερες «κατευθύνσεις», «τρόπους» και «παραλλαγές» που εφαρμόζονται, ο πόλεμος καθίσταται πιο περίπλοκος. Αυτό οδήγησε στη σύλληψη και την υιοθέτηση με τον πιο έντονο τρόπο της νέας ιδέας του «υβριδικού» στοιχείου στις πολεμικές επιχειρήσεις. Είναι ουσιαστικά η μορφή πολέμου που συμπεριλαμβάνει πολυάριθμους τρόπους.

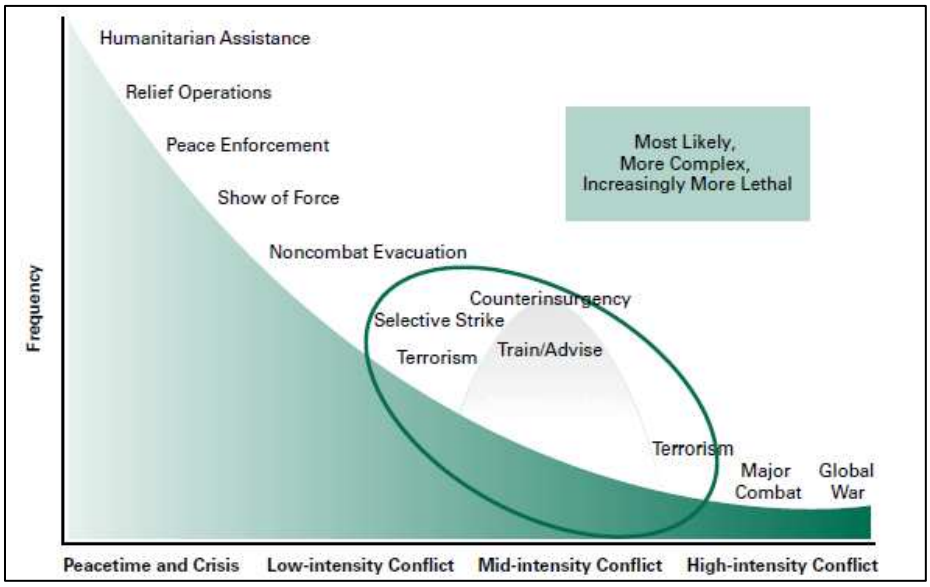

Σχήμα 1. Η αλλαγή στο φάσμα της σύγκρουσης
Πηγή: Strategic Forum No 240, April 2009

Ο ειδικός στόχος κάθε κράτους που εξαπολύει υβριδικό πόλεμο είναι να δημιουργήσει αβεβαιότητα και αμφιβολία σε έναν αντίπαλο, να καταστρέψει την ικανότητα διαχείρισης της κατάστασης από αυτόν. Η «αποσταθεροποίηση» είναι μια λέξη που χρησιμοποιείται συχνά. Καθίσταται ασαφές αν υπάρχει κατάσταση πολέμου ή ειρήνης, για τη φύση, το βαθμό και την κατεύθυνση της απειλής που αντιμετωπίζει και ασαφές ποιος είναι πολεμιστής και ποιος δεν είναι. Η εμφάνιση μιας τέτοιας αβεβαιότητας και αμφιβολία, με την βοήθεια του ψυχολογικού πολέμου, είναι σχεδιασμένη όχι μόνο για να επιβραδύνει τους χρόνους αντίδρασης των αντιπάλων στις απειλές αλλά και για την παραγωγή μιας κατάστασης με την οποία ο αντίπαλος χάνει τη βούληση να αντισταθεί. Προκαλείται μια κατάσταση παράλυσης και ο «πόλεμος» κερδίζεται και «χάνεται» χωρίς να εκτοξεύεται καν. Αυτή είναι ίσως η τελική υπόσχεση της έννοιας του υβριδικού πολέμου, αφού μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να πείσει τους εχθρούς για την ήττα, χωρίς καν να τους οδηγήσει σε αυτή. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως η έλευση του υβριδικού πολέμου σημαίνει ότι ο «πόλεμος» δεν είναι πια, μια πράξη βίας για να αναγκάσουμε τον εχθρό μας να κάνει τη θέλησή μας αλλά απλώς μια πράξη πειθούς (Thornton & Karagiannis, 2016).

Στο στρατηγικό επίπεδο, πολλοί πόλεμοι είχαν συμβατικά και μη συμβατικά συστατικά. Ωστόσο, στις περισσότερες συγκρούσεις, αυτά τα συστατικά παρουσιάστηκαν σε διαφορετικά θέατρα πολέμου ή σε διακριτά διαφορετικούς σχηματι-

σμούς. Στους υβριδικούς πολέμους, αυτές οι δυνάμεις γίνονται μία σε ένα μοναδικό πεδίο μάχης. Οι υβριδικοί αντίπαλοι επιδιώκουν τη νίκη με τη συγχώνευση των μη συμβατικών τακτικών με τα πιο φονικά μέσα που υπάρχουν με σκοπό να επιτεθούν και να κερδίσουν τους πολιτικούς τους στόχους. Οι «υβριδικοί πόλεμοι» αναμειγνύουν τη φονικότητα της κρατικής σύγκρουσης με το φανατισμό του μη συμβατικού πολέμου. Σε τέτοιου είδους συγκρούσεις λαμβάνουν μέρος μεγάλα κράτη, ικανά να στηρίξουν συγκαλυμμένους και έμμεσους τρόπους επίθεσης και τρομοκρατίας σε συνδυασμό με ικανότητες υψηλής τεχνολογίας και κυβερνοπολέμου που κατευθύνονται εναντίον οικονομικών στόχων.

Η αντίληψη για την υβριδικότητα του πολέμου αντλεί έμπνευση από πολλές σχολές σκέψης. Από τη σχολή του πολέμου 4ης γενιάς χρησιμοποιεί την έννοια της συγκεχυμένης φύσης της σύγκρουσης και την απώλεια του μονοπωλίου βίας από το κράτος. Οι έννοιες της πολύ-κατεύθυνσης και των συνδυασμών είναι σημαντικές ιδέες που υιοθετήθηκαν στον απεριόριστο πόλεμο. Από τους υπέρμαχους των μεικτών πολέμων η θεωρία του υβριδικού πολέμου προσαρμόζει το συνεργατικό όφελος της μείξης συμβατικών με μη συμβατικές ικανότητες αλλά σε ένα χαμηλότερο και πιο ενοποιημένο επίπεδο (Αστρεινίδης, 2009). Οι μαζικές εκστρατείες παραπληροφόρησης που χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για τον έλεγχο της πολιτικής αφήγησης ή τη ριζοσπαστικοποίηση ατόμων, η στρατολόγηση και οι άμεσοι παράγοντες υποκατάστασης μπορούν να αποτελέσουν τα μέσα υβριδικών απειλών (ΥΕ της ΚΕΠΠΑ, 2016).[5]

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ο υβριδικός πόλεμος (hybrid warfare) είναι μια στρατιωτική στρατηγική που συνδυάζει στοιχεία συμβατικών πολεμικών επιχειρήσεων, μη συμβατικού πολέμου, καθώς και κυβερνοπολέμου, σε μια έννοια αδιαίρετη γκρίζα ζώνη που ακροβατεί μεταξύ πολέμου και ειρήνης όπως χαρακτηριστικά προβάλετε στο παρακάτω σχήμα σύμφωνα με την ανεπίσημη προσέγγιση του Υπουργείου Άμυνας των ΗΠΑ (Agostino, 2010). Συνδυάζοντας στρατιωτικές δράσεις με ανατρεπτικές προσπάθειες, ο επιτιθέμενος προσπαθεί να αποφύγει την ευθεία απόδοση ευθυνών, κυρώσεων ή και αντίμετρων. Η άνοδος του πολέμου στον κυβερνοχώρο δεν έχει αλ-

[5] Κοινή Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της ΕΕ για τα θέματα Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της ΕΕ, Βρυξέλες, 6 Απρ 2016

λάξει ριζικά τη φύση του πολέμου, αλλά έχει διευρύνει τη χρήση του σε μια νέα διάσταση (Παντελής, 2015).

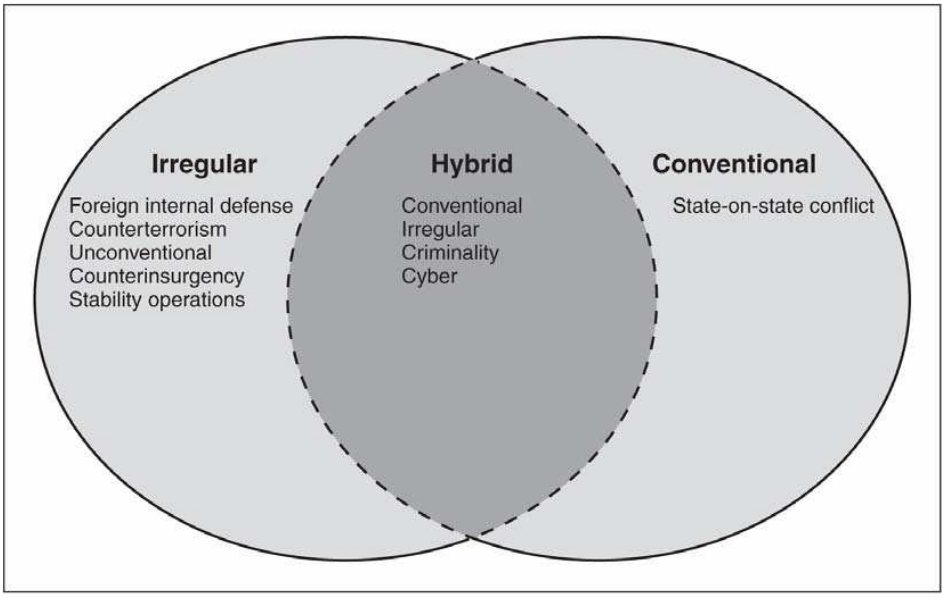

Source: GAO analysis of DOD military concept and briefing documents and academic writings.

Σχήμα 2: Αντίληψη έννοιας «υβριδικών πολέμων»
Πηγή: US Government Accountability Office (2010)

Τα χαρακτηριστικά του όπως και ο ορισμός του υβριδικού πολέμου δεν είναι καθολικά αποδεκτά, εντούτοις, υπάρχουν κάποια κοινώς αποδεκτά στοιχεία τα οποία και εντοπίζονται σε κάθε μορφή υβριδικού πολέμου. Αυτά συνοψίζονται ως εξής:

- Ένα υβριδικός αντίπαλος χρησιμοποιεί έναν συνδυασμό συμβατικών και μη συμβατικών μεθόδων. Οι μέθοδοι και οι τακτικές περιλαμβάνουν συμβατικές δυνατότητες, ακανόνιστη τακτική, ακανόνιστους σχηματισμούς, τρομοκρατικές ενέργειες, τυφλή βία και εγκληματική δραστηριότητα. Ένα υβριδικός αντίπαλος εμπλέκεται σε πολλαπλές παράνομες ενέργειες για την αποφυγή καταλογισμού ευθυνών. Αυτές οι μέθοδοι χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα σε όλο το φάσμα της σύγκρουσης στο πλαίσιο μιας ενιαίας στρατηγικής. Το χαρακτηριστικό των υβριδικών ανταρτών είναι ότι δεν αναγνωρίζουν το δίκαιο του πολέμου, αλλά ούτε και κανένα κανόνα κατά τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων (Hoffman, 2007).

- Ο υβριδικός πόλεμος προϋποθέτει την ύπαρξη μιας μη τυποποιημένης, πολύπλοκης και ρευστής απειλής. Ένας υβριδικός αντίπαλος μπορεί να είναι κρατικός ή μη κρατικός δρών. Για παράδειγμα, στον πόλεμο μεταξύ Ισραήλ-

Χεζμπολάχ αλλά και στον εμφύλιο πόλεμο της Συρίας οι κύριοι αντίπαλοι είναι μη κρατικοί φορείς στο πλαίσιο του δομημένου πολιτικού συστήματος. Αυτοί οι μη κρατικοί δρώντες μπορούν να λειτουργήσουν ως υποκατάστατα των χωρών. Από την άλλη πλευρά, η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και η επακόλουθη προσάρτησή της Κριμαίας μπορεί να περιγράφει ως ένα παράδειγμα υβριδικού πολέμου, ο οποίος διεξήχθη από κρατικό δρώντα, παρά το ότι η Ρωσία αρνείται ανάμειξη στην Ουκρανία (Παντελής, 2015).

- Ένας υβριδικός αντίπαλος είναι ευέλικτος και προσαρμόζεται γρήγορα. Χρησιμοποιεί προηγμένα οπλικά συστήματα και άλλες επαναστατικές τεχνολογίες. Επιπλέον νέες τεχνολογίες προσαρμόζονται στο πεδίο της μάχης, όπως δίκτυα κινητής τηλεφωνίας και κυβερνοόπλα. Άλλο κοινώς διαδεδομένο στοιχείο υβριδικού πολέμου είναι η χρήση των μέσων μαζικής επικοινωνίας καθώς και των μέσω κοινωνικής δικτύωσης για προπαγανδιστικούς σκοπούς αλλά και στρατολόγηση μαχητών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στον τομέα αυτό αποτελούν οι συντονισμένες και εμπεριστατωμένες προσπάθειες στρατολόγησης νέων μελών με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης εκ μέρους του ISIS (Παντελής, 2015).

- Στον υβριδικό πόλεμο η υπεροχή σε συμβατική ισχύ δεν εξασφαλίζει απαραίτητα και τη νίκη. Το μυστικό της επιτυχίας στον υβριδικό πόλεμο εντοπίζεται στη δυνατότητα του αδυνάτου να κινητοποιεί αποτελεσματικά τους διαθέσιμους πόρους (έμψυχους ή αψυχους) προκειμένου να ξεπεραστεί η υπεροχή του αντιπάλου σε συντελεστές σκληρής ισχύος (Schroefl & Kaufman, 2015).

- Η διασπαστική συνιστώσα των υβριδικών πολέμων δεν προέρχεται από μια επαναστατική τεχνολογία αλλά από την απλή εγκληματικότητα. Η εγκληματική δραστηριότητα χρησιμοποιείται για την υποστήριξη της υβριδικής δύναμης προκειμένου να διευκολύνει την αταξία και τη διάλυση του έθνους - στόχου με σκοπό να καμφθεί η αντίσταση ή να νικηθεί εντελώς η συμβατικά ενεργούσα κυβέρνηση (Hoffman, 2007,30).

- Είναι μια μάχη με δράση του νόμου ως όπλο (lawfare), στην οποία γίνεται κατά το δοκούν επίκληση του διεθνούς δικαίου. Μια ένοπλη ομάδα χρησιμοποιεί ή κακοποιεί το νόμο για να νικήσει τον εχθρό χωρίς αιματοχυσία ή για να κερδίσει τις εντυπώσεις στο «δικαστήριο» της διεθνούς κοινής γνώμης,

χρησιμοποιωντας ενημερωτικά μέσα για προώθηση νομικών εννοιών και ερμηνειών που θα συμβάλει στην επίτευξη στρατηγικών στόχων (Moore, 2017).

- Το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό του υβριδικού πολέμου είναι η εκμετάλλευση του πληροφοριακού πολέμου (Information Warfare). Σε οποιαδήποτε υβριδική εκστρατεία, ο πληροφοριακός πόλεμος αξιοποιείται εντατικά από το κράτος επιδρομέα σε όλα τα επίπεδα του πολέμου - στρατηγικό, επιχειρησιακό και τακτικό. Οι πληροφορίες είναι το κύριο υβριδικό εργαλείο πολέμου στην προσπάθεια επίτευξης του στρατηγικού στόχου μέσω της πειθούς και χωρίς προσφυγή στη χρήση βίας (Thornton & Karagiannis, 2016).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ»
ΥΒΡΙΔΙΚΕΣ ΑΠΕΙΛΕΣ ΣΤΟΝ 21^{ο} ΑΙΩΝΑ

ΓΕΝΙΚΑ

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης εμφανίζονται απειλές εκτός της επικράτειας ενός κράτους, που αναμφίβολα επηρεάζουν ποικιλοτρόπως το εσωτερικό του. Οι απειλές για την εθνική ασφάλεια των κρατών έχουν αλλάξει άρδην μορφή και χαρακτήρα και πηγάζουν πλέον από κράτη και μη κρατικούς δρώντες. Οι μη κρατικοί δρώντες έχουν αυξήσει δραματικά την ισχύ και την επιρροή τους στο διεθνές σύστημα. Ενοπλες ομάδες όπως τρομοκράτες, αντάρτες και το οργανωμένο έγκλημα αμφισβητούν το κρατικό μονοπώλιο χάρη στους νέους πολλαπλασιαστές ισχύος στην εποχή της πληροφορίας με χρήση των νέων τεχνολογιών και πρωτίστως τον κυβερνοχώρο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Hoffman, 2009).

Σχήμα 3: Σύγχρονες υβριδικές απειλές
Πηγή: http://www.offiziere.ch

Η κλιματικη αλλαγη, η παράνομη μετανάστευση, η πολιτική και θρησκευτική ριζοσπαστικοποίηση, τα όπλα μαζικής καταστροφής και οι οικονομικές κρίσεις με τα παράγωγά τους αποτελούν απότοκα της μη γραμμικής διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης. Ακόμη και οι παραδοσιακές απειλές εκ μέρους των κρατών μεταλάσσονται. Σε μια εποχή όπου ο παραδοσιακός πόλεμος υποχωρεί δραματικά, τα κράτη υιοθετούν νέες έμμεσες μεθόδους για να επιβάλουν τη

θέλησή τους και να οριοθετήσουν την ισχύ τους στην παγκόσμια σκακιέρα όπως απεικονίζονται χαρακτηριστικά στο παρακάτω σχήμα. Οπωσδήποτε, πλέον ο κυβερνοπόλεμος, η διπλωματία, οι κυρώσεις οικονομικές και μη και η ενέργεια, αποτελούν ισχυρά εργαλεία στο οπλοστάσιο ενός κράτους στην εποχή της πληροφορίας (Πλακούδας, 2017).

ΤΑ ΝΕΑ ΟΠΛΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Απότοκο της αλλαγής της μορφής της απειλής είναι ο υβριδικός πόλεμος (Hybrid Warfare – HW) στη σύγχρονη μορφή του. Με περισσότερες «κατευθύνσεις», «τρόπους» και «παραλλαγές» που εφαρμόζονται, ο πόλεμος καθίσταται ολοένα και πιο περίπλοκη διαδικασία. Αυτή η συνολική πτυχή της πολυπλοκότητας συμπυκνώνεται με τον πιο έντονο τρόπο σε αυτή τη νέα ιδέα του «υβριδικού πολέμου» (Thornton & Karagiannis, 2016). Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «οι υβριδικές απειλές αφορούν ένα μείγμα δραστηριοτήτων, οι οποίες συχνά συνδυάζουν συμβατικές και μη συμβατικές μεθόδους που μπορούν να χρησιμοποιηθούν με συντονισμένο τρόπο από κρατικούς και μη κρατικούς φορείς, χωρίς όμως την επίσημη κήρυξη πολέμου. Στόχος τους είναι όχι μόνο η πρόκληση άμεσης ζημίας και η εκμετάλλευση τρωτών σημείων, αλλά και η αποσταθεροποίηση της κοινωνίας και η δημιουργία σύγχυσης ώστε να εμποδιστεί η λήψη αποφάσεων» (European Commission, 2016). Επιπρόσθετα, το 2016 η Ύπατη Αρμοστής της ΚΕΠΠΑ, ενισχύοντας την άποψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ανέφερε ότι «οι υβριδικές απειλές επιδιώκουν να υπονομεύσουν τις θεμελιώδεις δημοκρατικές αξίες και ελευθερίες» (ΥΕ ΚΕΠΠΑ, 2016).

Γίνεται κατανοητό λοιπόν ότι, ενας ειδικός στόχος κάθε κράτους που ασκεί υβριδικό πόλεμο είναι να δημιουργήσει αβεβαιότητα και αμφιβολία σε έναν αντίπαλο, να καταστρέψει την ικανότητα του να διαχειριστεί μια κατάσταση προκαλώντας αποσταθεροποίηση στο εσωτερικό του. «Αποσταθεροποίηση» ενός κράτους ή μιας περιοχής είναι μια λέξη κλειδί στους αντικειμενικούς σκοπούς του υβριδικού πολέμου. Προσδοκία είναι μέσω του υβριδικού πολέμου ο επιτιθέμενος να δημιουργήσει μια αίσθηση πολιτικής αστάθειας και οικονομικής ανασφάλειας μεταξύ του πληθυσμού του κράτους- στόχου (Shelest, 2015). Σε μια τέτοια περίπτωση καθίσταται ασαφές αν υπάρχει κατάσταση πολέμου ή ειρήνης. Ασαφής είναι η φύση, ο βαθμός και η κατεύθυνση της απειλής και ασαφές ακόμη παραμένει για το

ποιος είναι πολεμιστής και ποιος δεν είναι. Η εμφάνιση μιας τέτοιας αβεβαιότητας και αμφιβολίας, σε συνδυασμό με την εφαρμογή ψυχολογικού πολέμου και επιχειρήσεων επιρροής, επιβραδύνει τους χρόνους αντίδρασης και δημιουργεί μια κατάσταση όπου η επιθυμία για αντίσταση εξαφανίζεται και παύει να έχει ουσία για τον αμυνόμενο. Στην ουσία, προκαλείται μια κατάσταση παράλυσης (Thornton & Karagiannis, 2016).

Οι υβριδικές απειλές δεν είναι μονοδιάστατες. Στο μείγμα στοιχείων του σύγχρονου υβριδικού πολέμου οι δρώντες θα προσπαθήσουν να εφαρμόσουν όσο το δυνατόν περισσότερους τρόπους και παραλλαγές του πολέμου ταυτόχρονα και συνδυαστικά. Υπό την ομπρέλα του υβριδικού πολέμου συνδυάζονται παραδοσιακές πρακτικές και συνιστώσες του συμβατικού πολέμου, κατά βάση της υποστήριξης των επιχειρήσεων και του ελιγμού, σε αρμονία με τα υπερόπλα της τεχνολογίας σε περιοχές στόχους (Hoffman, 2009). Ως συνιστώσες του υβριδικού πολέμου μπορούμε να αναγνωρίσουμε τις ασύμμετρες απειλές και την τρομοκρατία, τη λαθρομετανάστευση, το οργανωμένο έγκλημα, την ενεργειακή και οικονομική εξάρτηση, την πολιτική επιρροή, τις μειονότητες και παραστρατιωτικές οργανώσεις στο εσωτερικό των κρατών, το θρησκευτικό φονταμενταλισμό, τον πόλεμο του νόμου (Lawfare) με την επίκληση του διεθνούς δικαίου και τον πληροφοριακό πόλεμο (Chivvis, 2017).

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Πιθανότατα η πιο σημαντική συνιστώσα του υβριδικού πολέμου είναι ο πληροφοριακος πολέμος (Information Warfare - IW). Σε κάθε υβριδική καμπάνια, ο πόλεμος πληροφοριών θα χρησιμοποιηθεί εντατικά από ένα κράτος που επιδιώκει την επίτευξη των στόχων του σε όλα τα επίπεδα του πολέμου - στρατηγικό, επιχειρησιακό και τακτικό. Η πληροφορία είναι το κύριο εργαλείο υβριδικού πολέμου και αφορά στις προσπάθειες επίτευξης στρατηγικών στόχων μέσω πειθούς χωρίς προσφυγή στη χρήση βίας (Thornton & Karagiannis, 2016). Ο πόλεμος και η διεξαγωγή του ήταν πάντοτε συνδεδεμένη με την διαχείριση των πληροφοριών. Η νεωτερικότητα της προσέγγισης του Πληροφοριακού Πολέμου εντοπίζεται στο γεγονός ότι μέσω της συγκεκριμένης στρατηγικής οι σύγχρονες πολεμικές επιχειρήσεις είναι σύντομες, ακριβείς, ολιγοδάπανες, αλλά ωστόσο

αποτελεσματικές. Η επιτυχής διεξαγωγή τους είναι ζήτημα του ελέγχου και αξιοποίησης κάθε κρίσιμης πληροφορίας (Libicki, 2007, 18).

Ο πληροφοριακος πολέμος είναι πραγματικός πόλεμος και διεξάγεται στο πληροφοριακό περιβάλλον. Χρησιμοποιεί πληροφορίες για να δημιουργηθεί τέτοια κατάσταση μεταξύ φίλιων και εχθρού ώστε - όπως έγραψε ο Sun Tsu «η στρατηγική του αντιπάλου να νικηθεί, πριν χρησιμοποιήσει αυτός τα στρατεύματα». Στόχος του πληροφοριακού πολέμου είναι η άσκηση επιρροής στον άνθρωπο και ειδικότερα στο μυαλό αυτών που λαμβάνουν τις αποφάσεις. Ο πόλεμος πληροφοριών που απευθύνεται σε ένα κράτος έχει εντούτοις μια σχέση αλληλεπίδρασης και επηρεάζει τα γειτονικά κράτη. Σε αντίθεση με τις παραδοσιακές και βιομηχανικές κοινωνίες, στην εποχή της πληροφορίας και της μετανεωτερικότητας είναι σημαντικό όχι μόνο να γνωρίζει κάποιος τον αριθμό των πυραύλων, των αεροσκάφων μάχης και των πλοίων, αλλά να διαθέτει δεδομένα σχετικά με τις ιδιαιτερότητες του κοινού-στόχου. Αυτό περιλαμβάνει τις πολιτικές συμπεριφορές, την ταυτότητα και την ιδεολογική στάση των υπευθύνων για τη διαμόρφωση της άποψης της κοινής γνώμης (Shelest, 2015).

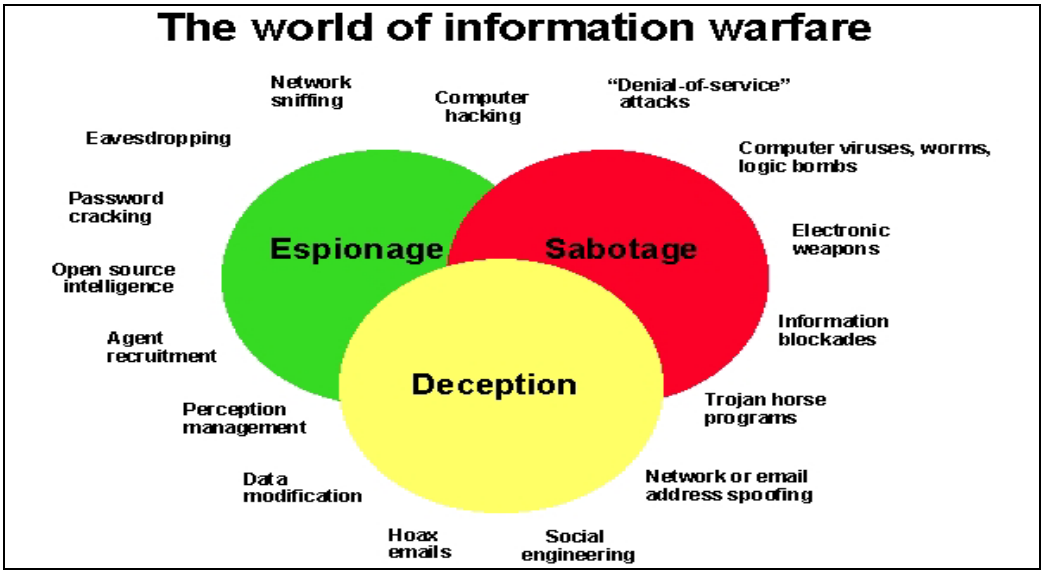

Σχήμα 4. Ο κόσμος του Πληροφοριακού Πολέμου
Πηγή: http://www.iwar.org.uk/cip/resources/uk/sld014.htm

Στο σύγχρονο Πληροφοριακό Περιβάλλον, η πληροφόρηση διαχέεται παγκοσμίως, χωρίς κανένα φίλτρο, με την ταχύτητα του διαδικτύου. Η σύγχρονη τεχνολογία επιτρέπει στα άτομα και στις ομάδες να δημιουργούν, να αποθηκεύουν, να χειρίζονται, να ελέγχουν, να χειραγωγούν και να εκπέμψουν πληροφορίες γρή-

γορα και εύκολα. Οι πληροφοριακές επιχειρήσεις είναι συντονισμένες ενέργειες που αναλαμβάνονται σε περίοδο ειρήνης, κρίσεως ή πολέμου, σε όλα τα επίπεδα (στρατηγικό, επιχειρησιακό, τακτικό) με τη χρήση εργαλείων της τεχνολογίας όπως χαρακτηριστικά φαίνεται στο παραπάνω σχήμα, προς υποστήριξη εθνικών πολιτικών και στρατιωτικών αντικειμενικών σκοπών, υπονομεύοντας τη θέληση και συνοχή του αντιπάλου. Τελικός αντικειμενικός σκοπός των Πληροφοριακών Επιχειρήσεων είναι η διαδικασία λήψης αποφάσης. Εστιάζουν στην επίδραση επί της θέλησης και γνώσης του εχθρού και στην προσβολή εκείνων των δυνατοτήτων του, οι οποίες επηρεάζουν άμεσα την εφαρμογή της θέλησης του. Επιδιώκουν να επηρεάσουν εκείνες τις δυνατότητες του αντιπάλου, οι οποίες στηρίζουν την υποδομή του Συστήματος Διοικήσεως και Ελέγχου καθώς και την Πληροφοριακή Υποδομή και επιτρέπουν στον υπεύθυνο για τη λήψη απόφασης να επιβάλει και να εφαρμόσει τη θέληση του (ΓΕΕΘΑ/ΔΕ3.2, 2016).

Το Πληροφοριακό Περιβάλλον σύμφωνα με το δόγμα των Πληροφοριακών Επιχειρήσεων του ΓΕΕΘΑ, αναπτύσσεται σε τρεις αλληλοσχετιζόμενες διαστάσεις και συγκεκριμένα, στη φυσική διάσταση, στην πληροφοριακή και τη νοητική διάσταση, όπως φαίνεται στο παρακάτω σχήμα.

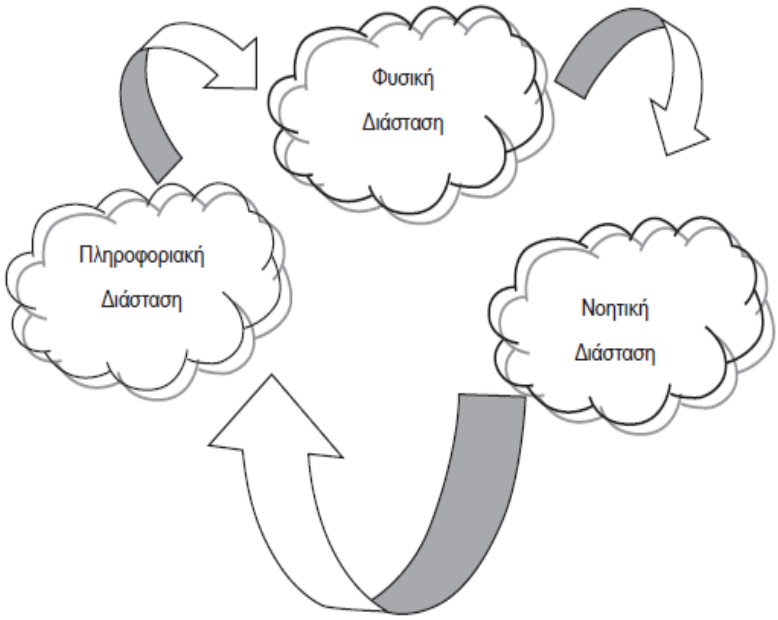

Σχήμα. 5: Το Πληροφοριακό Περιβάλλον και οι του Διαστάσεις
Πηγή: ΓΕΕΘΑ, ΔΕ 3.2

Η φυσική διάσταση αναφέρεται στα συστήματα Διοικήσεως και Ελέγχου (ΣΔΕ), στα πρόσωπα που λαμβάνουν σημαντικές αποφάσεις και τις υποστηρικτικές υποδομές των οργανισμών ή των ατόμων που δύναται να διαμορφώσουν αποτελέσματα. Η φυσική διάσταση περιλαμβάνει το ανθρώπινο δυναμικό, τα ΜΜΕ, τις σύγχρονες μορφές επικοινωνίας και το ΣΔΕ. Η φυσική διάσταση δεν περιορίζεται σε οποιαδήποτε εθνικά ή γεωγραφικά σύνορα. Η πληροφοριακή - εικονική διάσταση, αναφέρεται στο «πού» και «πώς» πραγματοποιείται η συλλογή, ανάλυση, αποθήκευση, διανομή και προστασία της πληροφορίας. Τέλος η νοητική διάσταση επικεντρώνεται στο μυαλό αυτών που συλλέγουν, μεταδίδουν και ενεργούν ή απαντούν σε πληροφορίες. Οι εμπλεκόμενοι με τις πληροφορίες επηρεάζονται από πολλούς παράγοντες που περιλαμβάνουν ατομικές συνήθειες, παραδείγματα από την κουλτούρα, αισθήματα, παρορμήσεις, εμπειρία, εκπαίδευση, υγεία, ενδιαφέροντα και ιδεολογίες. Η γνώση αυτών των παραγόντων θα καθορίσει, ενδεχομένως, τον επηρεασμό του τρόπου που λαμβάνουν τις αποφάσεις (ΓΕΕΘΑ/ΔΕ3.2, 2016).

Κρατικοί δρώντες που επιλεγούν τη χρήση του πολέμου πληροφοριών έχουν γίνει πολύ αποτελεσματικοι στη χρήση στρατηγικών επικοινωνιών για να διαμορφώσουν πολιτικές αφηγήσεις σε άλλες χώρες. Χρησιμοποιούν επίσης στοχευμένα τηλεοπτικά προγραμματά και χρηματοδοτουν ευρωπαϊκές ομάδες προβληματισμού για να προωθήσουν τις απόψεις τους. Απασχολούν μεγάλο αριθμό διαδικτυακών μέσων και ψεύτικων ειδησεογραφικών πηγών.Ο στόχος αυτών των ενεργειών πληροφόρησης είναι κατά κύριο λόγο να θολώσουν τα νερά και να επέλθει η αμφισβήτηση των αντικειμενικών αληθειών, διαμορφώνοντας την πολιτική συζήτηση με τρόπο που θα ωφελέσει τον επιτιθέμενο (Chivvis, 2017). Αυτά τα μέσα μαζικής ενημέρωσης δεν χρησιμοποιούν τις καθιερωμένες δημοσιογραφικές πρακτικές σχετικά με τα πραγματικά αποδεικτικά στοιχεία και την αλήθεια.

Γίνεται κατανοητό ότι η πληροφορία αποτελεί ζωτικό συντελεστή επιβίωσης για τα κράτη. Η απόκτηση, παρακράτηση και προφύλαξη των πληροφοριών αποτελούν μείζονες αιτίες πολιτικής, στρατιωτικής και οικονομικής αντιπαλότητας (Boniface, 2004, 176). Η ομαλή σύζευξη και διαλειτουργικότητα των πολιτικών και στρατιωτικών εκστρατειών χρησιμοποίησης των πληροφοριακών επιχειρήσεων ενημέρωσης αποτελεί έναν εξαιρετικό πολλαπλασιαστή ισχύος σε περιβάλλον υ-

βριδικού πολέμου για όποιον δρώντα επιλέξει να το χρησιμοποιήσει σύμφωνα με τα διδάγματα του πρόσφατου παρελθόντος, όπως η επέμβαση της Ρωσίας στη Κριμαία (Thornton & Karagiannis, 2016).

Ένας μεγάλος όγκος των κρίσιμων πληροφοριών διακινείται σήμερα στα πληροφοριακά συστήματα και στα δίκτυα του κυβερνοχώρου, μετατρέποντας τον σε ένα νέο πεδίο μάχης, η επικράτηση επί του οποίου καθίσταται ζωτικής σημασίας για τις δυνάμεις που υιοθετούν την στρατηγική του Πληροφοριακού πολέμου. Συχνά παρατηρείται ταύτιση των όρων «Πληροφοριακός Πόλεμος» και «Κυβερνοπόλεμος», ωστόσο πρόκειται για δύο έννοιες μεταξύ των οποίων υφίσταται σχέση γενικού προς ειδικό, καθώς ο Κυβερνοπόλεμος συνιστά μια πτυχή από τις εκφάνσεις του Πληροφοριακού Πολέμου.

Κυβερνοπόλεμος

Οι τεχνολογίες της πληροφορίας μας οδήγησαν σε μια εποχή με κύρια χαρακτηριστικά την άμεση μεταφορά πληροφοριακών δεδομένων και τον πολλαπλασιασμό των ηλεκτρονικών δικτύων. Οι δίαυλοι της επικοινωνίας είναι για τη σημερινή εποχή ότι ήταν οι σιδηρόδρομοι για τη βιομηχανική εποχή (Ramonet 2003, 122). Η μεταβολή είναι ραγδαία με αποτέλεσμα τη δημιουργίας της «Κοινωνίας της Πληροφορίας», στην οποία ο σύγχρονος άνθρωπος «αισθάνεται την ανάγκη να δικτυωθεί, να επικοινωνήσει δικτυακά, να συλλέξει πληροφορίες και να εκμεταλλευτεί τις πληροφορίες των δικτύων» (Γιαννακόπουλος, 2010).

Η χρήση της τεχνολογίας σε κάθε μορφή της καθημερινότητας, στη διασύνδεση υπηρεσιών, στη διασύνδεση των μέσων, των συστημάτων λήψης αποφάσεων και διοικήσεως ελέγχου, οδήγησε σ' αυτό που σήμερα είναι γνωστό ως Επιχειρήσεις Κυβερνοχώρου (ΓΕΕΘΑ/ΔΕ3.9, 2013). Ο Κυβερνοχώρος θεωρείται ένα καινούριο πεδίο, όπου η κυριαρχία δεν ισοδυναμεί με την επικράτηση σε έναν υλικό χώρο όπως για παράδειγμα το έδαφος ή η θάλασσα το οποίο υπόκεινται στους νόμους της φύσης, αλλά αντίθετα πρόκειται για την εξασφάλιση θέσης ισχύος σε ένα σύνθετο ανθρώπινο δημιούργημα, του οποίου η λειτουργία στηρίζεται στη συντονισμένη δράση υλικών, κανόνων και δεδομένων.

Οι επιχειρήσεις στον Κυβερνοχώρο, οι οποίες σχεδιάζονται, συντονίζονται και εκτελούνται από οργανωμένες και μη οντότητες (κράτη, τρομοκρατικές

ομάδες). Πραγματοποιούνται με τη χρήση πλήρως ενσωματωμένων συστημάτων υψηλής τεχνολογίας, μέσω των οποίων επιδιώκεται η μετατροπή ενός πληροφοριακού ή τεχνολογικού πλεονεκτήματος, σε ισοδύναμο ανταγωνιστικό πολεμικό πλεονέκτημα, ενώ ταυτόχρονα επιδιώκεται η απομείωση του πλεονεκτήματος του αντιπάλου. Η ευρύτατη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και οι ανεξάντλητες δυνατότητες των εφαρμογών των «έξυπνων» τηλεφώνων, τα οποία έχουν μετατρέψει το κινητό τηλέφωνο σε ένα ηλεκτρονικό υπολογιστή κινούμενο μαζί με το χρηστή, είναι μια πραγματικότητα και η πρόσβαση στην πληροφορία αποτελεί απαραίτητο εργαλείο για το δημόσιο και ιδιωτικό τομέα αλλά και την καθημερινή ζωή των ανθρώπων (ΓΕΕΘΑ/ΔΕ3.9, 2013).

Στον κυβερνοχώρο οι δράσεις λαμβάνουν χώρα υπό καθεστώς σχετικής ατιμωρησίας και υπό την προστασία της ανωνυμίας. Οι απειλές μπορούν να προέρχονται από κράτη, εξτρεμιστικές ομάδες και από μεμονωμένους ή οργανωμένους εγκληματίες, οι οποίοι ασκούν ισχύ δυσανάλογα μεγάλη σε σχέση με την αντίστοιχη που θα μπορούσαν να ασκήσουν στον πραγματικό κόσμο (Yorke, 2010, 19). Οι ενέργειες στο κυβερνοχώρο που εντάσσονται στο φάσμα του κυβερνοπολέμου μπορούν να προέρχονται από οποιανδήποτε πηγή, ανεξάρτητα από γεωγραφικά, πολιτικά ή πολιτισμικά εμπόδια. Η ανωνυμία που παρουσιάζεται στον κυβερνοχώρο αποτελεί σημαντικό πρόβλημα, καθώς δεν μπορεί να εφαρμοστεί η στρατηγική αποτροπής από τη στιγμή που δεν είναι γνωστή η ταυτότητα του αντιπάλου. Επιπλέον, η κυβερνοαποτροπή μέσω αντιποίνων καθίσταται ανενεργή, καθώς δεν υπάρχει σημείο κατεύθυνσης των αντιποίνων. Πράγματι, σε περιπτώσεις που η αμυνόμενη χώρα δεν μπορεί να ταυτίσει τις κυβερνοεπιθέσεις με συγκεκριμένη πηγή, τότε αδυνατεί να αντιδράσει αποδοτικά (Sharma 2009, 6-8).

Οι εμπλεκομένοι σε περιστατικά κυβερνοπολέμου διακρίνονται σε δύο δρώντες, σε κρατικούς και μη κρατικούς, όπου το κέντρο βάρους είναι ο θεσμός του κράτους ως διεθνής οντότητα. Στην περίπτωση των κρατικών δρώντων η αναφορά γίνεται αποκλειστικά σε κυρίαρχα κράτη, τα οποία έχουν εντάξει το κυβερνοπόλεμο ως μια επιλογή που παραμένει διαθέσιμη για ενεργοποίηση χωρίς να δηλώνεται απροκάλυπτα. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν μη κρατικές οντότητες που έχουν σοβαρές δυνατότητες κυβερνοπολέμου. Η απόκτηση

δυνατοτήτων κυβερνοπολέμου είναι εύκολη για εξτρεμιστικές οργανώσεις, οι οποίες διαθέτουν στρατιωτική εκπαίδευση, στελέχωση και εξοπλισμό. Η πρόσβαση σε κυβερνοόπλα είναι ευκολότερη από την πρόσβαση σε σύγχρονα συμβατικά όπλα.

Το μεγαλύτερο μέρος της δραστηριότητας που παρατηρείται σήμερα στον κυβερνοχώρο ποικίλει από την απλή εισβολή σε ένα σύστημα και τον έλεγχό του για λόγους πρόκλησης και περιέργειας, μέχρι την εισβολή σε ένα σύστημα για λόγους εκδίκησης, κλοπής πληροφοριών, πρόκλησης, παρενόχλησης, υπεξαίρεσης χρημάτων ή πρόκλησης εσκεμμένης τοπικής βλάβης σε υπολογιστές ή καταστροφής μεγαλύτερης έκτασης σε υποδομές. Η κλίμακα και η πολυπλοκότητα των κυβερνοεπιθέσεων τα τελευταία χρόνια αυξάνονται σταθερά και μπορούν να οδηγήσουν σε διαρροή διαβαθμισμένων πληροφοριών, δυσλειτουργία του συστήματος διοίκησης και ελέγχου, δυσχέρεια στην εκτέλεση επιχειρήσεων ή ακόμα και σε καταστροφή υλικού και απώλεια ανθρώπινων ζωών. (ΓΕΕΘΑ/ΔΕ 3.9, 2013).

Κατασκοπεία

Σημαντική συνιστώσα του πληροφοριακού πολέμου και κατά συνέπεια αξιοσημείωτη υβριδική απειλή αποτελεί η κατασκοπεία. Το σημαντικό ρολό των κατασκόπων στην προσπάθεια επίτευξης νίκης χωρίς μάχη καταδεικνύει η εκτενής αναφορά του Sun Tzu στην κατασκοπεία (Λέκκου, 2014). Το κλειδί είναι η προσαρμογή στις εκάστοτε συνθήκες και στον εκάστοτε αντίπαλο, αφού «εάν γνωρίζεις τον εαυτό σου και γνωρίζεις και τον εχθρό, τότε η νίκη σου ποτέ δεν θα κινδυνεύσει». Ο ίδιος δίνει έμφαση στη γνώση του αντιπάλου και εκφράζει την πεποίθηση ότι η πλήρης γνώση μπορεί να επιτευχθεί. Οι πληροφορίες θα συγκεντρωθούν μέσω κατασκοπείας του εχθρού. Τη γνώση της κατάστασης του εχθρού θα την αποκτήσουμε από ανθρώπους που την κατέχουν και βρίσκονται κοντά στον εχθρό (Πλατιάς–Κολιόπουλος, 2015, 246). Ο Sun Tzu αναφέρει ότι αυτό που ονομάζουμε «εκ των προτέρων γνώση» και είναι ο λόγος επίτευξης των αντικειμενικών σκοπών, δεν έχει σχέση ούτε με το πνεύμα, ούτε με τους θεούς, ούτε με προηγούμενη εμπειρία ούτε με υπολογισμούς. Αποκτάται από ανθρώπους που γνωρίζουν της κατάσταση του εχθρού (Λέκκου, 2014, 105-1).

Ορίζοντας την κατασκοπεία, η Βρετανική Υπηρεσία Πληροφοριών (MI5) στην επίσημη ιστοσελίδα της αναφέρει ότι πρόκειται για «*μια διαδικασία που εμπλέκει ανθρώπινες πηγές ή τεχνικά μέσα, ώστε να λάβει πληροφορίες που δεν είναι κανονικά στη διάθεση του κοινού. Μπορεί επίσης να συνεπάγεται επιδιώξεις επιρροής των φορέων λήψεως αποφάσεων και διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, για να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα μιας ξένης δύναμης*». Η κλασική κατασκοπεία αποτελεί σημαντική υβριδική απειλή και μέθοδο με την χρήση της δωροδοκίας και με προσπάθεια επηρεασμού ευάλωτων πολιτικών στοιχείων του αντιπάλου για την προώθηση των συμφερόντων της. Οι κατάσκοποι αναλαμβάνουν να διεισδύσουν σε άλλες χώρες και να κατευθύνουν τις υβριδικές προσπάθειες εντός της αντίπαλης χώρας (Thornton & Karagiannis, 2016).

Στον προηγμένο υβριδικό πόλεμο ενσωματώνεται το στοιχείο της «πολυεπίπεδης κατασκοπείας», που συμπεριλαμβάνει πληροφοριακές και πολιτικά ενεργές επιχειρήσεις σε συνδυασμό με την παραδοσιακή και σύγχρονη πιο τεχνικά εκτελεσμένη κατασκοπεία. Τα μέσα κοινωνικής δικτυώσης προσφέρουν τη δυνατότητα ηλεκτρονικής κατασκοπείας και συλλογής πληροφοριών μέσω ψυχολογικής χειραγώγησης των ανθρώπων Οι εγκληματίες του κυβερνοχώρου συχνά χρησιμοποιούν τον κυβερνοχώρο με ψεύτικα προφίλ, για να ανακαλύψουν τις πληροφορίες που απαιτούνται για την υλοποίηση της εθνικής στρατηγικής μέσω υβριδικού πολέμου (Svetoka, 2016).

Επικοινωνιακός Πόλεμος

Η σχεδόν παγκόσμια πρόσβαση στο εικονικό περιβάλλον δημιούργησε πολλές ευκαιρίες για τη διεξαγωγή επιχειρήσεων με χρήση των σύγχρονων μέσων μαζικής ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης, που επηρεάζουν γεγονότα τόσο στον φυσικό τομέα, όπως τα συστήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, όσο και στον γνωστικό τομέα των στάσεων και των πεποιθήσεων των ανθρώπων. Οι ευκαιρίες που παρέχονται από την τεχνολογία πληροφοριών επιτρέπουν σε οποιονδήποτε να φιλτράρει, να επεξεργάζεται και να μοιράζεται πληροφορίες, εικόνες και βίντεο σε πραγματικό χρόνο, ανεξάρτητα από το εάν τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης αναφέρουν τα γεγονότα. Αυτό δίνει σε κάθε άτομο την ευκαιρία να γίνει δημοσιογράφος και δυνητικά να διανέμει μηνύματα σε απεριόριστο σε όλο τον κόσμο (Svetoka, 2016).

Στο σημερινό χάρτη της τρομοκρατίας η μάχη που δίνεται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι αέναη και σκληρή, καθώς οι τρομοκρατικές οργανώσεις αξιοποιούν τις δυνατότητες που παρέχονται από τα διαδικτυακά αυτά μέσα, τόσο για σκοπούς προπαγάνδας όσο και στρατολόγησης, παρακάμπτοντας «συμβατικά» μέχρι πρόσφατα μέσα, τα οποία θα μπορούσαν να ελεγχθούν εύκολα (Μαυραγάνης, 2015). Το νέο περιβάλλον πληροφοριών χαρακτηρίζεται από προσιτότητα, ταχύτητα και ανωνυμία, επιτρέποντας στους χρήστες να φιλτράρουν, να επεξεργάζονται και να μοιράζονται άμεσα και ανενόχλητα τις πληροφορίες (Svetoka, 2016).

Σκοπός των επιχειρήσεων μέσων μαζικής ενημέρωσης (ΜΜΕ) είναι η υποστήριξη των Στρατιωτικών Διοικητών, παρέχοντας στην κοινή γνώμη, μέσω του διαύλου των ΜΜΕ, έγκαιρη και έγκυρη ενημέρωση, στο πλαίσιο της στρατηγικής πληροφόρησης που καθορίζεται από τους αρμόδιους φορείς. Επιπλέον, οι επιχειρήσεις ΜΜΕ στοχεύουν να ακυρώσουν την αντίπαλη παραπληροφόρηση, επιδεικνύοντας αξιοπιστία, ταχύτητα και πληρότητα ενημέρωσης, ενώ παράλληλα εμποδίζουν τα αντίστοιχα μέσα του αντιπάλου να διαμορφώσουν υπέρ τους την κοινή γνώμη. Αποτελεί πλέον κανόνα το γεγονός ότι οι κρίσεις, τόσο σε τοπικό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, εξελίσσονται υπό τη στενή παρακολούθηση των ΜΜΕ (ΓΕΕΘΑ/ΔΕ3.10 ,2013).

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και η εξάπλωση της χρήσης τους σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας ήταν αδύνατο να μην τα οδηγήσει να αποτελέσουν μέσο πληροφοριακού πολέμου ως ένα όπλο λέξεων που επηρεάζει τις καρδιές και το μυαλό ενός ακροατηρίου-στόχου. Τα εργαλεία είναι χαμηλού κόστους, εύκολα προσβάσιμα, λειτουργούν ως πολλαπλασιαστές ισχύος αυξάνοντας τις δυνατότητες δικτύωσης και οργάνωσης. Η δυνατότητα γρήγορης διάδοσης γραφικών εικόνων και ιδεών μετατρέπει τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σε στρατηγικό όπλο στα χέρια των τρομοκρατών, αντάρτικων ομάδων ή κυβερνήσεων που εμπλέκονται σε συγκρούσεις Οι κυβερνήσεις χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για να διαδώσουν το μήνυμα της διπλωματίας και να βοηθήσουν κινήματα στο εξωτερικό (Theohary, 2015).

Όπως χαρακτηριστικά απεικονίζεται στο παρακάτω σχήμα, εντοπίζονται έξι τρόποι με τους οποίους τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να

χρησιμοποιηθούν για την υποστήριξη στρατιωτικών επιχειρήσεων σε τομείς όπως η συλλογή πληροφοριών, στοχοποίηση, ενημέρωση και επιρροή (ψυχολογικός πόλεμος), επιχειρήσεις κυβερνοχώρου, διοίκηση και ελεγχος καθώς και στην άμυνα. Όλες αυτές οι δραστηριότητες, ανεξάρτητα της πρόσβασης στο διαδίκτυο, μπορούν να πραγματοποιηθούν μέσω μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Αυτές οι δραστηριότητες είναι αμοιβαία υποστηρικτικές και συχνά μπορούν να διεξαχθούν σε συνέργεια με τις συμβατικές επιχειρήσεις στο πεδίο της μάχης (Nissen,2015, 72).

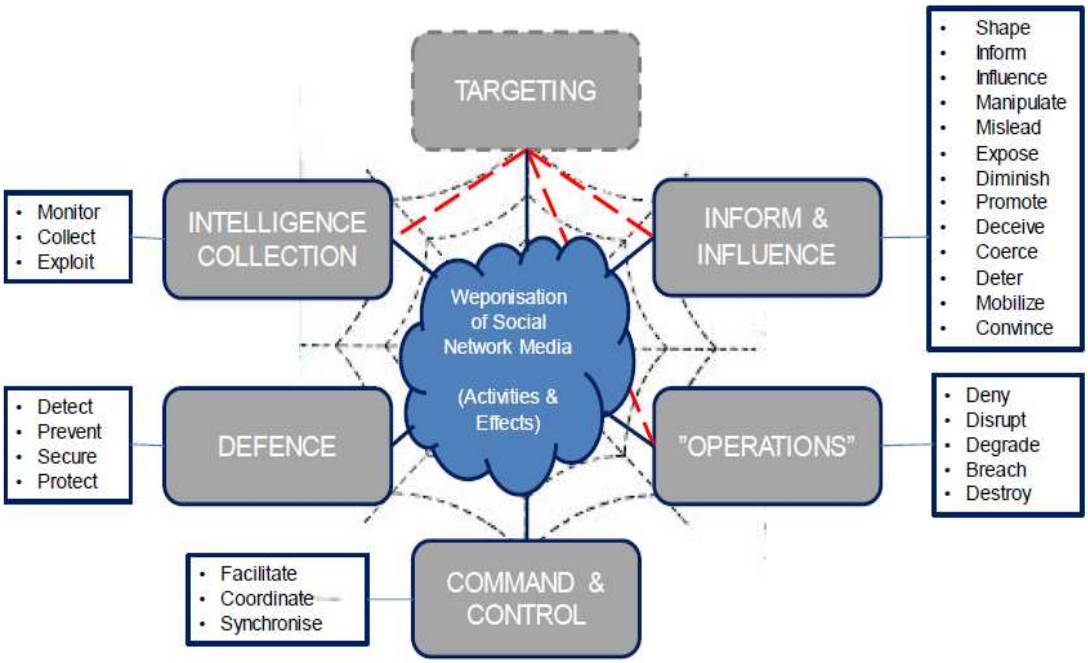

Σχήμα 6 : The Weaponization of Social Media
Πηγή: Nissen,2015

Η χρήση των μέσω κοινωνικής δικτύωσης από το Ισλαμικό Κράτος - ISIS (ISIL/Daesh) πλαισίωσε την προέλαση και τις στρατιωτικές του επιτυχίες στο Ιράκ και προκάλεσε έκπληξη με την πολυπλοκότητα και την έκτασή της. Τα ντοκιμαντέρ που γυρίστηκαν από τους τζιχαντιστές έκαναν τον γύρο του διαδικτύου σοκάροντας την κοινή γνώμη (Μαυραγάνης, 2015). Αντίστοιχα, κατά τη ρωσική επέμβαση στην Κριμαία, η χρήση των επιχειρήσεων ενημέρωσης αποσκοπούσε στη «μαζική πλύση εγκεφάλου» του πληθυσμού, όντας σχεδιασμένη για να εφαρμόζεται συνεχώς και όχι μόνο σε καιρό ειρήνης και μάλιστα σε συντονισμό με άλλες μορφές υβριδικών πολεμικών επιχειρήσεων (Thornton & Karagiannis, 2016).

Ηλεκτρονικός Πόλεμος

Ως Ηλεκτρονικός Πόλεμος (ΗΠ) - Electronic Warfare (EW) ορίζονται οι στρατιωτικές ενέργειες που αποσκοπούν στην αποτελεσματική από τις φίλιες δυνάμεις χρήση του Ηλεκτρομαγνητικού Φάσματος (Η/ΜΦ), για παρεμπόδιση ή περιορισμό της εκμετάλλευσής του αντίστοιχα από τον αντίπαλο. Στην εκμετάλλευση του Η/ΜΦ από τις φίλιες δυνάμεις περιλαμβάνονται αφενός η έρευνα, ο εντοπισμός και η αναγνώριση των ηλεκτρομαγνητικών εκπομπών και αφετέρου η χρήση της ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας, συμπεριλαμβανομένης της κατευθυνόμενης ακτινοβολίας για εξουδετέρωση, παρεμπόδιση, ή παραπλάνηση των ηλεκτρονικών μέσων και οπλικών συστημάτων του αντιπάλου (ΓΕΕΘΑ/ΔΕ3.4, 2014).

Ο σύγχρονος Ηλεκτρονικός Πόλεμος περικλείει επιχειρήσεις στο πεδίο της μάχης μέχρι κυβερνοαποστολές, ενώ η χρήση του δεν οριοθετείται αποκλειστικά σε πόλεμο και ειρήνη. Σε αυτήν ακριβώς την «γκρίζα ζώνη» ο ηλεκτρονικός πόλεμος ως κομμάτι των πληροφοριακών επιχειρήσεων παρουσιάζει ταύτιση με τον υβριδικό πόλεμο ως προς τη βασική του ιδιότητα να ενοποιεί τον πόλεμο και την ειρήνη σε μια κοινή αδιαίρετη ζώνη. Οι τακτικές και πρακτικές ηλεκτρονικού πολέμου στο πλαίσιο των πληροφοριακών επιχειρήσεων έχουν ως βασικούς στόχους την απαγόρευση επικοινωνιών, καταστολή και αντιμετώπιση μη-επανδρωμένων εναέριων συστημάτων (UAVs) και παρεμβολές σε κέντρα διοίκησης και ελέγχου (Λαζος, 2017).

Αξιοσημείωτο παράγοντα της εκμετάλλευσης του Ηλεκτρομαγνητικού Φάσματος (Η/ΜΦ) αποτελεί η Ηλεκτρονική Επιτήρηση στις επιχειρήσεις ISTAR (Intelligence, surveillance, target acquisition, and reconnaissance) που αποσκοπούν στη συλλογή πληροφοριών και την επικαιροποίηση και καταγραφή της επιχειρησιακής κατάστασης του εχθρού. Η Ηλεκτρονική Επιτήρηση εστιάζει στην παροχή άμεσης γνώσης της επιχειρησιακής κατάστασης και στην παροχή ενδείξεων και προειδοποιήσεων που αφορούν στην επιχειρησιακή δραστηριότητα. Η Ηλεκτρονική Επιτήρηση αποτελεί δραστηριότητα η οποία επιτελείται από εξειδικευμένο προσωπικό και μέσα και αποσκοπεί στην παρακολούθηση της εχθρικής δραστηριότητας, με την ευρύτερη έννοια του όρου (ΓΕΕΘΑ/ ΔΕ3.4, 2014).

Η ενσωμάτωση των Μη Επανδρωμένων Οχημάτων (UxVs) με πρωτεύοντα ρολό εκείνο των Μη Επανδρωμένων Αεροχημάτων (UAVs) στη διαδικασία συλλογής των πληροφοριών αποτέλεσε κομβικό σημείο για την αύξηση της αποτελεσματικότητας των πληροφοριακών επιχειρήσεων μέσω της Ηλεκτρονικής Επιτήρησης και η χρήση τους γίνεται στην «γκρίζα ζώνη» αδιαίρετη ζώνη πολέμου και ειρήνης λόγω της δυνατότητας τους να μην είναι ορατά από τα συστήματα παρατήρησης του εχθρού και να μην είναι εύκολο να προσδιοριστεί η προέλευση τους και η αποστολή την οποία εκτελούν .

Ψυχολογικός Πόλεμος

Η ικανότητα επιδράσεως στη σκέψη και στα αισθήματα των ανθρώπων υπήρξε αποτελεσματικό μέσο μάχης, σε όλες τις εποχές και περιόδους της ιστορίας. Με τον ψυχολογικό επηρεασμό επιτεύχθηκαν όχι μόνο ψυχολογικά, αλλά και υλικά ακόμη και στρατιωτικά αποτελέσματα. Κατακτήθηκαν εδάφη, ανατράπηκε ο υλικός και στρατιωτικός συσχετισμός δυνάμεων, επιτεύχθηκε η απόσπαση υλικής και στρατιωτικής νίκης. Ο πόλεμος από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα δεν διεξάγεται μόνο με τα όπλα, αλλά με κάθε μέσο πειθούς (Πασχαλίδης, 2011).

Η βασική επιδίωξη των ψυχολογικών επιχειρήσεων είναι να πείσουν το ακροατήριο – στόχο να συμπεριφέρεται κατά επιθυμητό τρόπο και συγκεκριμένα να κάμψουν τη θέληση των εχθρικά προσκείμενων να διεξάγουν ή συνεχίσουν τον πόλεμο, να ενισχύσουν το ηθικό των ημετέρων και να διατηρήσουν - ενισχύσουν τη συνεργασία με τα ήδη φιλικά προσκείμενα ακροατήρια στόχους και να επιτύχουν την υποστήριξη και συνεργασία από τα ουδέτερα προσκείμενα. Τα μέσα διεξαγωγής του ψυχολογικού επηρεασμού είναι απεριόριστα. Η είδηση, η εικόνα, το γραπτό κείμενο ή το σχόλιο, μεταδίδεται πλέον ταυτόχρονα σε όλα τα σημεία του πλανήτη, σε άμεσο χρόνο στοχεύοντας συγκεκριμένες ομάδες και άτομα, με στόχο τον επηρεασμό των συναισθημάτων τους, των θέσεών τους, των κινήτρων τους, της αντίληψής τους, της επιχειρηματολογίας τους και τελικά της συνολικής συμπεριφοράς τους (ΓΕΕΘΑ/ΔΕ 3.3, 2014).

Ο ψυχολογικός πόλεμος αντιπροσωπεύει την πλέον ύπουλη μορφή του πολιτικού πολέμου, διότι χρησιμοποιεί όλα τα μέσα με τα οποία φτάνει στον εσώτερο ψυχισμό του ατόμου και επιδρά έτσι στη νοημοσύνη και στην ευαισθησία του.

Η προπαγάνδα είναι πολύ βασικό στοιχείο των ψυχολογικών επιχειρήσεων ενάντιων του πληθυσμού με μοναδικό σκοπό να κάμψει το ηθικό του. Η μεγάλη ανάπτυξη της τεχνολογίας έδωσε στον προπαγανδιστή ισχυρά τεχνολογικά όπλα, μια και τα μέσα πληροφόρησης μεταμορφώνονται κάτω από έλεγχο σε μέσα παραπληροφόρησης. Το μήνυμα που εκπέμπει αποσκοπεί στη δημιουργία κλίματος ανασφάλειας, τρόμου και δέους (Πασχαλίδης, 2011). Η κοινή γνώμη αποπροσανατολίζεται, δεν μπορεί να καταλάβει τι είναι αλήθεια και τι είναι ψέμα, χάνει την έννοια των λέξεων και τελικά οδηγείται στον αποπροσανατολισμό, ενώ στην κοινωνία επικρατεί αποσταθεροποίηση που αποτελεί βασικό στόχο του υβριδικού πολέμου. Ο υβριδικός πόλεμος και οι ψυχολογικές επιχειρήσεις εξετάζονται παράλληλα. Ο διττός στόχος και των δυο είναι η φθορά και ο αιφνιδιασμός του αντιπάλου, έτσι ώστε το πλήγμα να καταστήσει αδρανή τον αντίπαλο και να αυξήσει το κόστος επαναφοράς του σε θέση ισορροπίας- ισχύος (Τσαιλάς & Δρίβας, 2017).

ΑΣΥΜΜΕΤΡΕΣ ΑΠΕΙΛΕΣ

«Αν ο εχθρός είναι υπέρτερος σε ισχύ, απόφυγέ τον. Αν οι δυνάμεις του είναι ενωμένες, διαχώρισέ τις. Να του επιτεθείς εκεί που είναι ανέτοιμος. Εμφανίσου εκεί που είσαι λιγότερο αναμενόμενος» είχε πει ο Sun Tzu στο έργο του «Η Τέχνη Του Πολέμου» (Λέκκου, 2014).

Τα λόγια του Κινέζου Στρατηγού αποτελούν την ουσία της έννοιας του όρου ασύμμετρη απειλή. Στην ανάλυση των ασύμμετρων απειλών θα βρει κανείς πολλά κοινά στοιχειά με τον υβριδικό πόλεμο. Αυτό που διαχωρίζει τον υβριδικό πόλεμο από τις ασύμμετρες τακτικές και τεχνικές που παραδοσιακά συνδέονται με μη κρατικούς φορείς είναι η έκτασή του. Πρόκειται για δύο έννοιες μεταξύ των οποίων υφίσταται σχέση γενικού προς ειδικό. Η ασύμμετρη απειλή είναι κομμάτι του υβριδικού πολέμου και χρησιμοποιείται από τους κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες στα τρωτά σημεία του υπέρτερου αντιπάλου (Shelest, 2015).

Οι ασύμμετρες απειλές στοχεύουν στην υπονόμευση της ισχύος του αντιπάλου και στηρίζονται στην εκμετάλλευση των τρωτοτήτων του με χρήση μέσων που διαφέρουν από τα συνήθη συμβατικά μέσα και από τον επιχειρησιακό τρόπο διεξαγωγής του αντιπάλου. Οι απειλές αυτές δεν έχουν ως στόχο τη μετά-

πτωση σε συμβατικό πόλεμο, ούτε αποτελούν κομμάτι αυτού ώστε να χαρακτηριστούν ως ανορθόδοξος πόλεμος. Η χρήση τους, ωστόσο, επιφέρει πλήγματα ισάξια και εμπεριέχει κινδύνους για τους πληθυσμούς και τις κυβερνήσεις που αποτελούν στόχους. Ο φόβος και ο πανικός που επιτυγχάνεται με το αιφνιδιαστικό χτύπημα, η θυσία αμάχων πολιτών καθώς και η προσπάθεια εκμετάλλευσης τους σε όλα τα επίπεδα για επίτευξη πολιτικών στόχων αποτελούν τα κύρια χαρακτηριστικά τους (Ντόκος, 2008).

Ασύμμετρος θεωρείται ο πόλεμος που διενεργείται από οργανωμένες μη-συμβατικές ομάδες, βασίζεται στην αναίρεση των κανόνων του Δικαίου, καθώς επίσης του Δικαίου του πολέμου, ενώ χρησιμοποιεί κυρίως χαμηλού σχετικά κόστους όπλα και επιχειρησιακή δράση (Ζακυνθινός, 2016). Το σημαντικότερο κίνητρο για τη χρήση ασύμμετρων μεθόδων είναι η ανισότητα της ισχύος. Όταν ένας αδύναμος αντίπαλος έχει ζωτικό συμφέρον που συγκρούεται με το μη ζωτικό συμφέρον ενός ισχυρού αντιπάλου, η αδύναμη πλευρά έχει το κίνητρο να οδηγηθεί στη χρήση της ασύμμετρης προσέγγισης (Ντόκος, 2008).Η απειλή αυτή στοχοποιεί τον άμαχο πληθυσμό, έχει πολιτικά κίνητρα και χρησιμοποιεί την απειλή της βίας στοχεύοντας σε ψυχολογική τρομοκράτηση (Baird, 2006).

Οι ασυμμετρία των απειλών στη σύγχρονη εποχή έχει μετατραπεί σε καθημερινό φαινόμενο με εκφραστές τόσο κρατικούς όσο και μη κρατικούς δρώντες. Μεταξύ άλλων, κύριοι στόχοι είναι να πλήξει το ηθικό της κοινωνίας, το γόητρο των κρατικών θεσμών, την αξιοπιστία της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας, την κοινωνικοπολιτική συνοχή και την συσπείρωση ηγεσίας και λαού γύρω από θεμελιώδεις στρατηγικούς σκοπούς και προσανατολισμούς. Ο φορέας της ασύμμετρης απειλής στοχεύει τόσο στην συνολική ψυχολογική αποδυνάμωση των μελών της κοινωνίας-στόχου όσο και στην οργανωτική αποσύνθεση του κράτους (Ήφαιστος, 2007).

Οι ασύμμετρες απειλές μπορούν να λάβουν διαφορές μορφές. Σε αυτές συμπεριλαμβάνονται οι δράσεις διεθνών και τοπικών τρομοκρατικών μονάδων, το οργανωμένο έγκλημα, η διασπορά των οπλών μαζικής καταστροφής καθώς και ο θρησκευτικός και εθνικιστικός φονταμενταλισμός.

Τρομοκρατία

Ο όρος τρομοκρατία σημαίνει μεθοδευμένη χρήση βίας με εγκληματική μορφή, που στρέφεται εναντίον των εθνικών νόμων, ανθρώπων ή περιουσιών, απειλεί θεσμούς και ιδέες μιας κοινωνίας και αποσκοπεί στο να επιτύχει πολιτικούς και ιδεολογικούς σκοπούς. Οι ανθρώπινες επιδιώξεις που πηγάζουν από διάφορα κίνητρα και δύναται να υλοποιηθούν με ανορθόδοξους τρόπους, στοιχειοθετούν την απειλή της τρομοκρατίας, η οποία μπορεί να επιφέρει καίρια κτυπήματα αιφνιδιαστικά σε απρόβλεπτο τόπο και χρόνο (Art, 2004).

Το κύμα της τρομοκρατίας που πλήττει τις σύγχρονες και κυρίως τις δυτικές κοινωνίες είναι φαινόμενο που οι ρίζες του φθάνουν μέχρι τις βασικές μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Τα αίτια μπορούν να αναζητηθούν σε όλο το φάσμα των ανθρώπινων επιδιώξεων. Η τρομοκρατία έχει γίνει αποτελεσματική, ασύμμετρη και κατά συνέπεια υβριδική απειλή γιατί εκμεταλλεύεται την εξέλιξη της σύγχρονης τεχνολογίας που επιτρέπει σε μεμονωμένα άτομα ή μικρές ομάδες ατόμων να προκαλούν μεγάλων διαστάσεων καταστροφές και εκμεταλλεύεται επίσης την δημοσιότητα των ΜΜΕ. Οργανώσεις δραστηριοποιούνται σε ολόκληρη την επικράτεια πολλών χωρών και χρησιμοποιούν διάφορα οικονομικά, στρατιωτικά και τεχνολογικά εργαλεία για την επίτευξη των πολιτικών τους στόχων. Μεταφέρουν τη μάχη στη σφαίρα του συμβολικού, δεν μάχονται με ισοδύναμα όπλα αλλά με δικούς τους όρους που είναι το χρήμα, η τεχνολογία, το δίκτυο των μέσων μαζικής ενημέρωσης και το σπουδαιότερο με το θάνατο των τρομοκρατών όπου δεν υπάρχει συμμετρική απάντηση (Pawlak, 2015).

Σύμφωνα με τον Hoffman, οι τρομοκράτες του 21^{ου} αιώνα επιδιώκουν να σκοτώσουν τους το μέγιστο αριθμό πολιτών σε κάθε τρομοκρατική επίθεση, στοχεύοντας στη μεγαλύτερη δυνατή προβολή. Γνωρίζουν πλέον το χειρισμό σύγχρονων όπλων, με τα οποία μπορούν να προκαλέσουν μαζικές καταστροφές και έχουν τη φανερή ή κεκαλυμμένη υποστήριξη κρατικών δρώντων, οι οποίοι έχουν συμφέρον από την τρομοκρατία, που πλέον τείνει να έχει λιγότερο πολιτικές και περισσότερο θρησκευτικές προεκτάσεις (Hoffman, 2007). Η υβριδική φύση των σύγχρονων συγκρούσεων εντοπίζεται στο πλαίσιο της τρομοκρατίας. Γενικά, η ιδέα της σημερινής τρομοκρατίας ως υβριδικής απειλής θα μπορούσε να συνοψιστεί ως αυτοτροφοδοτούμενο σύστημα κοινωνικής διεργασίας όπως απεικονίζεται

στο παρακάτω σχήμα. Πρόκειται για ένα συνδυασμό συμβατικών και μη συμβατικών ενόπλων δραστηριότητων για την επίτευξη χάους και διαταραχής. Οι κρυφοί ρόλοι των μη κρατικών δρώντων και εκείνων που έχουν ριζοσπαστικοποιηθεί αποτελούν εργαλεία για τη σύγχρονη τρομοκρατία (Minchev, 2015).

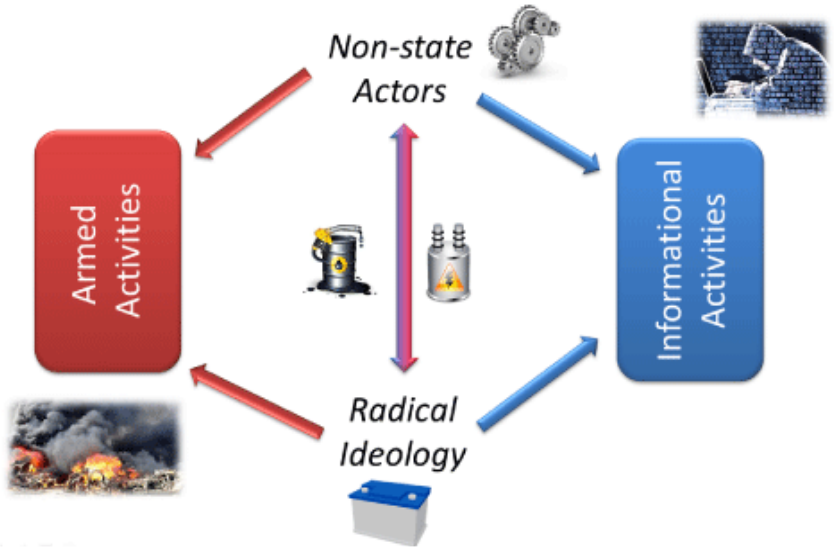

Σχήμα 7 :Η Τρομοκρατία ως Υβριδική Απειλή
Πηγή : https://www.omicsonline.org/articles-images/2167-0374-5-129-g001.html

Θρησκευτικός και εθνικιστικός φονταμενταλισμός

Οι τρομοκρατικές ενέργειες της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 και όσες επακολούθησαν παγκοσμίως έφεραν στην επιφάνεια το θέμα του Ισλάμ και των σχέσεων του ισλαμικού κόσμου με τη Δύση. Ο ισλαμικός φονταμενταλισμός, όπως επικράτησε στην αρχή ως ορολογία ή ριζοσπαστικοποίηση των δυτικών μουσουλμάνων, εξελίχθηκε είναι ένα φαινόμενο το οποίο γιγαντώθηκε στον 21^{ο} αιώνα και η αντιμετώπισή του αποτελεί μια δυσεπίλυτη εξίσωση. Φονταμενταλιστές είναι αυτοί που υποστηρίζουν την ανωτερότητα μερικών θεμελιωδών δογμάτων σε σχέση με τα άλλα με φανατισμό που οδηγεί στην άρνηση αποδοχής της «άλλης» άποψης και στο μίσος εναντίον εκείνου που εκφράζει το αντίθετο (Κοράκης, 2003).

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, τα διακρατικά δίκτυα τρομοκρατίας έχουν γίνει σημαντικοί παράγοντες στην παγκόσμια πολιτική. Ενώ το κυρίαρχο κράτος εξακολουθεί να διαχειρίζεται σημαντική εξουσία και νομιμότητα, παράνομα διακρατικά δίκτυα με βάση κυρίως τη θρησκεία κατάφεραν να προσελκύσουν υποστήριξη και να κινητοποιήσουν πόρους. Τα διακρατικά ισλαμικά δίκτυα λόγω

της πνευματικότητάς τους και των κοσμοθεωριών τους εκτείνονται πέρα από τα εθνικά σύνορα και έχουν οριζόντιες δομές που αποτελούνται από πολλαπλές οντότητες που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους με σκοπό την προώθηση μιας πολιτικής ατζέντας που βασίζεται στο Ισλάμ. Δυτικοί μουσουλμάνοι έχουν δημιουργήσει ομάδες για να υπερασπιστούν το Ισλάμ από τους αντιληπτούς εχθρούς του σε όλο το κόσμο. Τα διακρατικά ισλαμικά δίκτυα διαδραμάτισαν έναν κεντρικό ρόλο στη ριζοσπαστικοποίηση μέσω τζαμιών, ριζοσπαστικών ιερέων και του Διαδικτύου (Karagiannis, 2013). Η στρατολόγηση μεγάλου αριθμού δυτικών μουσουλμάνων και η μεταφορά τους στις περιοχές των επιχειρήσεων στη Μέση Ανατολή κατέδειξε ότι τα διακρατικά ισλαμικά δίκτυα είναι πολυλειτουργικές οντότητες σε άνοδο με δυνατότητες κινητοποίησης ικανού αριθμού μαχητών ώστε να αποτελέσουν υβριδική απειλή στο πλευρό κάποιου κρατικού δρώντα που θα ικανοποιεί τα πιστεύω και το όραμα του ισλαμικού φονταμενταλισμού.

Οργανωμένο έγκλημα

Μια άλλη μορφή απειλής με υβριδικό αποτύπωμα, είναι το οργανωμένο έγκλημα. Σήμερα, ως οργανωμένο έγκλημα θεωρείται η οργάνωση προσώπων με σκοπό την άσκηση εγκληματικής δραστηριότητας σε διαρκή βάση, προκειμένου να αποκομισθούν οικονομικά οφέλη και να ελεγχθούν εθνικές και διεθνείς καταστάσεις. Το κίνητρο δράσης των εγκληματικών ομάδων που δραστηριοποιούνται στο οργανωμένο έγκλημα είναι η επίτευξη οικονομικού οφέλους. Παρόλα αυτά το οργανωμένο έγκλημα συνδέεται άμεσα με τοπικές πολεμικές συρράξεις με την έννοια ότι μέσω αυτού χρησιμοποιούνται επαγγελματίες μισθοφόροι στρατιώτες. Επιπλέον, η παράνομη διακίνηση πυρηνικών υλικών, χημικών ουσιών και βιολογικών μικροβίων μέσω του οργανωμένου εγκλήματος προσέδωσε σε αυτό τη διάσταση της παγκόσμιας απειλής (Κοράκης, 2003).

Η εμφάνιση μισθοφόρων χωρίς έμβλημα, εγκληματιών του κοινού ποινικού δικαίου και εμπόρων οπλών στις περιοχές διενέξεων αποτελεί στοιχείο σύνδεσης του οργανωμένου εγκλήματος με τις ασύμμετρες απειλές, την τρομοκρατία και τον υβριδικό πόλεμο. Ο ρόλος τους επιτείνει τη σύγχυση και την αποσταθεροποίηση στις περιοχές αυτές. Επιπρόσθετα, το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί συγκοινωνούν δοχείο της τρομοκρατίας καθώς οι τρομοκράτες συχνά ολισθαίνουν στην κα-

τηγορία των εγκληματιών προκειμένου να εξασφαλίσουν πόρους για τη χρηματοδότηση των τρομοκρατικών τους δράσεων και αντίστροφα οι τρομοκρατικές οργανώσεις στρατολογούν έμπειρους εγκληματίες προς υλοποίηση τρομοκρατικών ενεργειών.

ΛΟΙΠΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΥΒΡΙΔΙΚΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ

Μειονότητες

Οι μειονοτικές ομάδες είναι αποτέλεσμα γεωγραφικών μετακινήσεων πληθυσμιακών ομάδων στο πλαίσιο αναχαράξεων των συνόρων μετά από πολεμικές αναμετρήσεις, οικονομικών και πολιτικών αιτιών. Τα περισσότερα κράτη παγκοσμίως διατηρηρούν στην επικράτεια τους μειονοτικούς πληθυσμούς. Η πορεία της μειονότητας εντός του κρατικού ιστού κατά περίπτωση μπορεί να είναι ειρηνική ή συγκρουσιακή, ανάλογα με τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες στο εσωτερικό του κάθε κράτους. Ο εθνικισμός που χαρακτηρίζει τις μειονότητες είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο. Οι μειονότητες και οι πλειονότητες, λόγω της διαφορετικότητάς τους, έρχονται συχνά σε αντιπαράθεση για πολλά ζητήματα, είτε ειρηνικά είτε βίαια, για να πετύχουν εκπροσώπηση και πολιτική αυτονομία, δικαιώματα στην εκπαίδευση και διατήρηση της μητρικής γλώσσας και πρόσβαση στον κρατικό πλούτο με έλεγχο πλουτοπαραγωγικών πηγών στα εδάφη που κατοικοεδρεύουν (Kymlicka, 2001).

Στο ζήτημα των μειονοτήτων εντοπίζονται τρεις παράγοντες που παίζουν βασικό ρόλο, το κράτος φιλοξενίας, η μειονότητα και μία εξωτερική δύναμη που συνήθως είναι κράτος, που συνορεύει με το κράτος φιλοξενίας. Τη σχέση της μειονότητας με το κράτος που ανήκει συχνά επηρεάζει η γειτνιάση με κάποιο κράτος, το οποίο διατηρεί δεσμούς θρησκευτικού ή εθνικούς με τη μειονότητα και επιθυμεί να την χρησιμοποιεί ως μοχλό πίεσης ή ως βήμα για επέμβαση στα εσωτερικά πολιτικά δρώμενα του αλλού κράτους. Σε ακραίες περιπτώσεις εποφθαλμιά και την προσάρτηση εδαφών που κατοικεί η μειονότητα (Μυλωνάς, 2012, 5).

Η παρουσία αυτών των μειονοτήτων δημιουργεί μια εσωτερική απειλή καθώς ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος παρέμβασης γειτονικής χώρας. Μάλιστα, το κρίσιμο σημείο τριβής και δημιουργίας κινδύνου για την ασφάλεια του κράτους

είναι η διεκδίκηση εδαφικής αυτονομίας από τις εθνικές μειονότητες. Τα κράτη, τα οποία διατηρούν εντός της επικρατείας τους μειονότητες με ικανό αριθμό ατόμων να ασκούν επιρροή και οι οποίες διαμένουν σε περιοχές που γειτνιάζουν με κράτος που διατηρούν δεσμούς θρησκευτικούς και εθνικούς, νιώθουν την απειλή ότι οι μειονότητες έχουν ως στόχο αρχικά την αυτονόμηση τους και στη συνέχεια την ένωση τους με τους ομοθρήσκους και ομοεθνείς τους. Η εμπειρία της προσάρτησης της Κριμαίας από την Ουκρανία έδειξε ότι μια μειονότητα με ισχυρή παρουσία σε μια περιοχή αποτελεί ίσως το ισχυρότερο όπλο στη φαρέτρα ενός κρατικού δρώντα που επιθυμεί να την χρησιμοποιήσει ως «δούρειο ίππο» για να ξεδιπλώσει την υβριδική του στρατηγική.

Μετανάστευση

Η μετανάστευση αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο το οποίο, με την πάροδο του χρόνου εξαιτίας πολέμων, κλιματικής αλλαγής και οικονομικής εξαθλίωσης, λαμβάνει μεγαλύτερες διαστάσεις. Αυτό οδηγεί σε ανησυχητικές προβλέψεις για ανεξέλεγκτες μεταναστευτικές ροές από το «φτωχό» Νότο στον «πλούσιο» Βορρά (Scatzer, 2006). Η αύξηση του αριθμού των μεταναστών οφείλεται στην αδήριτη ανάγκη των ανθρώπων να μετακινηθούν σε ευνοϊκότερο περιβάλλον και σε πλουσιότερους τόπους ελπίζοντας σε βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης(Ζακυνθινός, 2016).Οι μετακινήσεις μπορεί να είναι μόνιμες ή προσωρινές, νόμιμες ή παράνομες, ηπειρωτικές ή υπερπόντιες, εσωτερικές ή εξωτερικές, εκούσιες ή αναγκαστικές (Σαμπατάκου, 2006). Νόμιμος μετανάστης θεωρείται ο μετανάστης που βρίσκεται σε μια χώρα με τα απαραίτητα έγγραφα πιστοποίησης νομιμότητας. Παράνομος, θεωρείται ο μετανάστης που είτε εισήλθε στη χώρα χωρίς ταξιδιωτικά έγγραφα, είτε εισήλθε με νόμιμο τρόπο και με κάποια δηλωμένη ιδιότητα αλλά παρατείνει την παραμονή του στη χώρα παράνομα και χωρίς άδεια παραμονής (Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης, 2010).

Τα μεταναστευτικά ρεύματα συχνά προκαλούν καχυποψία, ανασφάλεια και προκατάληψη στο γηγενή πληθυσμό. Η αρνητική στάση απέναντι σε μεταναστευτικούς πληθυσμούς είναι ολοένα και πιο έντονη και συνήθως συνδέεται με την αύξηση της εγκληματικότητας μιας περιοχής ή μιας χώρας εξαιτίας των μεταναστών. Είναι καταγεγραμμένο στη βιβλιογραφία ότι οι μεταναστευτικοί

πληθυσμοί συνδέονται με την εγκληματικότητα και μάλιστα της δίνουν καινούρια ώθηση και την αυξάνουν (Καρύδης, 2001).

Η μετανάστευση αποτελεί παράγοντα διαμόρφωσης των όρων οικονομικής ανάπτυξης, δημογραφικής επέκτασης, διαχείρισης της αγοράς εργασίας και κοινωνικής ένταξης στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες. Η εξαθλίωση των μεταναστών τους καθιστά ικανούς για διάφορες πράξεις βίας προς εξασφάλιση της επιβίωσής τους, και ως εκ τούτου καθιστά εύκολη τη στρατολόγηση από οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο. Αυτή η κατάσταση αποτελεί ιδανική συνθήκη για τη δημογραφική αλλοίωση περιοχών, καθώς οι ενδιαφερόμενοι μεθοδεύουν την γκετοποίηση ώστε να εγκαταλειφθεί η περιοχή πιο εύκολα από το ντόπιο πληθυσμό.

Η μετανάστευση, ως ένα παγκόσμιο κοινωνικό φαινόμενο, λόγω των διαστάσεων που έχει προσλάβει τα τελευταία χρόνια, αποτελεί έναν εν δυνάμει παράγοντα απειλής για το εσωτερικό των χωρών που την υφίστανται, ενώ σημαντικά προβλήματα δημιουργούνται στην ασφάλεια των χωρών αυτών. Εξαιτίας της μετανάστευσης σχηματίζονται παροικίες μειονοτήτων (γκέτο) και δημιουργούνται έτσι κίνδυνοι για το αστικό περιβάλλον και την ασφάλεια των πολιτών. Επιπρόσθετα, δεν μπορεί να προβλεφθεί η συμπεριφορά και η στάση των χιλιάδων μεταναστών σε περίοδο έντασης ή και κρίσης γεγονός που αποτελεί μια υβριδική απειλή για εθνική ασφάλεια της χώρας (ΣΕΕΘΑ, 2008).

Η μαζική και ανεξέλεγκτη μετανάστευση είναι μια σύγχρονη υβριδική απειλή που δεν εμπεριέχει βία, αποτελεί όμως σοβαρή απειλή μέσο-μακροπρόθεσμου χαρακτήρα καθώς δημιουργούνται εθνικοπολιτισμικές και θρησκευτικές μειονότητες, οι οποίες διαταράσσουν, υποκινούμενες ή μη, την κοινωνική γαληνή της χώρας υποδοχής. Σταδιακά, υπονομεύεται η εθνική και κοινωνική συνοχή με ανατροπή των δημογραφικών ισορροπιών και τη δημιουργία μειονοτήτων (Τσαγγούρης, 2010). Η δημιουργία κλειστών κοινωνικών ομάδων με διαφορετική νοοτροπία και αντίληψη από εκείνη των ντόπιων κατοίκων, η γκετοποίηση συγκεκριμένων περιοχών αλλά και η δημιουργία μεγάλων θρησκευτικών – φονταμενταλιστικών κοινοτήτων δημιουργούν υποψίες δημιουργίας μειονοτικών καταστάσεων και εδαφικών διεκδικήσεων (Κόλμερ, 2012).

Ενεργειακή Εξάρτηση

Οι ενεργειακοί πόροι αποτελούν πολύτιμο εργαλείο στην εργαλειοθήκη του υβριδικού πολέμου. Σε μια εποχή που η ενεργειακή εξάρτηση καθορίζει την πολιτική των κρατών και αποτελεί ικανή και αναγκαία συνθήκη για την επιβίωση του κράτους, οι ισχυροί κρατικοί δρώντες προσπαθούν να εξασφαλίσουν την άσκηση πολιτικής επιρροής σε χώρες-δορυφόρους τους, με μοχλό πίεσης την ενεργειακή ασφυξία. Αρχικά οδηγούν στην εξάρτηση αυτών των χωρών από φθηνούς ενεργειακούς πόρους και στη συνέχεια δημιουργούν την αντίληψη ότι αυτά τα κράτη δεν θα μπορούσαν να επιβιώσουν χωρίς τους ενεργειακούς πόρους (Shelest, 2015).

Η Ρωσία, για παράδειγμα, χρησιμοποίησε την ενέργεια ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής όταν έκλεισε τις προμήθειες φυσικού αερίου στην Ουκρανία κατά τη διάρκεια του χειμώνα του 2006 και του 2009 σε μια εμφανή προσπάθεια να εξαναγκάσει την Ουκρανία σε συμφωνία σχετικά με την τιμή του αερίου του. (Chivvis, 2017). Η Λιθουανία στην ίδια περιοχή, προσπάθησε να αναζητήσει εναλλακτικές πηγές ενέργειας μέσω της κατασκευής νέων σταθμών ηλεκτροπαραγωγής και αγωγών που θα παρακάμπτουν τις ρωσικές προμήθειες πετρελαίου και φυσικού αερίου. Αυτές οι κινήσεις συναντήσαν αντίσταση από τη Μόσχα και η φύση αυτής της αντίστασης έχει χαρακτηριστεί ως μορφή υβριδικού πολέμου από τον πρώην υπουργό Ενέργειας στη Λιθουανία μέσω υποστήριξης σε ομάδες πίεσης εντός της χώρας που διαμαρτύρονταν για την οικοδόμηση νέας ενεργειακής υποδομής για λόγους κόστους και για περιβαλλοντικά ζητήματα. Οι δραστηριότητες αυτές αποδειχθήκαν αποτελεσματικές και η Λιθουανία δεν μπόρεσε να αναπτύξει νέα ενεργειακή υποδομή εξαιτίας των εκδηλώσεων διαμαρτυρίας και, ως εκ τούτου, εξακολουθεί να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη ρωσική ενέργεια. Ο συνδικαλιστικός ακτιβισμός που χρηματοδοτείται σημειώνεται ως μια άλλη μορφή υβριδικού πόλεμου μέσω της δημιουργίας ψευδών συνδικάτων (Thornton & Karagiannis, 2016).

Στα ζητήματα της ενέργειας, η γεωγραφία εξακολουθεί να αποτελεί καθοριστικό παράγοντα, ενώ ο έλεγχος των αγωγών συνεχίζει να αποτελεί πυλώνα δημιουργίας και ενίσχυσης της πολιτικής και οικονομικής ισχύος. Η ενεργειακή ασφάλεια αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής ασφάλειας για έναν τόπο και η ε-

νεργειακή εξάρτηση αποτελεί σημαντικό στρατηγικό μειονέκτημα, ειδικότερα σε περιπτώσεις συρράξεων. Η σχέση μεταξύ πωλητή – αγοραστή ενέργειας, που ενδεχομένως υπάρχει ανάμεσα σε δύο κράτη, δεν διασφαλίζει απαραίτητα και τη σταθερότητα στις μεταξύ τους σχέση. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση όπου ο παραγωγός μπορεί να αντέξει χωρίς να έχει έσοδα, εις βάρος ενός καταναλωτή ο οποίος δεν μπορεί να αντέξει δίχως ενέργεια. Καθώς τα δίκτυα διανομής ενέργειας επηρεάζουν την οικονομία αλλά και τη δυνατότητα ενός κράτους να οργανώσει την άμυνά του, η ενέργεια αποτελεί έναν ιδιαίτερα δελεαστικό στόχο στον υβριδικό πόλεμο (Διαμαντόπουλος, 2015).

Οικονομική και Πολιτική Επιρροή

Στο ίδιο μήκος κύματος η οικονομική εξάρτηση και η ανάπτυξη σχέσεων οικονομικής αλληλεξάρτησης ενός κράτους με κάποιο άλλο αποτελεί υβριδική απειλή σε μελλοντική σύγκρουση. Η οικονομική διείσδυση με αγορά τραπεζών, μέσων μαζικής ενημέρωσης, μεγάλων εταιρειών που διαχειρίζονται πλουτοπαραγωγικές πηγές και κρίσιμες υποδομές μιας χωράς σε μια άλλη δημιουργεί σχέσεις εξάρτησης και δίνει τη δυνατότητα άσκησης επιρροής στην κοινή γνώμη.

Στα κράτη της Βαλτικής, η Ρωσία χρηματοδοτεί διάφορες οργανώσεις, φορείς και θεσμούς που υποστηρίζουν τα ρωσικά συμφέροντα. Μεταξύ αυτών είναι τα ρωσόφωνα σχολεία, τα ιδιωτικά πανεπιστήμια και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις. Στη Λετονία πάνω από 100 οργανώσεις που υποστηρίζουν την πολιτική της Ρωσίας και άτομα - γνωστά ως «επαγγελματίες συμπατριώτες» λαμβάνουν χρήματα από ρωσικές πηγές για διενέργεια έρευνας υπέρ της Μόσχας, δημόσιων δραστηριοτήτων, παραγωγής ταινιών, συγγραφής βιβλίων και ταξιδιών σε διεθνή συνέδρια (Thornton & Karagiannis, 2016). Άλλο τυπικό παράδειγμα αποτελούν μια σειρά αντιπροσώπων (proxies) που χρησιμοποιούνται με τη μορφή πολιτιστικών συλλογών ή αθλητικών οργανώσεων αλλά στην πραγματικότητα αποτελούν εντολοδόχους στο εσωτερικό των κρατών που βρίσκονται σε καθεστώς υβριδικής απειλής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ρωσική οργάνωση «Night Wolves», ένας ποδηλατικός σύλλογος και υπερεθνικιστική, αντι-αμερικανική συμμορία, των οποίων ο ηγέτης είναι προσωπικός φίλος του Προέδρου της Ρωσίας. Ο ακριβής ρόλος των «Night Wolves» είναι αβέβαιος, αν και μπορεί να χρησιμοποιεί-

ται για τον εκφοβισμό πληθυσμών και μπορεί να διευκολύνει μια σειρά από υβριδικές δραστηριότητες στο παρασκήνιο (Chivvis, 2017).

Πόλεμος Νόμου (Lawfare)

Η δυσκολία διάκρισης των αμάχων από τους μαχητές, η ανάμειξη των άμεσων και έμμεσων προσεγγίσεων στον πολεμικό αγώνα και η αμφισημία στην ταξινόμηση των συγκρούσεων είναι όλες αναμενόμενες στο σύγχρονο επιχειρησιακό περιβάλλον. Είναι επίσης κατανοητό ότι τα κράτη θα αντιμετωπίσουν αυτή τη σύγχυση, συνδυάζοντας τις πληροφορίες, τις στρατιωτικές ενέργειες και την επιβολή του νόμου (Reeves, 2016).

Σε αυτό το υβριδικό περιβάλλον των συγχρόνων συγκρούσεων κυρίαρχο ρολό έρχεται να διαδραματίσει και η χρήση του νομού σαν όπλο. Ως «Πόλεμος του Νόμου» (Lawfare) ορίζεται η στρατηγική χρήσης ή κατάχρησης του δικαίου ως υποκατάστατο των παραδοσιακών στρατιωτικών μέσων για την επίτευξη ενός επιχειρησιακού στόχου. Η χρήση του νομού σαν όπλο περιλαμβάνει τόσο θετική όσο και κακόβουλη χρήση και έχει ως στόχο τον κατά το δοκούν χειρισμό του διεθνούς δικαίου με την χρήση νομικών τεχνασμάτων και παραχάραξη ιστορικών παραδειγμάτων. Ισχυροποιείται από τη νομική ασάφεια που διέπει το διεθνές δίκαιο και εκμεταλλεύεται τα όρια του νόμου και τα διαφορά κενά που τυχόν αφήνει. Παρουσιάζει προκλήσεις για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια αμφισβητώντας την εγκυρότητα των υφιστάμενων κανόνων δημοσίου διεθνούς δικαίου, οδηγώντας έτσι στην εμφάνιση ασύμμετρου πολέμου με την κατάχρηση νόμων (Bachmann & Mosquera, 2016).

Όπως και άλλες υβριδικές πρακτικές, ο πόλεμος του νόμου στοχεύει στην εκμετάλλευση της επικοινωνίας και των μέσων ενημέρωσης για την προώθηση ορισμένων νομικών εννοιών και ερμηνειών στην κοινή γνώμη που θα συμβάλει στην επίτευξη στρατηγικών στόχων. Είναι ακανόνιστη ή μη κινητική μέθοδος πολέμου όπου ένα κρατος ή μια ένοπλη ομάδα χρησιμοποιεί ή κακοποιεί το νόμο για να νικήσει τον εχθρό χωρίς αιματοχυσία ή για να κερδίσει την «υπόθεση» στο δικαστήριο της κοινής γνώμης (Moore, 2017). Με αυτή τη λογική, ο «πόλεμος του νόμου» μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο του υβριδικού πολέμου και να επηρεάσει τις επιχειρήσεις μέσω της επιρροής στα γνωστικα, ψυχολογικα, παρακινητικα, ιδεολογικα, και ηθικά χαρακτηριστικά ενός κοινού-στόχου (Bach-

mann & Mosquera, 2016). Η χρήση του νόμου ως όπλο, δεν επικεντρώνεται μόνο στο jus in bello - δίκαιο του πολέμου, αλλά και σε τομείς που σχετίζονται με την ερμηνεία και την εφαρμογή διεθνών υποχρεώσεων οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο του jus at bellum - δίκαιο προσφυγής στη βία (Moore, 2017).

Ο «σύγχρονος» υβριδικός πόλεμος δεν παρουσιάζει μόνο προκλήσεις για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, αλλά υπονομεύει εθνικές και διεθνείς συνθήκες νομικών πλαισίων, αμφισβητώντας την ισχύ κανόνων διεθνούς δικαίου που εφαρμόζονται στις διεθνείς σχέσεις σε καιρό ειρήνης και εποχές πολέμου. Η δυσκολία καθορισμού μιας υβριδικής σύγκρουσης εμποδίζει την κατηγοριοποίηση της ως διεθνή ένοπλη σύγκρουση ή ως μη διεθνή ένοπλη σύγκρουση ή ως απλή πολιτική αναταραχή. Αυτό δημιουργεί αβεβαιότητα στο νομικό χαρακτηρισμό της σύγκρουσης και δυσκολία στην απόδειξη ότι διαπράττεται κατάχρηση των κανόνων διεθνούς δικαίου. Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις νομικές αβεβαιότητες που απορρέουν από την «ομίχλη του πολέμου του νόμου» γίνεται αντιληπτός ο ρόλος που παίζει στο πλαίσιο του υβριδικού πολέμου (Bachmann & Mosquera, 2016).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Δ»
ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΓΕΝΙΚΑ

Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η μορφή του πολέμου τον 21^{ο} αιώνα έχει αλλάξει δραματικά. Ήταν η 11^{η} Σεπτεμβρίου του 2001 όταν όλη η ανθρωπότητα έβλεπε με δέος τις τρομοκρατικές επιθέσεις στην καρδιά της Αμερικής να αποδιοργανώνουν για κάποιες ώρες μια υπερδύναμη, η κυριαρχία της οποίας ήταν γεγονός μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Ειπώθηκε από πολλούς εκείνες τις ώρες αλλά έγινε ελάχιστα κατανοητό πως «ο κόσμος μετά το χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου δεν θα είναι ξανά ο ίδιος».Ήταν λόγια προφητικά, λόγια ανθρώπων που έβλεπαν το μέλλον να ξετυλίγεται μπροστά τους.

Πράγματι, η «αποδιοργάνωση» και η «αποσταθεροποίηση» που είδαμε τις πρώτες ώρες τις επίθεσης στην Αμερική ήταν σε μικρογραφία οι αντικειμενικοί σκοποί δρώντων, κρατικών ή μη, που στα επόμενα χρονιά χρησιμοποίησαν υβριδικές απειλές και έκαναν χρήση του υβριδικού πολέμου για να δημιουργήσουν αβεβαιότητα και αμφιβολία σε έναν αντίπαλο θέλοντας να καταστρέψουν την ικανότητα διαχείρισης της κατάστασης από αυτόν. Η εμφάνιση του όρου «υβριδικοί πόλεμοι», «υβριδικές απειλές» και «υβριδικές συγκρούσεις» χρονολογείται στα μέσα της πρώτης δεκαετίας της νέας χιλιετίας. Παρακάτω περιγράφονται και αναλύονται οι περιπτώσεις των συγκρούσεων στο Λίβανο και η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία, ως σύγχρονα παραδείγματα υβριδικού πολέμου.

ΥΒΡΙΔΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΧΕΖΜΠΟΛΑΧ ΣΤΟ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ ΛΙΒΑΝΟΥ

Πρώτη ευρέως γνωστή αναφορά υβριδικού πολέμου γίνεται στη σύγκρουση του Ισραήλ με την οργάνωση Hezbollah στο Λίβανο το 2006. Η σύγκρουση αυτή χαρακτηρίστηκε από εχθροπραξίες συμβατικού τύπου μεσαίας κλίμακας, σε συνδυασμό με ανταρτοπόλεμο μεταξύ μιας κρατικής οντότητας όπως το Ισραήλ και μιας βαρέως εξοπλισμένης και πολλαπλώς υποστηριζόμενης από το Ιράν και τη Συρία παραστρατιωτικής οργάνωσης τη Hezbollah, με ουσιαστική εδαφική κυριαρχία και στοιχεία κρατικής υπόστασης στο χώρο ενός ανεξάρτητου κράτους όπως ο Λίβανος (Glenn, 2009).

Στις 25 Ιουνίου 2006, αντάρτες της Χαμάς εισέβαλαν μέσα από τούνελ στα όρια της Γάζας, σκότωσαν δυο μέλη ενός πληρώματος άρματος και απήγαγαν ένα άλλο. Σε ανταπόδοση, οι Ισραηλινοί οργάνωσαν την επιχείρηση «Καλοκαιρινή Βροχή» στην περιοχή της Γάζας. Στο πλαίσιο αντιπερισπασμού ή κάποιας υφιστάμενης σχεδίασης, η Χεζμπολάχ με επιδρομή στα σύνορα με το Λίβανο απήγαγε δύο ισραηλινούς στρατιώτες. Ο ηγέτης της Χεζμπολάχ δήλωσε ότι μια ανταλλαγή αιχμαλώτων ήταν ο μόνος τρόπος να απελευθερωθούν οι στρατιώτες, οι οποίοι ήταν υπό κράτηση σε «ασφαλή και μακρινή θέση». Η ένσταση γρήγορα κλιμακώθηκε σε μια σημαντικού μεγέθους εισβολή των Ισραηλινών, η οποία αντιμετωπίστηκε με ισχυρή αμυντική αντίδραση από τη Χεζμπολάχ. Η ισραηλινή επιχείρηση «Αλλαγή Κατεύθυνσης» είχε αρχίσει και θα διαρκούσε 34 ημέρες (Πασχαλίδης, 2009).

Οι 34 ημέρες των συγκρούσεων, από τις 12 Ιουλίου έως τις 14 Αυγούστου του 2006 περιελάμβαναν εχθροπραξίες μεταξύ τακτικών μονάδων αμφοτέρων των πλευρών, με χρήση συμβατικών τακτικών και όπλων. Παράλληλα, όμως, η Χεζμπολάχ χρησιμοποίησε τακτικές ανταρτοπολέμου και επιθέσεις εναντίον ισραηλινών μη στρατιωτικών στόχων με αντίστοιχη άμεση και γενικευμένη ισραηλινή απάντηση. Στη σύγκρουση εμφανίστηκε το στοιχείο της ασύμμετρης απειλής, με τρομοκρατικές επιθέσεις και εκατέρωθεν προσβολές κατά μη στρατιωτικών στόχων (Gilbert, 2007).

Ως δημιούργημα από τοπικούς μουσουλμάνους σιίτες με υποστήριξη από το Ιράν, η Χεζμπολάχ (το Λιβανέζικο Κόμμα του Θεού) είναι ένα μοντέλο ενός οργανισμού που χρησιμοποίησε μεθόδους υβριδικού πολέμου στον αγώνα του εναντίον του Ισραήλ (Piotrowski, 2015). Η δράση της Χεζμπολάχ το 2006 είναι αντιπροσωπευτική της αυξανόμενης υβριδικής απειλής. Η μάχη στα νότια του Λιβάνου αποκάλυψε τη μίξη ενός οργανωμένου πολιτικού κινήματος με αποκεντρωμένους θύλακες που χρησιμοποιούσαν προσαρμοστικές τακτικές σε μη κυβερνητικές ζώνες. Οι εξαιρετικά πειθαρχημένοι, καλά εκπαιδευμένοι και κατανεμημένοι θύλακες αμφισβήτησαν μια σύγχρονη συμβατική δύναμη με τη χρησιμοποίηση ενός μίγματος από αντάρτικες τακτικές και τεχνολογία σε αστικά κέντρα. Η Χεζμπολάχ, όπως και οι ισλαμιστές υπερασπιστές εκμεταλλεύονταν επιδέξια το αστικό έδαφος για να δημιουργήσουν ενέδρες και να αποφεύγουν την ανίχνευση και να κρατούν ισχυρές αμυντικές οχυρώσεις σε στενή γειτνίαση με τους αμάχους. Τα μαχητικά στοιχεία

της Χεζμπολάχ ήταν ένα υβρίδιο ανταρτών και τακτικών στρατευμάτων (Hoffman, 2009).

Στο τακτικό επίπεδο οι μαχητές της Χεζμπολάχ χρησιμοποιούσαν καταφύγια, πραγματοποιούσαν προσβολή εχθρικών θέσεων και μετά εξαφανιζόντουσαν αναμειγνυόμενοι με τους ντόπιους κατοίκους. Έκαναν χρήση πρωτοποριακών τεχνικών κάλυψης, απόκρυψης και παραλλαγής. Επιπρόσθετα η χρήση μεθόδων παραπλάνησης που δεν συνάδουν με την στρατιωτική δεοντολογία, όπως η χρησιμοποίηση ασθενοφόρων για μεταφορά στρατιωτικού υλικού, είχε ως αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται ο εντοπισμός των στόχων αυτών και η δημιουργία αμφιβολίας στους ισραηλινούς διοικητές για το ορθό της προσβολής τους. Στο επιχειρησιακό - στρατηγικό επίπεδο η Χεζμπολάχ προσπάθησε με την εκτόξευση ρουκετών στο Ισραηλινό έδαφος να δημιουργήσει αμφιβολίες στο εσωτερικό του Ισραήλ για το επικερδές της επιχείρησης βάζοντας στην εσωτερική ανάλυση τη σχέση κόστους – οφέλους για τη χώρα. Η ψυχολογική φθορά που προκαλούσαν οι ρουκέτες οδήγησε σε ακύρωση της στρατηγικής του Ισραήλ και στον επανακαθορισμό του σχεδίου δράσης για την επιχείρηση στο Λίβανο (Davis, 2013).

Κομβικό ρόλο στην εξέλιξη της σύγκρουσης έπαιξε ο επικοινωνιακός πόλεμος και η προπαγάνδα που χρησιμοποίησε η Χεζμπολάχ. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης του Λιβάνου, σε ολη τη διάρκεια της σύγκρουσης μετέδιδαν δράσεις του Ισραήλ που εμφανιζόταν να χτυπά νοσοκομεία, ασθενοφόρα, λατρευτικούς χώρους και σχολεία. Το σύνολο των εικόνων αναπαραγόταν από τα διεθνή μέσα ενημέρωσης επηρεάζοντας αρνητικά τη διεθνή κοινή γνώμη και οδήγησε το Ισραήλ να αποδεχθεί το ψήφισμα του Ο.Η.Ε για κατάπαυση του πυρός. Με τη χρήση της επικοινωνιακής στρατηγικής από τη Χεζμπολάχ, το Ισραήλ εμφανιζόταν ως καταπατητής του δικαίου του πολέμου και ως εγκληματίας πολέμου, τη στιγμή που η ίδια βομβάρδιζε ανελέητα αστικές περιοχές του Ισραήλ και έκανε ευρεία χρήση αμάχων ως ανθρώπινες ασπίδες. Η επικοινωνιακή επικράτηση της Χεζμπολάχ αποτέλεσε στρατηγική επιτυχία με προεκτάσεις χρησιμοποίησης του νομού κατά το δοκούν (Davis, 2013).

Η Χεζμπολάχ ως μη κρατικός δρώντας εφάρμοσε αρμονικά επιχειρησιακά και τακτικά πλεονεκτήματα σε συνδυασμό με την τεχνολογία για την επίτευξη των αντικειμενικών στόχων. Οι τεχνικές αυτές αιφνιδίασαν τον ισραηλινό παράγοντα

και δημιούργησαν πλεονέκτημα στη διεθνή σκακιέρα, καθώς η παγκόσμια κοινότητα πείστηκε για το ορθό των διεκδικήσεων της Χεζμπολάχ. Η μάχη των εντυπώσεων ήταν πιο σημαντική από τη μάχη στο πεδίο της φυσικής αντιπαράθεσης. Η σύγκρουση αυτή αποτέλεσε ένα πρόδρομο των μελλοντικών υβριδικών συγκρούσεων καθώς αποτελεί την πρώτη φορά κατά την οποία ένας μη κρατικός δρώντας εκμεταλλευόμενος τις τρωτότητες του αντιπάλου προβαίνει σε συστηματική και μεθοδευμένη προσβολή αυτών (Hoffman, 2007). Χρησιμοποίησε ταυτόχρονα όλα τα στοιχεία εκείνα που μελλοντικά χαρακτηριστήκαν ως συνιστώσες υβριδικού πολέμου. Η φαρέτρα της οργάνωσης περιλάμβανε συμβατικά όπλα, ανταρτοπόλεμο, ασύμμετρες τακτικές, πληροφοριακό πόλεμο, χρήση του νομού ως όπλο, τρομοκρατία και ψυχολογικές επιχειρήσεις. Αρκούσε, όπως πριν από αιώνες είχε τονίσει ο Sun Tzu, ένα κέντρο που να συντονίζει όλα τα παραπάνω σε μία μη γραμμική διαδικασία – έτσι ώστε ουδέποτε να μπορεί να αποδειχθεί η πατρότητά τους. Η Χεζμπολάχ αποδείχθηκε ένας μη κρατικός δρώντας ικανός να οργανώνει, να διαχειρίζεται και να συντονίζει ετερογενείς ομάδες και θύλακες δημιουργώντας μια συνισταμένη ικανή να επιτύχει στρατηγικό αποτέλεσμα εναντίον ενός πολύ ισχυρού κρατικού δρώντα (Jacobs & Lasconjarias, 2015).

Η Χεζμπολάχ συγκλόνισε τους παρατηρητές με την αποτελεσματικότητα του αγώνα κατά των Ισραηλινών Αμυντικών Δυνάμεων, που προηγουμένως θεωρούνταν η καλύτερη ένοπλη δύναμη στην περιοχή. Η σύγκρουση στο Λίβανο το 2006 και η δράση της αποτελεί ίσως τον καλύτερο παράδειγμα της κατεύθυνσης των μελλοντικών συγκρούσεων και των πολέμων στην περίπτωση ενός μη κρατικού φορέα που χρηματοδοτείται από ένα κράτος για σύγκρουση με άλλα κράτη που διαθέτουν οργανωμένες ένοπλες δυνάμεις (Piotrowski, 2015).

ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΜΑΙΑΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Ως αποκορύφωμα των «υβριδικών πολέμων» στην πρόσφατη ιστορία αναφέρεται η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία. Οι αυτονομιστικές ενέργειες των ρωσόφιλων κατοίκων της Κριμαίας με διαμαρτυρίες, ψηφίσματα, κινήσεις υπέρ της ανεξαρτησίας, διεξαγωγή δημοψηφίσματος και απομάκρυνση ουκρανικών θεσμικών οργάνων δημιούργησαν το κατάλληλο περιβάλλον και έδωσαν το έναυσμα για την προσχεδιασμένη κεκαλυμμένη επέμβαση των ρωσικών δυνάμεων. Στην περίπτωση της Κριμαίας, οι μεθοδευμένες ενέργειες των ρωσόφιλων δη-

μιούργησαν τις προϋποθέσεις της σχεδόν αναίμακτης ρωσικής επέμβασης και εν συνεχεία απόσχισης και προσάρτησης. Συνυπήρξε η πολιτική κινητοποίηση με τη στρατιωτική συγκαλυμμένη εισβολή (Kudors, 2015).

Η επέμβαση της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2014 αποτέλεσε την επιτομή του υβριδικού πολέμου, όπως πλέον παρουσιάζεται στις μέρες μας ως η νέα μορφή του πολέμου. Προκάλεσε τον απόλυτο αιφνιδιασμό στις τάξεις τις βορειοατλαντικής συμμαχίας και αποτέλεσε το καινούργιο κίνδυνο που έπρεπε να διαχειριστεί, με πηγή προέλευσης την Ρωσία για πρώτη φορά μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου. Η επιστροφή της Ρωσίας στο προσκήνιο ως κρατικός δρώντας με υβριδικές δυνατότητες, ήταν γεγονός αρκετά χρόνια πριν. Οι υβριδικές απειλές εκ μέρους τις Ρωσίας είχαν κάνει αρχικά την εμφάνιση τους με την κυβερνοεπίθεση που έλαβε χώρα σε βάρος της Εσθονίας το 2007 και την επέμβαση στη Γεωργία το 2008.

Η Ουκρανία διασυνδέεται ισχυρά με τη Ρωσία, για ιστορικούς, γεωπολιτικούς και οικονομικούς λόγους. Η σπουδαιότητα της Ουκρανίας για τη Ρωσία γίνεται ξεκάθαρη από τα λόγια του Μπρεζίνσκι ότι η Ρωσία χωρίς τον έλεγχο της Ουκρανίας δεν μπορεί να είναι μια αυτοκρατορία, καθώς χάνει το στρατηγικό της βάθος που της επιτρέπει να γεφυρώνει την Ευρώπη με την Ασία (Brzezinski 1997, 24).Το καθεστώς της Κριμαίας, αποτέλεσε ανοικτό θέμα και αγκάθι στις διμερείς σχέσεις από την ανεξαρτητοποίηση της Ουκρανίας το 1991. Αρχικά η Κριμαία διακήρυξε την αυτοδιάθεση της αλλά τελικά το Μάιο του 1992 το κοινοβούλιο της αποφάσισε καθεστώς αυτονομίας και παραμονή στην Ουκρανία (Καραγιάννης, 2014).

Η πρώτη κρίση στις σχέσεις της Ουκρανίας –Ρωσίας εμφανίστηκε το 2005, λόγω της στροφής της Ουκρανίας στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ. Δεύτερη κρίση (ενεργειακή) έχουμε το 2009. Μια κρίση που δημιούργησε δυσχέρειες και στην τροφοδοσία τρίτων ευρωπαϊκών χωρών. Η εκλογή του Γιανουκόβιτς στη θέση του Προέδρου της Ουκρανίας το 2010, απεκατέστησε σε μεγάλο βαθμό τις σχέσεις με τη Ρωσία τόσο ώστε να έχουμε αναστολή των εργασιών σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η στροφή αυτή δεν έγινε αποδεκτή από μεγάλο κομμάτι του Ουκρανικού λαού. Στις 21 Νοεμβρίου του 2013, ξεσπά λαϊκή αντίδραση στην Ουκρανία. Οι ρωσόφωνοι της Κριμαίας βρίσκουν την ευκαιρία να θέσουν υπό τον πλήρη έλεγχό τους την περιοχή, παρά την αντίδραση της διεθνούς κοινότητας. Στις 06 Μαρτίου

το κοινοβούλιο της Κριμαίας ψηφίζει την απόσχιση από την Ουκρανία και αιτείται την ένταξη της στη Ρωσική Ομοσπονδία. Με το δημοψήφισμα της 16ης Μαρτίου η ένταξη στη Ρωσική Ομοσπονδία επικυρώνεται με ποσοστό 95% και στις 21 Μαρτίου η Ρωσία προσαρτά επισήμως την Κριμαία (Καραγιάννης, 2014).

Το σχέδιο επέμβασης της Ρωσίας προέβλεπε συγκέντρωση μεγάλου όγκου δυνάμεων πλησίον των συνόρων με την Ουκρανία με σκοπό την ψυχολογική πίεση μέσω της επίδειξης δυνάμεως με ταυτόχρονη μυστική διείσδυση τμημάτων των ρωσικών ειδικών δυνάμεων στο έδαφος της Ουκρανίας. Η επόμενη φάση περιλάμβανε υποστήριξη των δυνάμεων των αυτονομιστών που δρούσαν στο έδαφος της Ουκρανίας με την αποστολή οπλισμού και πρακτόρων που θα είχαν το ρόλο των καθοδηγητών των αυτονομιστών. Στο τέλος πλήρη προσάρτηση της Κριμαίας με καλυπτόμενη εισβολή (Reisinger και Golts, 2014).Η υλοποίηση της ρωσικής υβριδικής επίθεσης στην Κριμαία και την Ανατολική Ουκρανία έδωσε στην Ρωσία τη μέγιστη ευελιξία και τη δυνατότητα αποποίησης οποιασδήποτε ευθυνης. Οι ρωσικές υβριδικές επιχειρήσεις εμπεριείχαν κυβερνοεπιθέσεις, παραπλανητικές ενέργειες, προπαγάνδα και τη χρησιμοποίηση παραστρατιωτικών οργανώσεων σε συνδυασμό με τη χρησιμοποίηση σύγχρονου εξοπλισμού και του όπλου του νόμου (Woo, 2015).

Η χωρίς βία κατάληψη της Κριμαίας από τις ρωσικές δυνάμεις ήταν ένα πρωτοφανές γεγονός στην ιστορία της μεταπολεμικής Ευρώπης. Τα ρωσικά στρατεύματα περικύκλωσαν ουκρανικές βάσεις στρατού κατά τις δύο πρώτες εβδομάδες της κρίσης, αλλά δεν άνοιξαν πυρ παρά το γεγονός ότι υπήρχαν στιγμές έντασης μεταξύ των δύο πλευρών. Αντί για αυτό, χρησιμοποίησαν πειθώ και εκφοβισμό. Οι ρωσικές δυνάμεις κατάφεραν να απομονώσουν τα τοπικά ουκρανικά στρατεύματα από την έδρα τους στο Κίεβο με την διακοπή των ενσύρματων επικοινωνιών, παρεμβολή των ασυρμάτων επικοινωνιών και επιχειρήσεις στον κυβερνοχώρο. Οι τοπικές δυνάμεις της Ουκρανίας διαταχθήκαν να μην αντισταθούν και ως φυσικό επακόλουθο ήταν η παράδοση τους και η κατάληψη των εγκαταστάσεών σχεδόν αναίμακτα (Καραγιάννης, 2014).

Στην Κριμαία υπήρχε προετοιμασία, υπήρχαν στοιχεία εν υπνώσει, αλλά υπήρξε και αιφνιδιασμός. Υπήρχαν έτοιμοι από καιρό οι θύλακες που ετοίμαζαν το έδαφος έτσι ώστε όταν έρθουν οι κατάλληλες συνθήκες να κινητοποιήσουν άμεσα

χιλιάδες ανθρώπους. Αυτές οι πρακτικές έχουν εφαρμογή σε περιοχές με αποσχιστικές τάσεις και που συνορεύουν με χώρα που έχει επεκτατικές βλέψεις. Ως εκ τούτου, η συμπεριφορά της Ρωσίας στην Ουκρανία αποτελεσε μέρος μιας προσπάθειας να εξασφαλίσει εμμέσως τον έλεγχο του αποκαλούμενου «εγγύς εξωτερικού», που χάθηκε μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ. Ήταν μια κίνηση, απότοκο του «Δόγματος Μεντβέντεφ» του 2008, σύμφωνα με το οποίο η προστασία των δικαιωμάτων Ρώσων πολιτών εκτός επικράτειας αποτελούσε υψίστη προτεραιότητα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Η Δούμα, νομοθετώντας σχετικά το 2009, έδινε το πράσινο φως στις ρωσικές δυνάμεις να επεμβαίνουν στο εξωτερικό για την προστασία Ρώσων, με τον Ρώσο πρόεδρο Πούτιν να αναφέρει μεταξύ άλλων πως η Ρωσία θα προασπίζεται, πάντα, ενεργά, τα δικαιώματα των Ρώσων και στο εξωτερικό με κάθε διαθέσιμο μέσο (Καραγιάννης, 2014).

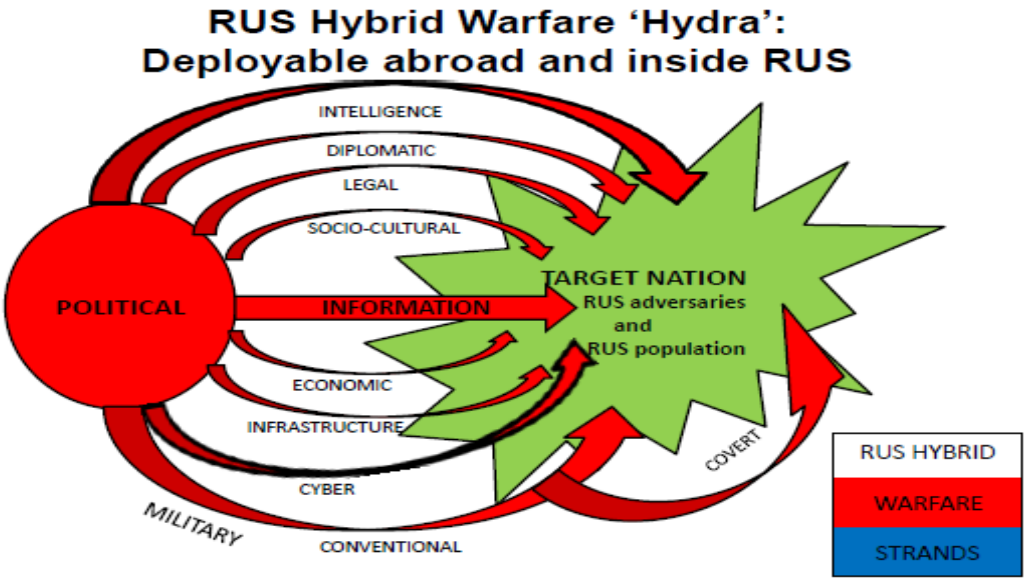

Σχήμα 8 : Ρωσικός Υβριδικός Πόλεμος
Πηγή: NATO Allied Land Command

Ο υβριδικός πόλεμος που εφάρμοσε η Ρωσία στην Ουκρανία εμφάνισε τη χρήση σκληρής και ήπιας ισχύος σε απόλυτη αρμονία και συγχρονισμό με αντικειμενικό σκοπό την επέκταση των επιχειρήσεων στο επίπεδο της κοινωνίας. Έχοντας την πρότερη εμπειρία της επέμβασης στη Γεωργία, η Ρωσία προχώρησε σε σύνθεση παραγόντων σκληρής ισχύος όπως ειδικές δυνάμεις, επιχειρήσεις Ηλεκτρονικού Πολέμου για τον έλεγχο του Ηλεκτρομαγνητικού φάσματος, μέτρα παραπλάνησης και στοιχείων μαλακής ισχύος, όπως προπαγάνδα, οικονομική πίεση

και ενεργειακή εξάρτηση της χωράς- στόχου (Palmer, 2015). Ένας αριθμός υβριδικών συνισταμένων με τη μεθοδική εφαρμογή των καταλλήλων πρακτικών έκανε την εμφάνιση του στη διαδικασία προσάρτησης της Κριμαίας στη Ρωσία, όπως παρακάτω:

- **Εκμετάλλευση των τοπικών μειονοτήτων και της πολιτοφυλακής**

Κάτω από το πρόσχημα προστασίας των ρωσόφωνων κατοίκων της Ουκρανίας, η Ρωσία διεκδίκησε διεθνή νομιμοποίηση για τη δράση της. Οι ρωσικές ειδικές δυνάμεις παρείχαν εκπαίδευση στους αυτονομιστές και εξοικείωση με τη χρησιμοποίηση στρατιωτικού εξοπλισμού. Η απροκάλυπτη εμπλοκή ρωσικών δυνάμεων αποφεύχθηκε, προκειμένου να μη δοθεί η εικόνα της άμεσης συμμετοχής. Ακόμα και όταν οι απώλειες έκαναν απαραίτητη τη μετάγγιση δυνάμεων, αυτή έγινε με τη δικαιολογία της εθελοντικής συμμετοχής, στο πλαίσιο του αγώνα για ατομικά ιδεώδη υπέρ της ελευθερίας και κατά του ολοκληρωτισμού κατά τη διάρκεια ενός ιδιωτικού ταξιδιού. Οι «τουρίστες του Πούτιν» μετέφεραν προς τη διεθνή κοινότητα μια εικόνα ενός λαού που επαναστατεί (Praks, 2015).

- **Πληροφοριακές Επιχειρήσεις**

Με εφαρμογή της στρατηγικής των Γερμανών «Blitzkrieg» η οποία αποτελεί σφοδρή εκστρατεία με σκοπό την αποδιοργάνωση των εχθρικών δυνάμεων και στην επίτευξη μιας γρήγορης νίκης, η Ρωσια οργάνωσε και εκτέλεσε στην Ουκρανία μεγάλης έκτασης και αποτελεσματικότητας πληροφοριακές επιχειρήσεις. Εκμεταλλευόμενη την απουσία της ουκρανικής θέσης και άποψης στα διεθνή ΜΜΕ παρουσίασε την ουκρανική κυβέρνηση ως φασιστική με εχθρικές διαθέσεις εναντίον των Ρώσων (αυτονομιστών) στην Ανατολική Ουκρανία. Επιπρόσθετα, οι Ρώσοι παρεμπόδισαν συστηματικά την επιστράτευση και την κινητοποίηση των ουκρανικών ενόπλων δυνάμεων διαδίδοντας ότι η ουκρανική επιστράτευση έχει αποτύχει παταγωδώς, ότι το ουκρανικό μέτωπο είναι ασταθές και παρότρυναν τους Ουκρανούς να βρουν ασφαλές καταφύγιο και να αυτομολήσουν στη Ρωσία (Woo 2015, 102-104).

Η παραπληροφόρηση ήταν συστηματική και εξελισσόταν από το τακτικό μέχρι το στρατηγικό επίπεδο. Για την αποτελεσματική υλοποίηση της προπαγάνδας στάλθηκαν δημοσιογράφοι με σκοπο να προετοιμάσουν το πεδίο δράσης στην

Ουκρανία με στοχευμένη και συστηματική παραπληροφόρηση για απαξίωση της κινητοποίησης του ουκρανικού λαού ως φασιστικής. Ήταν το κύριο μήνυμα που ήθελε να περάσει η ρωσική προπαγάνδα, ενεργοποιώντας ευαίσθητες μνήμες στη ρωσική κοινωνία και στη διεθνή κοινότητα. Επιπρόσθετα, χρησιμοποιηθήκαν η τακτική της αρνησης γεγονότων με προσφυγή σε αληθοφανή επιχειρηματα και η ευρεία χρησιμοποίηση του όρου «Νέα Ρωσία» για τις αμφισβητούμενες περιοχές της Ανατολικής Ουκρανίας (Praks, 2015).

Τα εμπλεκόμενα ρωσικά μέσα ενημέρωσης ακολουθώντας τη σοβιετική παράδοση δεν ενδιαφεróταν για την αλήθεια. Ο στόχος των αναληθειών της Μόσχας δεν ήταν τόσο να παρουσιάσει μια εναλλακτική λύση στην πραγματική αλήθεια, αλλά να παρουσιάσει μια σειρά παραλλαγών της αλήθειας, έτσι ώστε το κοινό-στόχος να μην έχει πραγματική ιδέα τι είναι πραγματικά αληθές. Η «αμφισβήτηση» και η «διασπορά της σύγχυσης», η δημιουργία αβεβαιότητας και αμφιβολιών, είχαν ως στόχο να συμβάλουν στο απαιτούμενο «αποσταθεροποιητικό αποτέλεσμα» στα κράτη - στόχους του υβριδικού πολέμου. Η ενσωμάτωση των πολιτικών και των στρατιωτικών εκστρατειών ενημέρωσης σε ένα κοινό επιχειρησιακό σχέδιο υποστήριξης των επιχειρήσεων στη Κριμαία υπήρξε ένα καινοτόμο είδος υβριδικής απειλής που χρησιμοποίησε η Ρωσία. Από την άλλη, η ρωσική κυβέρνηση προσπάθησε να πείσει τη διεθνή κοινότητα ότι δεν έχει εμπλοκή στην ουκρανική κρίση. Το χάσμα της δυναμικής στον τομέα των μέσων μαζικής ενημέρωσης και στη γνώση της αξιοποίηση αυτών παρέχει σε ένα δρώντα τους παραίτητους πόρους να διεξάγει υβριδικό πόλεμο εναντίον άλλων δρώντων που δεν διαθέτουν αντίστοιχα μέσα (Gunneriusson, 2012, 62).

- **Κυβερνοεπιθέσεις**

Ο αντικειμενικός σκοπός των ρωσικών επιχειρήσεων στον κυβερνοχώρο ήταν η διακοπή της επικοινωνίας μεταξύ της εκτελεστικής εξουσίας και των ενόπλων δυνάμεων που επιτηρούσαν εγκαταστάσεις και σύνορα. Η Ρωσία έκανε χρήση κυβερνοόπλου προκειμένου να «μόλυνει» ουκρανικούς ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Δίκτυα υπολογιστών σε κυβερνητικές υπηρεσίες υπέστησαν προσβολή από τον ιό «Snake», ο οποίος έδινε πρόσβαση από απόσταση στους προσβαλλόμενους υπολογιστές, οι οποίοι γινόταν εργαλεία στα χέρια των επιτιθέμενων μεγαλώνοντας τη σύγχυση και την αποσταθεροποίηση λόγω αντιφατικών

εντολών που κατέληγαν στα εκτελεστικά όργανα μέσω των δικτύων διοίκησης και ελέγχου της Ουκρανίας (Woo, 2015, 103).

- **Παραστρατιωτικές Οργανώσεις**

Στην Κριμαία η Ρωσία ανέπτυξε ομάδες ειδικών δυνάμεων χωρίς τη χρήση διακριτικών. Από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά του ρωσικού υβριδικού πολέμου είναι η χρήση στρατιωτών οι οποίοι δεν αποκαλύπτουν την ταυτότητά τους, η δημιουργία και η ευρεία χρησιμοποίηση τοπικών πολιτοφυλακών. Αυτό έδωσε στη Μόσχα τη δυνατότητα της κατηγορηματικής άρνησης οποιασδήποτε εμπλοκής σε τέτοιου είδους αποσταθεροποιητικές ενέργειες.

Τα «μικρά πράσινα ανθρωπάκια» (the little green men) όπως ονομάστηκαν οι δυνάμεις που έφεραν τυπικές πράσινες φόρμες στα χρώματα της παραλλαγής, χωρίς κανένα διακριτικό προσδιορισμού της ταυτότητας τους έπαιξαν καθοριστικό ρολό στην εξέλιξη των υβριδικών επιχειρήσεων. Κάτω από την ενδυμασία αυτή ήταν κρυμμένα επίλεκτα στελέχη των ρωσικών ειδικών δυνάμεων και η παρουσία τους είχε δραστική επίπτωση στο ψυχολογικό τομέα (Woo, 2015, 110-111).Ένα εξίσου κρίσιμο στοιχείο της χρησιμοποίησής τους αποτελεί το γεγονός ότι για κάθε ενέργεια τους ήταν αδύνατο να αποτελέσει αντικείμενο καταλογισμού πολιτικής ευθύνης λόγω της απροσδιόριστης προέλευσης τους.

- **Χρησιμοποίηση του Νομού ως Όπλο (Lawfare)**

Στο εσωτερικό της Ρωσίας δημιουργήθηκε ένα πνεύμα νομιμότητας, συμβατό με την εμπλοκή στρατιωτικών δυνάμεων στον ακήρυχτο υβριδικό πόλεμο. Υπό αυτές τις συνθήκες, δημιουργήθηκε το νομικό πλαίσιο για να προετοιμαστεί η διαδικασία ενσωμάτωσης εδαφών στη Ρωσική Ομοσπονδία και της πολιτογράφησης Ρώσων πολιτών. Στο πλαίσιο της διεθνούς νομιμοποίησης γινόταν συνεχής επίκληση του δεδικασμένου του Κοσσόβου για νομιμοποίηση της δράσης αυτονόμησης της Κριμαίας. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος στη Κριμαία παρουσιάστηκε ως η έκφραση της βούλησης των κατοίκων για ενσωμάτωση στη Ρωσία σε πλήρη μάλιστα αντιστοίχηση με την περίπτωση του Κοσσόβου (Palmer, 2015).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συγκρίνοντας τις δυο περιπτώσεις εφαρμογής του υβριδικού πολέμου εντοπίζουμε έντονα τα στοιχεία της συνύπαρξης των δύο βασικών μορφών σύρραξης, του συμβατικού και μη συμβατικού πόλεμου σε αρμονική παράλληλη συνύπαρξη και άλλων απειλών, όπως ο πληροφοριακός πόλεμος, οι ασύμμετρες απειλές και η τρομοκρατία. Ο όρος «υβριδικός πόλεμος» περιγράφει την μη γραμμικότητα του σύγχρονου συγκρουσιακού περιβάλλοντος με χρήση όλων των δυνατών μορφών απειλής, μη εξαιρουμένης της πολιτικής και οικονομικής διάστασης. Οι δυο περιπτώσεις που μελετηθήκαν καταδεικνύουν περίτρανα ότι η απειλή είναι δυνατόν να προέρχεται εξίσου είτε από κρατικό είτε μη κρατικό δρώντα. Οι κρατικοί και μη κρατικοί δρώντες χρησιμοποιούν τον υβριδικό πόλεμο πρωτίστως για την πρόκληση αποσταθεροποίησης σε περιοχές – κράτη στόχους.

Η αντίληψη του «Πολέμου Νέας Γενιάς» αφορά σε ένα πυκνό πλέγμα δράσεων, το οποίο ξεκινά από την εμπλοκή σε χαμηλό επίπεδο και σε υψηλότερο επίπεδο, για παράδειγμα με την προσάρτηση της Κριμαίας και την de facto αλλαγή συνόρων. Οι πέντε βασικοί άξονες του Υβριδικου Πολέμου ως Πολέμου Νέας Γενιάς όπως αναδείχτηκαν από τα παραπάνω χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι:

- Πολιτική αναταραχή και ανατροπή: Διείσδυση πρακτόρων, προπαγάνδα, επιχειρήσεις κυβερνοπολέμου με εκτεταμένη χρήση των μέσων μαζικής ενημέρωσης προς παγίωση και εκμετάλλευση των εθνικών και γλωσσικών διαφορών, προσεταιρισμός διεφθαρμένων κρατικών αξιωματούχων.

- Δράσεις κλιμακούμενης έντασης: Καταλήψεις δημόσιων κτιρίων και χώρων, αστυνομικών τμημάτων, αεροδρομίων και στρατοπέδων, εξοπλισμός και εκπαίδευση ανταρτών, δημιουργία σημείων ελέγχου και καταστροφή υποδομών συγκοινωνιών, οργάνωση ελεγχόμενου δημοψηφίσματος με τη συμμετοχή ενός μόνο κόμματος και ανακήρυξη αυτονομίας με προστάτιδα δύναμη.

- Παρέμβαση: Ανάπτυξη δυνάμεων στα σύνορα με το πρόσχημα στρατιωτικών ασκήσεων, εξοπλισμός των ανταρτών με βαρέα όπλα, δημιουργία κέντρων εκπαίδευσης και ανεφοδιασμού κοντά στα σύνορα.

- Αναγκαστική αποτροπή: Μυστικές ασκήσεις στρατηγικών δυνάμεων και έλεγχος ετοιμότητας, προώθηση κοντά στα σύνορα τακτικών πυρηνικών όπλων, ασκήσεις ανάπτυξης μηχανοκίνητων και τεθωρακισμένων δυνάμεων τόσο σε τοπικό όσο και σε επίπεδο θεάτρου περιοχής, επιθετικές αεροπορικές περιπολίες σε γειτονικές περιοχές προς εκφοβισμό.

- Χειραγώγηση διαπραγματεύσεων: Χρήση και εκμετάλλευση των συμφωνιών κατάπαυσης του πυρός με τελικό στόχο την ακύρωση τους στην πράξη, παραβίαση των συμφωνιών με στόχο την δημιουργία νέων τετελεσμένων στον αντίπαλο και τον εκφοβισμό γειτονικών χορών να μην εμπλακούν στην κρίση υπό τον φόβο αντιποίνων (Λάζος , 2017).

Η προσάρτηση της Κριμαίας απέδειξε ότι το Κρεμλίνο εφάρμοσε το κατάλληλο μείγμα πολιτικών, διπλωματικών, πληροφοριακών και στρατιωτικών μέσων, προκειμένου να αποσπάσει ένα τμήμα της ουκρανικής επικράτειας ασκώντας την ελάχιστη δυνατή πίεση. Η εφαρμογή του σχεδίου παραπλάνησης με τις οικονομικές πιέσεις, στρατιώτες με υπερσύγχρονο εξοπλισμό που δεν φορούν εθνόσημα, επιβολή κυρώσεων, προπαγάνδα, κυβερνοπόλεμο, κατασκοπεία, ηλεκτρονικό πόλεμο, αλλά και μεταφορά «ανθρωπιστικής βοήθειας» σε εμπόλεμες ζώνες, ανέδειξαν τη νέα μορφή που θα έχουν οι μελλοντικές συγκρούσεις σε μεγάλο μέρος του πλανήτη. Συγκρούσεις που δεν δεσμεύονται από τους περιορισμούς που επιβάλλει το Διεθνές Δίκαιο, στις συγκρούσεις μεταξύ κυρίαρχων κρατών, γιατί απλά το κράτος που ενεργεί δεν αναγνωρίζει επισήμως ότι υφίσταται τέτοιου είδους σύγκρουση (Woo, 2015).

Η σύγκρουση στην Ουκρανία δεν ήταν συνηθισμένη. Η επιχείρηση, η οποία εφαρμόσθηκε για την προσάρτηση της Κριμαίας, σηματοδότησε μία νέα προσέγγιση την οποία το ΝΑΤΟ ονόμασε «Υβριδικό Πόλεμο» (Nyberg, 2016). Είναι σαφές ότι οι μελλοντικές συγκρούσεις δύσκολα θα μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε συμβατικές ή μη λόγω της σταδιακής κατάργησης των ορίων μεταξύ πολέμου και κατάστασης μη σύγκρουσης (Hoffman, 2007). Η αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών αποτελεί αρμοδιότητα συνολική ευθύνη της κοινωνίας. Η συνολική προσέγγιση (comprehensive approach) από την κοινωνία και τις ένοπλες δυνάμεις αποτελεί την απάντηση στην ομίχλη που δημιουργεί ο νεωτερισμός του υβριδικού πολέμου στα ήθη και στα έθιμα των συγκρούσεων.

Η παραπάνω κατάσταση δεν έχει αφήσει ανεπηρέαστη την Ελλάδα που εδώ και αρκετά χρόνια αποτελεί δέκτη υβριδικών απειλών σε ποικίλες μορφές με εκφραστές κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες. Οι δρώντες στην περιοχή γεωπολιτικού ενδιαφέροντος της χώρας μας, έχοντας μελετήσει την εφαρμογή του υβριδικού πολέμου από τη Ρωσία, αποτελεί πολύ σοβαρή απειλή υβριδικού πολέμου για την Ελλάδα. Ο υβριδικός πόλεμος στα πρότυπα της ρωσικής επέμβασης στην Κριμαία αποτελεί σημαντική απειλή για τη χώρα μας, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια. Αρκεί να αναλογιστούμε την συνάφεια που παρουσιάζουν το «Δόγμα Μεντβέντεφ» του 2008, σύμφωνα με το οποίο η προστασία των δικαιωμάτων Ρώσων πολιτών εκτός επικράτειας αποτελούσε υψίστη προτεραιότητα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής με την εφαρμογή του Δόγματος του «Στρατηγικού Βάθους» του πρώην πρωθυπουργού της γειτονικής μας χώρας Αχμέτ Νταβούτογλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε»
ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΩΝ ΥΒΡΙΔΙΚΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΓΕΝΙΚΑ

Αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι η Ελλάδα κατέχει μια από τις πιο κομβικές θέσεις στο διεθνή γεωπολιτικό χάρτη. Μεταξύ άλλων, δεσπόζει στο κρίσιμο γεωσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου που ενώνει την Ευρώπη και το Δυτικό Κόσμο με το ενεργειακό κέντρο της Μέσης Ανατολής, αποτελώντας και γέφυρα πολιτισμών. Η εγγύτητα σε περιοχές με μεγάλη αστάθεια λόγω θρησκευτικών και εθνοτικών διαφορών όπως τα Βαλκάνια και η Μέση Ανατολή έχει ως αποτέλεσμα να βρίσκεται στη δίνη πολυδιάστατων απειλών. Ο ενεργειακός πλούτος της ευρύτερης περιοχής και η ενεργειακή εξάρτηση του Δυτικού κόσμου από τους ενεργειακούς πόρους της Ανατολής αυξάνει το επίπεδο της έντασης και των διεκδικήσεων στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Με βάση τα παραπάνω γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι οι απειλές για τη χώρα μας προέρχονται από τους κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες, οι οποίοι δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Η συνισταμένη των υβριδικών επιχειρήσεων που ασκείται εναντίον της Ελλάδας είναι δύσκολο να οριστεί πλήρως, καθώς είναι πολυεπίπεδη και εξελίσσεται διαρκώς. Διεξάγεται σε μεγάλο χρονικό βάθος, αξιοποιώντας καταστάσεις του παρελθόντος, στοχεύοντας στο μέλλον σε ορίζοντα δεκαετιών λαμβάνοντας υπόψη ότι ο υβριδικός πόλεμος δεν αναγνωρίζει τα συμβατικά όρια μεταξύ ειρήνης και πολέμου και δεν περιορίζεται απ' αυτά, ενοποιώντας τον πόλεμο και την ειρήνη σε ενιαία και αδιαίρετη γκρίζα ζώνη.

Οι απειλές που αντιμετωπίζει η πατρίδα μας τον 21^{ο} αιώνα έχουν έντονα τα στοιχεία των συνιστωσών του υβριδικού πολέμου, όπως αυτά αναλύθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια και υπό προϋποθέσεις μπορούν να αποτελέσουν κρίσιμη απειλή για την εθνική ασφάλεια. Οι υβριδικές απειλές, που έχουν κάνει την εμφάνιση τους έντονα τα τελευταία χρονιά στη χώρα μας, είναι οι τεράστιες μεταναστευτικές ροές, η αύξηση του αριθμού των μειονοτήτων στα αστικά κέντρα με ταυτόχρονη πληθυσμιακή αλλοίωση πολλών περιοχών, η οικονομική κρίση, οι πληροφοριακές επιχειρήσεις με ευρεία χρήση της επιρροής μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και της εξάρτησης από το κυβερνοχώρο καθώς και το διεθνές οργανωμένο έγκλημα σε συνδυασμό με την τρομοκρατία. Στις παραπάνω απειλές, υβριδι-

κή μορφή έχουν λάβει και διαχρονικές παραδοσιακές απειλές για τη χώρα, όπως η οι αναθεωρητικές βλέψεις της Τουρκίας με βασικό πυλώνα τη μουσουλμανική μειονότητα της δυτικής Θράκης, ο αλβανικός μεγαλοϊδεατισμός και ο σκοπιανός αλυτρωτισμός.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Στο σύγχρονο επιχειρησιακό περιβάλλον και στη κοινωνία της πληροφορίας δεν θα μπορούσε να λείπει από συνισταμένη των υβριδικών απειλών εναντία στην Ελλάδα ο πληροφοριακός πόλεμος. Οι δρώντες που επιβουλεύονται τα εθνικά μας συμφέρονται επιδίδονται συστηματικά στην άσκηση ψυχολογικών επιχειρήσεων, με φυσική μεταφορά προπαγανδιστικού υλικού και χρήση του διαδικτύου, ραδιοτηλεοπτικών μέσων και μηχανισμών πίεσης και άσκησης επιρροής προς τη διεθνή κοινή γνώμη και κέντρα λήψης αποφάσεων. Στη φαρέτρα του πληροφοριακού πολέμου εντάσσουν την παραχάραξη της Ιστορίας, την οικειοποίηση της εθνικής, ιστορικής και πολιτιστικής μας κληρονομιάς, την αποσιώπηση των γενοκτονιών και της απροκάλυπτης παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ελλήνων που διαβιούν στα γειτονικά κράτη παράλληλα με απόπειρες διάβρωσης της γλωσσικής, εθνολογικής, θρησκευτικής και κοινωνικής συνοχής της Ελλάδας (Schmidt-Eenboom, 2017).

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΕΣ ΡΟΕΣ

Το μεταναστευτικό ζήτημα άρχισε να απασχολεί έντονα την Ελλάδα μετά την πτώση των σοσιαλιστικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη που είχε ως αποτέλεσμα την είσοδο μεγάλου αριθμού οικονομικών μεταναστών. Η πτώση, δημιούργησε το πρώτο κύμα οικονομικής μετανάστευσης με προορισμό την Ελλάδα με μετανάστες κυρίως από την Αλβανία, Βουλγαρία και Ρουμανία διαμέσου των βόρειων συνόρων. Μετά το 2000 και κυρίως τα τελευταία χρόνια, η Ελλάδα έγινε πόλος έλξης εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών, όχι μόνο από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες αλλά από χώρες της Αφρικής και της Ασίας. Η επέμβαση στο Αφγανιστάν και το Ιράκ, αλλά κυρίως οι εξεγέρσεις της «Αραβικής Άνοιξης» από το φθινόπωρο του 2010 ώθησαν ανθρώπινες μάζες στην αναζήτηση ενός καλύτερου μέλλοντος. Η συσσώρευση μεγάλου πλήθους μεταναστών, κυριολεκτικά πρωτόγνωρη για τον γηγενή ελληνικό πληθυσμό,

αναπόφευκτα δημιούργησε ένα μείζον ζήτημα ασφαλείας για τη ζωή των πολιτών αλλά και για την εθνική ασφάλεια (Φράγκος, 2016).

Οι συγκρούσεις των μεγάλων δυνάμεων, με τις στρατιωτικές επεμβάσεις σε ορισμένες χώρες, όπως στο Ιράκ, στο Αφγανιστάν, στη Λιβύη και στη Συρία, σε συνδυασμό με τις αντίστοιχες διαμάχες των περιφερειακών κρατών, καθώς επίσης με την τρομοκρατία, έχουν αποσταθεροποιήσει την ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου με αποτέλεσμα τη δημιουργία μαζικών μεταναστευτικών κυμάτων, με προορισμό την Ευρώπη όπως φαίνεται στο παρακάτω χάρτη των μεταναστευτικών δρόμων.

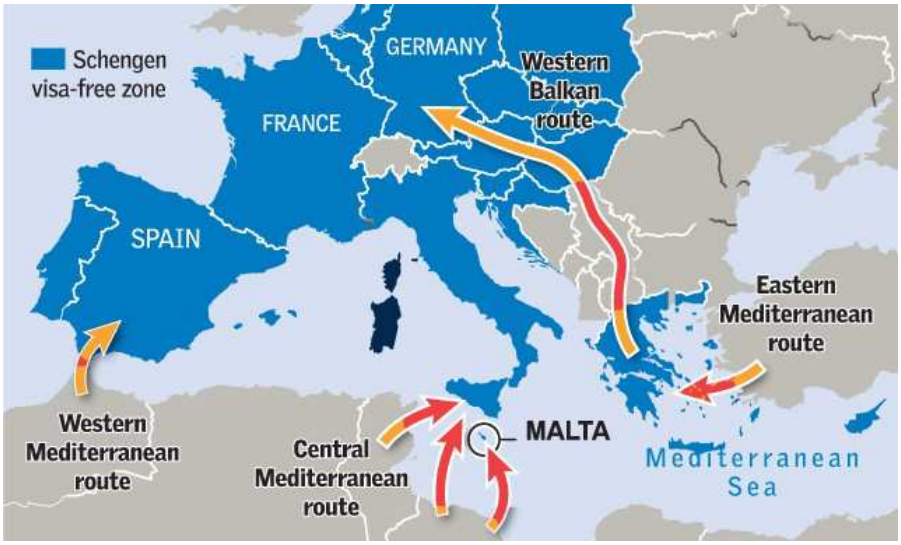

Σχήμα 9. Χάρτης Μεταναστευτικών Δρόμων
Πηγή: http://www.analyst.gr/2016/03/06/o-ivridikos-metanasteftikos-polemos/2/

Η Ελλάδα βρίσκεται στο επίκεντρο του προσφυγικού προβλήματος, το οποίο φαίνεται να αποτελεί βασικό υβριδικό εργαλείο των δρώντων στη διεθνή σκακιέρα ελέγχου των εξελίξεων στη περιοχή. Το μεταναστευτικό – προσφυγικό πρόβλημα δημιουργεί μεγάλο ζήτημα εσωτερικής ασφάλειας, καθώς η Ελλάδα κινδυνεύει να μετατραπεί σε μία περιοχή συγκέντρωσης «πυρηνικών αποβλήτων» του προσφυγικού όπλου, κρίνοντας από την απόφαση της ΕΕ να κλείσει το δρόμο των Βαλκανίων (Ζακυνθινός, 2016).

Η απειλή που ενέχει το μεταναστευτικό πρόβλημα για την Ελλάδα είναι πολυδιάστατη. Έχουμε μια εμφανή πληθυσμιακή αλλοίωση σε πρώτο επίπεδο. Το πιο σημαντικό πρόβλημα, που ενδέχεται μακροχρόνια να αποδειχθεί μοιραίο για

την Ελλάδα, είναι το δημογραφικό. Ηθελημένα ή μη έχει ξεφύγει της προσοχής της πολιτείας, με αποτέλεσμα να διογκώνεται επιβαρυμένο από τη διαρκούσα οικονομική κρίση και την έκρηξη, που παρουσίασε από τις αρχές του 2015 το μεταναστευτικό ζήτημα. Το δημογραφικό επιδεινώνεται με τη μεγάλη μεταναστευτική ροή και δημιουργεί άμεσο κίνδυνο πληθυσμιακής αλλοίωσης ολόκληρων περιοχών χώρας (Φράγκος, 2016).

Εξίσου σημαντικός είναι ο κίνδυνος για την αποσταθεροποίηση στο εσωτερικό της χωράς από εξεγέρσεις των μεταναστών, είτε σε περίοδο ειρήνης είτε σε περίοδο κρίσης, έντασης και πολέμου με απρόβλεπτες συνέπειες. Ειδικότερα στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου η αναλογία των μονίμων κατοίκων σε σχέση με τους μετανάστες που καθημερινά συσσωρεύονται εκεί τείνει να ανατραπεί υπέρ των μεταναστών. Αυτό καθιστά την κατάσταση κρίσιμη για την ίδια την ασφάλεια των νησιών καθώς η στάση των μεταναστών, οι οποίοι στη συντριπτική τους πλειονότητα είναι μουσουλμάνοι, δεν μπορεί να προβλεφθεί σε περίπτωση σύγκρουσης με τον εξ ανατολής γείτονα. Ο κίνδυνος μεγαλώνει όσο η Τουρκία διατηρεί την πρωτοβουλία των κινήσεων στον έλεγχο των μεταναστευτικών ροών χρησιμοποιώντας απροκάλυπτα την υβριδική απειλή της μετανάστευσης προς επίτευξη γεωπολιτικών στόχων στη περιοχή.

Η ραγδαία αύξηση των μουσουλμάνων οι οποίοι διαβιούν πλέον εντός της ελληνικής επικρατείας δημιουργεί θυλάκες έντασης και κινδύνων στο εσωτερικό της χώρας. Η επιρροή στην ελληνική μουσουλμανική μειονότητα που δημιουργείται λόγω της μετανάστευσης είναι ο τρόπος με τον οποίο το πολιτικό Ισλάμ δύναται να απειλήσει την ασφάλεια της χώρας. Στην περίπτωση της μειονότητας, το Ισλάμ είναι περισσότερο εργαλείο και λιγότερο αιτία δημιουργίας θέματος ασφάλειας για τη χώρα. Την εργαλειακή αυτή χρήση έχει αναλάβει κυρίως η Τουρκία (Καραγιάννης, 2017[6]). Η συσσώρευση μεταναστών στα μεγάλα αστικά κέντρα οδηγεί στην γκετοποίηση υποβαθμισμένων περιοχών, στις οποίες οι μετανάστες βρίσκουν οικονομικό καταφύγιο και δημιουργούν τις δικές τους κοινότητες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της εγκληματικότητας στις συγκεκριμένες περιοχές. Απότοκο αυτής της κατάστασης είναι, οι ντόπιοι κάτοικοι να εγκαταλεί-

[6] Σημειώσεις παραδόσεων στην ΑΔΙΣΠΟ /14η ΕΣ στο πλαίσιο του μαθήματος Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια, Μαρ 2017

πουν τις περιοχές αυτές, οι οποίες περνούν εξ ολοκλήρου στα χέρια των μεταναστών και αποτελούν γκέτο.

ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Η παρουσία της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη είναι αποτέλεσμα των ρυθμίσεων της ανταλλαγής πληθυσμών μεταξύ της Ελλάδος και της Τουρκίας της Συνθήκης της Λωζάνης. Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης αριθμεί 103.000 περίπου άτομα, ποσοστό 31% του συνολικού πληθυσμού της περιοχής. Την μειονότητα απαρτίζουν τρεις εθνοτικές ομάδες: 50 % είναι τουρκικής καταγωγής, 35% Πομάκοι και 15% Ρομά με κάθε μία από τις ομάδες αυτές να διατηρεί τη δική της γλώσσα και τις παραδόσεις της και ως εκ τούτου η Συνθήκη της Λωζάνη προσδιόριζει τη μειονότητα ως θρησκευτική (Δεμέτης, 2014).

Ο τρόπος που η μουσουλμανική μειονότητα λειτουργεί στη περιοχή καθορίζεται από την πολιτική που ασκεί η Τουρκία. Η συμπεριφορά των μουσουλμάνων της Θράκης αλλάζει με στοχευμένες ενέργειες του Προξενείου της Κομοτηνής και γίνεται φιλικά προσκείμενη με τις τουρκικές επιδιώξεις στη περιοχής. Σημειώνεται ότι με τη σημερινή σύνθεση της μειονότητας στη Θράκη, δυνητικά θα μπορούσε να συγκροτηθεί μια δύναμη από τους κόλπους της, της τάξης των 1000 - 1200 μαχητών, που αναλογεί στο 1% του πληθυσμού της, χωρίς να υπολογίζεται η ενίσχυσή της από Βαλκάνιους (κυρίως Αλβανούς και Κοσσοβάρους), είτε από το εξωτερικό, είτε από άλλες περιοχές της χώρας και όσους μουσουλμάνους της μειονότητας αποφασίσουν σε δεύτερο χρόνο να ενταχθούν στη δύναμη αυτή. Σε ότι αφορά στον εξοπλισμό των παραπάνω, αυτός μπορεί να επιτευχθεί με οπλισμό προερχόμενο από τα μη επιστραφέντα στον αλβανικό στρατό, αποθέματα του UCK, από παράνομο εμπόριο όπλων από τις χώρες της Αραβικής Άνοιξης και από ισλαμικές οργανώσεις (Δρούγος, 2014).

Το τουρκικό κράτος μέσω πολυεπίπεδης προπαγάνδας επιχειρεί να ονομάσει Τούρκους όλους τους μουσουλμάνους της Θράκης αλλά και της Ρόδου. Θέτει στο υψηλότερο διεθνές επίπεδο θέματα όπως τη διατήρηση και ενίσχυση της μειονοτικής εκπαίδευσης με την ίδρυση δίγλωσσων νηπιαγωγείων και μειονοτικών γυμνασίων, την εκλογή των μουφτήδων και όχι το διορισμό τους από την ελληνική πολιτεία, την εκλογή των διαχειριστικών επιτροπών των βακουφίων από την ίδια

τη μειονότητα και την αναγνώριση των μειονοτικών συλλόγων που φέρουν το επίθετο «τουρκικός», όπως η «Τουρκική Ένωση Ξάνθης». Πληρώνοντας ψευτομουφτήδες προσπαθεί να παρέμβει στο δικαστικό έργο των αντίστοιχα διοριζόμενων από την ελληνική πολιτεία. Επιπρόσθετα, χρησιμοποιεί τη μειονοτική εκπαίδευση ως δούρειο ίππο στην Θράκη με επιχορήγηση υποτροφιών σε τουρκικά πανεπιστημιακά ιδρύματα για φοιτητές από τις «μειονότητες της Δυτικής Θράκης και της Βουλγαρίας». Οι εκφραστές του τουρκισμού στη Θράκη, ενοχλημένοι από το γεγονός ότι η δημόσια εκπαίδευση είναι υποχρεωτική από το νηπιαγωγείο, προχώρησαν τα προηγούμενα χρόνια στη ίδρυση παράνομων μονάδων προσχολικής εκπαίδευσης με τη χρηματοδότηση του προξενείου Κομοτηνής, στο πλαίσιο δημιουργίας παράλληλων εκπαιδευτικών δομών στην περιοχή (Schmidt-Eenboom, 2017).

Το Τουρκικό Προξενείο Κομοτηνής καλλιεργεί κλίμα αμφισβήτησης για την αποτελεσματικότητα και τον έλεγχο της ελληνικής Θράκης από τα κρατικά όργανα και υπηρεσίες με ένα δίκτυο πρακτόρων επί πληρωμή. Καταπιέζουν κατά κύριο λόγο τους φιλήσυχους Έλληνες μουσουλμάνους, προκειμένου να τους πείσουν ότι είναι τουρκογενείς, με κύρια στόχευση τους Πομάκους και τους Ρομά. Το Τουρκικό Προξενείο Κομοτηνής δίνει χρήματα ακόμη και για τη μαντίλα, προκειμένου να τη φορούν τα νέα κορίτσια, όπως και για να ακολουθούν την εκπαίδευση των μειονοτικών σχολείων. Η τουρκική τράπεζα Ziraat χρηματοδοτεί την αγορά γης από φανατικούς τουρκόφωνους μουσουλμάνους με αποτέλεσμα να αλλάζει το προφίλ των ιδιοκτητών γης στους νομούς Ροδόπης και Ξάνθης. Μέσα στη λογική αυτή, επιδίωξη είναι να εμφανιστεί ότι υπάρχει υπεροχή σε πληθυσμό και κατοχή γης και να υλοποιηθεί σε πρώτο στάδιο η αυτονομία, με στόχευση αρχικά τη Ροδόπη και στη συνέχεια τον νομό Ξάνθης (Φράγκος, 2014).

ΑΛΒΑΝΙΚΟΣ ΜΕΓΑΛΟΪΔΕΑΤΙΣΜΟΣ

Από την εποχή της ίδρυσής της το 1913 η Αλβανία αποτελεί μια μικρή αναθεωρητική χώρα, την οποία και χρησιμοποιούσαν οι Μεγάλες Δυνάμεις σαν «Δούρειο Ίππο» για την επέκταση της επιρροής τους στη Βαλκανική Χερσόνησο. Στις διμερείς σχέσεις Ελλάδας- Αλβανίας, παρόλη την πολιτική βούληση των κυβερνήσεων των δύο χωρών για περαιτέρω προώθηση των διμερών σχέσεων και διεύρυνση της διμερούς συνεργασίας, εκκρεμούν ζητήματα προς επίλυση που

αφορούν στην οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα της ελληνικής μειονότητας της Βορείου Ηπείρου, η οποία απειλείται απροκάλυπτα. Επιπρόσθετα τίθεται πλέον από την Αλβανία σε ανώτερο επίπεδο με όρους αλυτρωτικούς το ζήτημα των Τσάμηδων και των περιουσιών τους σε μια περιοχή που εκτείνεται από την Φλώρινα μέχρι την Άρτα (Χατζηδημητρίου, 2017).

Η Ελλάδα εκτός από την πάγια τουρκική απειλή, θα πρέπει να αντιμετωπίσει τις προβληματικές ελληνοαλβανικές σχέσεις, κατάσταση την οποία φαίνεται να υποδαυλίζει η Τουρκία. Είναι χαρακτηριστικό ότι η συμφωνία για τον ορισμό της υφαλοκρηπίδας μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας απέτυχε μετά από την παρέμβαση ενός τρίτου παράγοντα. Αδιαμφισβήτητα πίσω από την αποτυχία κρύβεται η Τουρκία. Με το πέρασμα του χρόνου παρατηρείται επίσημη λειτουργία ενός άξονα Άγκυρας-Τιράνων, που περιλαμβάνει στρατιωτική συνεργασία και ελλιμενισμό τουρκικών πλοίων σε Αλβανικά λιμάνια, επιβεβαιώνοντας την επιρροή που ασκεί η Τουρκία στην εξωτερική πολιτική της γειτονικής χώρας (ΑΠΕ-ΜΠΕ, 2016).

ΣΚΟΠΙΑΝΟΣ ΑΛΥΤΡΩΤΙΣΜΟΣ

Με τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας ένα νέο κράτος εμφανίστηκε στα βόρεια σύνορά μας, η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας. Η Ελλάδα, ως παράγοντας σταθερότητας στην περιοχή και ως η μοναδική χώρα της ΕΕ στη περιοχή των Βαλκάνιων, στήριξε ενεργά το νεοσύστατο κράτος. Στο πέρασμα του χρόνου το κράτος των Σκοπίων προσπάθησε να επιβάλει στη διεθνή κοινότητα και ειδικότερα στην Ελλάδα, τα ελληνικά ιστορικά ονόματα «Μακεδονία» και «Μακεδόνας» για τον κρατικό και εθνικό του προσδιορισμό.

Η κατάσταση την παρούσα περίοδο στη FYROM είναι ιδιαιτέρα ασταθής και η χώρα δεν είναι σε θέση να αποτελέσει στρατιωτική απειλή κατά της Ελλάδας. Παρόλα αυτά, οι υβριδικές τακτικές που εφαρμόζει εγείροντας θέματα μειονοτήτων, χρησιμοποίησης ελληνικών συμβολών, παραχάραξης της ιστορίας, χρησιμοποίησης στου νόμου ως όπλο και η αξίωση εδαφικών διεκδικήσεων καταδεικνύει πως, όταν οι περιστάσεις το επιτρέψουν, έχει τη βούληση να εκμεταλλευτεί ενδεχόμενη κλιμάκωση και εξάπλωση μιας ένοπλης σύγκρουσης στην περιοχή που δύναται να επηρεάσει την ελληνική ασφάλεια.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ

Η οικονομία, καθώς επίσης η διεθνής αλληλεξάρτηση, είναι τα νέα όπλα των πολέμων του μέλλοντος – με τις κυρώσεις να αποτελούν τα πραγματικά μη επανδρωμένα οπλικά συστήματα, επειδή επιτρέπουν τις επιθέσεις χωρίς να χρειάζεται η αποστολή στρατιωτικών δυνάμεων. Όπως ακριβώς λοιπόν η αποστολή των μη επανδρωμένων οπλικών συστημάτων είναι όλο και περισσότερο στοχευόμενη, χειρουργική κατά το διεθνή χαρακτηρισμό της, έτσι και οι κυρώσεις – οι οποίες εφαρμόζονται με τέτοιον τρόπο, ώστε να μην γίνονται αντιληπτές από την πλειονότητα των ανθρώπων (Ζακυνθινός, 2016).

Ένας από τους συντελεστές ήπιας ισχύος και βασικός παράγοντας για την εξασφάλιση της ασφάλειας του κράτους αποτελεί η οικονομική αυτοτέλεια. Η εύρωστη οικονομία εξασφαλίζει σε ένα κράτος τη δυνατότητα υλοποίησης της εθνικής στρατηγικής του μέσω της διάθεσης των απαραιτήτων πόρων στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας. Η Ελλάδα ήδη από τις αρχές του 2008 έχει βρεθεί στη δίνη της οικονομικής κρίσης η οποία έχει εξελιχθεί σε εν δυνάμει απειλή για τη εθνική μας επιβίωση. Η ένταξη της χώρας σε καθεστώς οικονομικής επιτήρησης στερεί το δικαίωμα της υλοποίησης της στρατιωτικής στρατηγικής, λόγω των περιορισμένων πόρων που διατίθενται για αμυντικές δαπάνες. Οι υβριδικές μη πολεμικές επιχειρήσεις με τη μορφή οικονομικού πολέμου εναντίον της Ελλάδας ενδέχεται να αποβλέπουν τη διαιώνιση μιας κατάστασης συνεχούς και ελεγχόμενης οικονομικής κρίσης με προεκτάσεις κοινωνικής αποσταθεροποίησης. Απότοκο όλων αυτών είναι σε βάθος χρόνου οι οικονομικές και άλλες πιέσεις να ωθήσουν ζώντα κύτταρα της ελληνικής κοινωνίας και σπουδαίους επιστήμονες σε μετανάστευση με αποτέλεσμα την αφαίμαξη της ελληνικής κοινωνίας (brain drain) από ποιοτικές πληθυσμιακές ομάδες υψηλού μορφωτικού επιπέδου.

ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ -ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

Το πρόβλημα του οργανωμένου εγκλήματος έκανε την εμφάνιση του στις αρχές της δεκαετίας του 1990, και η σχετικά ταχεία ανάπτυξη και εξάπλωσή του σ' όλη την επικράτεια της χώρας σχετίζεται με σειρά παραγόντων όπως είναι τα γεγονότα στις γειτονικές βαλκανικές χώρες, οι εξελίξεις στη Μ. Ανατολή και την Τουρκία, αλλά και η παγκοσμιοποίηση της. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση της εγκληματικότητας με το χαρακτήρα του οργανωμένου εγκλήματος και

σχετίζεται με τη διακίνηση ανθρώπων μέσω των μεταναστευτικών ροών, με τα ναρκωτικά ή ακόμη στρέφονται κατά της περιουσίας ή και της λειτουργίας της οικονομίας με το οικονομικό έγκλημα και την εκτεταμένη χρήση της δωροδοκίας δημόσιων λειτουργών (Κουράκης, 1999).

Οι συνέπειες της οικονομικής παγκοσμιοποίησης οδήγησαν στη διεθνοποίηση του οργανωμένου εγκλήματος και προκάλεσε την εμφάνιση στην Ελλάδα ενός ευρύτερου εγκληματικού δικτύου, αποτελουμενο από αλλοδαπούς οργανωμένους εγκληματίες, περιθωριακές ομάδες, τρομοκράτες που πρωτοεμφανίζονται καθώς και εγκληματίες του κοινού ποινικού δικαίου. Το οργανωμένο έγκλημα έχει μορφή πολυεθνικη, είναι διασυνοριακό και κάνει την εμφάνιση του παντού (Παπαχαραλάμπους, 2010).Το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί απειλή για το κράτος και την κοινωνία, καθώς αμφισβητεί την ηθική των θεσμικών προσώπων του κρατικού μηχανισμού, τις αρχές της οικονομίας και την κρατική οικονομική διαχείριση. Η έννοια του «μύθου» για το οργανωμένο έγκλημα στηρίζεται στην απειλή κινδύνου για την κοινωνία συνολικά, μια απειλή που εξαιτίας της γενικότητάς της δημιουργει σεναρία συνομωσίας (Λαμπροπούλου, 2001).

Πέραν της δράσης του οργανωμένου εγκλήματος στους τομείς που προαναφέρθηκαν, τα τελευταία χρονιά παρατηρείται διασύνδεση του οργανωμένου έγκλημματος, με όπλα, ληστείες και δολοφονίες με προεκτάσεις στο χώρο της τρομοκρατίας. Την τελευταία δεκαετία οι πρακτικές των τρομοκρατικών οργανώσεων φαίνεται να διαφοροποιούνται. Πλέον τα χτυπήματα δεν είναι μεμονωμένα και προς συγκεκριμένα πρόσωπα. Ο μηδενισμός, η καταστροφή, η εκδίκηση εναντίον του συστήματος γενικώς, χωρίς σαφές ιδεολογικό υπόβαθρο, είναι πλέον μια νέα ιδεολογία και έχει ως απότοκο το φαινόμενο «τρομοκρατία και οργανωμένο έγκλημα».Οι τρομοκράτες διαθέτουν στο οπλοστάσιο τους ποικιλία οπλικών συστημάτων και η εκπαίδευσή τους είναι συνεχόμενη. Διαθέτουν δομή διοικήσεως αν και περιορισμένων δυνατοτήτων και η δράση τους εστιάζει στο αντάρτικο πόλεων. Αυτού του είδους οι απειλές είναι πολύ κοντά στις υβριδικές απειλές, ειδικότερα τώρα που η κοινωνική και η οικονομική κατάσταση ωθεί ολοένα και περισσότερους νέους στα άκρα.

Στο ήδη βεβαρημένο περιβάλλον της εγχώριας τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος έρχεται να προστεθεί τα τελευταία χρόνια και η εισαγόμενη

διάσταση της ισλαμικής δράσης. Διεθνή δίκτυα εγκληματιών και τρομοκρατών εκμεταλλεύονται τη γεωγραφική θέση της χώρας μας για να κινηθούν μεταξύ Ευρώπης και Μέσης Ανατολής. Μεγάλος αριθμός τρομοκρατών παρεισφρέουν εντός των οικονομικών μεταναστών και με ορμητήριο την Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου προσπαθούν να μετακινηθούν στην Ευρώπη έχοντας ριζοσπαστικοποιηθεί.

Το φαινόμενο της ισλαμιστικής τρομοκρατίας έχει άμεση επίδραση στην ελληνική ασφάλεια. Η άνοδος του πολιτικού Ισλάμ και η εμφάνιση ισλαμιστικών κινημάτων αγγίζει την Ελλάδα ποικιλοτρόπως. Ο αριθμός των μουσουλμάνων λαθρομεταναστών είναι ως ποσοστό και ως απόλυτος αριθμός, σημαντικός στο σύνολο του πληθυσμού της χώρας. Πρόκειται κυρίως για νέους άνδρες, οι οποίοι, παρά την οικονομική δυσπραγία, στην οποία βρέθηκε το κράτος και οι Έλληνες πολίτες, εξακολουθούν να βλέπουν τη χώρα ως τόπο που τους εξασφαλίζει πολύ καλές συνθήκες διαβίωσης σε σχέση με τις χώρες καταγωγής τους. Η υποδομή υπάρχει, τα υποψήφια μέλη είναι πολυάριθμα και το κοινό θρησκευτικό υπόβαθρο υφίσταται. Αν στα παραπάνω προσθέσουμε την οικονομική και οργανωτική αρωγή από ισλαμικά κράτη και ισλαμιστικά κινήματα τότε θα λέγαμε ότι βρισκόμαστε πολύ κοντά στην εμφάνιση οργανώσεων που θα λειτουργήσουν δυνητικά ως ομάδες πίεσης προς το κράτος.

Στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης ο πιστός μουσουλμάνος βιώνει την αποτυχία της κοινωνίας των απίστων λόγω της οικονομικής κατάρρευσης, η οποία συνεπιφέρει και τη δική του οικονομική στέρηση. Όταν δίπλα του, σε μια δύσκολη στιγμή, θα βρεθεί ο τοπικός ιμάμης και θα του εξασφαλίσει, για παραδείγμα, πρόσβαση στο σύστημα υγείας σε περίπτωση ασθένειας, τότε διαπιστώνει την ηθική ανωτερότητα της θρησκευτικής του ομάδας. Η ηθική ανωτερότητα συνοδεύεται δηλαδή από εμπράγματη απόδειξη, η οποία οδηγεί σε συμπεριφορές «θύλακα».

Ο κοινωνικός χώρος της Ελλάδας θεωρούνταν για αυτούς Οίκος του Πολέμου (Daral – Harb) πριν έρθουν. Τώρα η αντίληψη τους αυτή επιβεβαιώνεται βιωματικά. Σε συνδυασμό με την εχθρική στάση μεγάλου μέρους του χριστιανικού πληθυσμού η αντίδραση τους στην υφιστάμενη κοινωνική και πολιτική κατάσταση είναι πιθανή έως αναμενόμενη. Αν οι ομάδες πίεσης που διαμορφώνονται αποκτήσουν συγκρότηση και νομική αναγνώριση, μέσω πολιτογράφησης των μελών

τους, και δεδομένου του μακροπρόθεσμου χαρακτήρα της πολιτικής και οικονομικής κρίσης τότε είναι πλέον πιθανό να επιδιώξουν να διαδραματίσουν ρόλο στο εσωτερικό της χώρας. Η σχέση των Ελλήνων με το Ισλάμ είναι τραυματική εξαιτίας του μακραίωνου οθωμανικού ζυγού. Αν η σύγκρουση των πολιτισμών επήλθε στο εσωτερικό χωρών με ανεπτυγμένη την κοινωνική ανοχή στις διαφορετικές κουλτούρες τότε αυτό θα συμβεί και στην Ελλάδα. Η οικονομική κατάσταση και η αίσθηση ότι το κράτος είναι ανοχύρωτο θα φέρουν πιο γρήγορα τη σύγκρουση γηγενών και λαθρομεταναστών. Αυτό το ενδεχόμενο άπτεται της εσωτερικής ασφάλειας και αποτελεί μια ασύμμετρη υβριδική απειλή για την Ελλάδα (Καραγιάννης 2017)[7].

[7] Σημειώσεις παραδόσεων στην ΑΔΙΣΠΟ /14η ΕΣ στο πλαίσιο του μαθήματος Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια, Μαρ 2017

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «ΣΤ»
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΥΒΡΙΔΙΚΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΓΕΝΙΚΑ

Για την ανάλυση μια απειλής πέρα από τον αντίπαλο πρέπει να γνωρίζει κανείς και το περιβάλλον του πολέμου. Το στρατηγικό περιβάλλον έχει τρεις διαστάσεις: τον γεωπολιτικό συσχετισμό ισχύος, το χαρακτήρα του πολέμου και το φυσικό περιβάλλον στο οποίο εκτυλίσσεται. Το γεωπολιτικό περιβάλλον αποτελείται από τρίτους παίκτες που μπορούν να επηρεάσουν το συσχετισμό ισχύος ή να επωφεληθούν από τυχόν μεταβολές του. Το γεωπολιτικό περιβάλλον δημιουργεί ευκαιρίες αλλά και απειλές. Το ίδιο δίπολο δημιουργεί και ο χαρακτήρας του πολέμου. Η μορφή του πολέμου, όπως ο υβριδικός πόλεμος μπορεί να αναδείξει τα ιδιαιτέρα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του καθενός από τους εμπολέμους. Τέλος το φυσικό περιβάλλον του πολέμου αναφέρεται στους φυσικούς παράγοντες που επίσης δημιουργούν κινδύνους και ευκαιρίες (Πλατιάς–Κολιόπουλος, 2015, 38).

Η ανάλυση των κινδύνων και των απειλών του στρατηγικού περιβάλλοντος εστιάζεται κυρίως στο πως οι ευκαιρίες μπορούν να μετατραπούν σε εργαλείο τρωτότητας του αντιπάλου. Ο Sun Tzu στο μοντέλο ανάλυσης μιας απειλής αναφέρεται στα ισχυρά και αδύνατα σημεία, στους κινδύνους και τις ευκαιρίες και είναι ένας πρόγονος της SWOT analysis (Strengths, Weaknessess, Opportunities & Thteats) που θα χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση και την αξιολόγηση της απειλής υβριδικού πολέμου για την Ελλάδα (Πλατιάς–Κολιόπουλος, 2015, 39).

Η ΑΠΕΙΛΗ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, ο υβριδικός πόλεμος είναι μια στρατηγική που αποσκοπεί στον αιφνιδιασμό του αντιπάλου, τον εξαναγκασμό και τη φυσική του εξουδετέρωση. Ο υβριδικός πόλεμος - δεδομένης της φύσης του να έχει μη εμπόλεμο στάδιο σε μεγάλο μέρος του - εφαρμόζεται ήδη εναντίον της Ελλάδας από γειτονικά κράτη όπως η Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ), η Αλβανία, και η Τουρκία. Στο πλαίσιο αυτού του πολέμου τα παραπάνω κράτη ακολουθούν στρατηγική αντιμετώπισης της χώρας μας ως εχθρικής, επιδίδονται σε πληροφοριακές επιχειρήσεις, αξιοποιούν τοπικό πληθυσμό και αλλοδαπούς για

συλλογή πληροφοριών, χρησιμοποιούν «παράνομα» μέσα όπως δωροδοκίες, δολοφονίες και εκφοβισμό για την επίτευξη στόχων και έχουν συγκροτήσει οργανώσεις πολιτικά κόμματα, θρησκευτικές ομάδες, επιστημονικά-πολιτιστικά σωματεία για την προώθηση των συμφερόντων τους, σχηματίζοντας παράλληλα δεξαμενή ανθρώπινου δυναμικού για ανάληψη παραστρατιωτικής δράσης μελλοντικά (Schmidt-Eenboom, 2017).

Τρεις αναθεωρητικοί εθνικισμοί περιβάλλουν την χώρα μας: ο τουρκικός, ο αλβανικός και ο σκοπιανός. Ο αλβανικός εθνικισμός και ψευδο-αλυτρωτισμός εστιάζει την προσοχή του στην ελληνική Ήπειρο. Πιθανή ενεργοποίησή του δεν θα εμπλέξει το επίσημο αλβανικό κράτος, αλλά θα εκδηλωθεί με την μορφή υβριδικής επίθεσης, δηλαδή τρομοκρατικής δραστηριότητας και ανταρτοπολέμου στο πρότυπο του Κοσυφοπεδίου. Ο σκοπιανός εθνικισμός και ψευδοαλυτρωτισμός παραλύει μεν από την εσωτερική πολιτική αποσύνθεση της ΠΓΔΜ, αλλά ακριβώς αυτή η αποσύνθεση μπορεί να βρει διέξοδο σε μία επιθετική κίνηση προς την Ελλάδα. Από την άλλη, ο τουρκικός εθνικισμός, επεκτατισμός και αναθεωρητισμός και η πιθανή εκδήλωση τουρκικής προέλευσης υβριδικών ανθελληνικών ενεργειών στην Θράκη ή στο Αιγαίο εκπορεύονται από τους παρακρατικούς μηχανισμούς του τουρκικού κράτους (Μελετόπουλος, 2016).

Στο σύγχρονο γεωπολιτικό περιβάλλον της περιοχής των Βαλκάνιων και της Ανατολικής Μεσογείου η κύρια απειλή για την πατρίδα μας έρχεται εξ ανατολών με την Τουρκία να αποτελεί τον κύριο εκφραστή αυτής της απειλής. Οι λοιποί κρατικοί και μη κρατικοί δρώντες, οι οποίοι διαθέτουν τη δυνατότητα εκτόξευσης υβριδικών απειλών εναντίων της Ελλάδας, έχουν περιορισμένες δυνατότητες σε συμβατικά στρατιωτικά μέσα προκειμένου να συνθέσουν αξιόλογη μεμονωμένη και αυτοτελή απειλή εκτόξευσης υβριδικού πολέμου σε όλο το φάσμα των επιχειρήσεων. Αντίθετα, ο εξ ανατολών αντίπαλος διαθέτει τα αναγκαία μέσα και τις ικανότητες και κυρίως τη βούληση για την ενορχήστρωση μιας «πλήρους φάσματος» προσβολής. Οι πρόσφατες ρωσικές ενέργειες σε Γεωργία και Ουκρανία σίγουρα έχουν αποτελέσει πηγή σχεδιασμού, τεχνογνωσίας και προετοιμασίας για την αντίπαλο χώρα (Δασκαλάκης, 2016).

Στους αναθεωρητικούς εθνικισμούς που περιβάλλουν την χώρα μας ήρθε εσχάτως να προστεθεί, με την γέννηση του ISIS, μία μείζωνα απειλή που προβάλ-

λει όλη την Ευρώπη τον δυτικό κόσμο, ανατολικό όριο τους και μεθόριο προς την βαρβαρότητα αποτελεί η Ελλάδα. Η μεγάλη, ανεξέλεγκτη και μη διαχειρίσιμη με τον συμβατικό τρόπο σκέψης ασύμμετρη υβριδική απειλή σε αυτή την περίπτωση, είναι η μαζική μετανάστευση προσφύγων από την Εγγύς Ανατολή στην Ελλάδα, στο μέτρο που ένα μέρος αυτών των προσφύγων συνδέονται με εξτρεμιστικούς και τρομοκρατικούς μηχανισμούς (Μελετόπουλος, 2016).

ΑΠΕΙΛΗ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΠΓΔΜ (FYROM)

Απότοκο της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας ήταν η εμφάνιση ενός νέου κράτους στα βόρεια σύνορά της Ελλάδας. Η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ) προσπάθησε να οικειοποιηθεί τα ελληνικά ιστορικά ονόματα «Μακεδονία» και «Μακεδόνας» για τον κρατικό και εθνικό της προσδιορισμό. Οι προσπάθειες για σφετερισμό του ονόματος της «Μακεδονίας» από τα Σκοπιά είχαν αρχίσει πολλά χρονιά πριν, τον Αύγουστο του 1944 όταν ανακηρύχθηκε η ίδρυση του πρώην ομοσπονδιακού κράτους της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας «Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας» και συνεχίζονται μέχρι και τώρα, ως ανεξάρτητο κράτος, από το 1991. Το κράτος των Σκοπίων επιδιώκει από τη μια να αποκοπεί από το κοινό παρελθόν, τον πολιτισμό, την γλώσσα των Σλαβομακεδόνων και από την άλλη να διαχειριστεί το όραμα της Μεγάλης Αλβανίας, καθώς το 25,3% του πολυεθνικού πληθυσμού του είναι αλβανοί πολίτες, οδηγήθηκε σε αδιέξοδο (Μέρτζος, 2013).

Η ΠΓΔΜ αυτοεγκλωβίσθηκε στο «μακεδονισμό» και ανακήρυξε μοναδική στρατηγική σύμμαχό της την Τουρκία, η οποία κατέλαβε στρατηγικές θέσεις στο εσωτερικό και χρησιμοποιεί τους Μουσουλμάνους για να μεταβάλει τα Σκόπια σε νέα οθωμανική επαρχία της και ορμητήριο του νεο-οθωμανισμού στα Βαλκάνια. Η ιδεολογία του «μακεδονισμού», δηλαδή η διά της βίας ταύτιση των Σλάβων της περιοχής των Σκοπίων με τους αρχαίους προγόνους μας «Μακεδόνες» και η προβολή αλυτρωτικών αξιώσεων, είναι τα θεμελιώδη συστατικά στοιχεία, που διατηρούν στη ζωή τη ΠΓΔΜ (Καπουτσής, 2017).

Με τον εγκλωβισμό στην παραπάνω ιδεολογία, το νεοσύστατο κράτος στρέφεται στο εσωτερικό εναντίον όλων των άλλων εθνικών ομάδων του που προσεγγίζουν το 40% του πληθυσμού του και κινείται απροκάλυπτα εναντίον

όλων των γειτονικών κρατών, της Ελλάδας, Βουλγαρίας και Αλβανίας που αμύνονται και μοιραία αντιδρούν δυναμικά. Αυτό απαγορεύει στα Σκόπια να αναδιοργανωθούν σε ένα σύγχρονο πολυεθνικό, δημοκρατικό και αλληλέγγυο κράτος, το οποίο προκειμένου να επιβιώσει και να επιβληθεί στο εσωτερικό τουλάχιστον, διατηρεί ένα ολοκληρωτικό σλαβικό καθεστώς (Μέρτζος, 2013).

Το πρόβλημα της χώρας μας με τα Σκόπια δεν περιορίζεται μόνο στο όνομα και στα σύμβολα που διεκδικεί, αλλά αποτελεί και πρόβλημα διατήρησης της ασφάλειας εξαιτίας του έντονου εθνικισμού των Σκοπιανών, οι οποίοι όχι μόνον αποπειρώνται να σφετερισθούν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς μας, αλλά αμφισβητούν την ίδια την νομιμότητα του εδαφικού καθεστώτος της περιοχής της Μακεδονίας (Γκριτζώνας, 2006· Καβαλιέρος, 2009). Κρατικοί αξιωματούχοι εκδίδουν χάρτες με εδαφικές διεκδικήσεις, προβάλουν ότι υπάρχει ξεχωριστή «μακεδονική γλώσσα» και προσπαθούν να διεθνοποιήσουν το θέμα τους με διάφορες εκδηλώσεις και πληροφοριακές επιχειρήσεις με βασικό άξονα την προπαγάνδα και την παραχάραξη της ιστορίας.

Την παρούσα χρονική περίοδο το κράτος της ΠΓΔΜ βρίσκεται σε πολιτική αποσύνθεση, αλλά ακριβώς αυτή η αποσύνθεση μπορεί να βρει διέξοδο σε μία επιθετική κίνηση προς την Ελλάδα, όταν οι κοινωνικοπολιτικές συγκυρίες και οι γεωστρατηγικές συνθήκες το επιτρέψουν. Υπό αυτό το πρίσμα θα αξιολογήσουμε τις υβριδικές δυνατότητες και απειλές που το κράτος της ΠΓΔΜ μπορεί να χρησιμοποιήσει εναντίον της Ελλάδας.

Υβριδικές Δυνατότητες ΠΓΔΜ

Οι υβριδικές απειλές εκ μέρους της ΠΓΔΜ έχουν ως επίκεντρο την ονομασία του κρατιδίου και εμφανίζουν ιδιαίτερη στόχευση στον πληροφοριακό πόλεμο και στις επιχειρήσεις μέσων μαζικής ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης. Αν η διαστρέβλωση και παραποίηση της ελληνικής ιστορίας από την σκοπιανό προπαγανδιστικό μηχανισμό έχει από παλαιότερα διεισδύσει σε βιβλιοθήκες, σχολεία και εκπαιδευτικά ινστιτούτα και μπορεί να προσεγγίσει και επηρεάσει έναν αριθμό ατόμων, σήμερα η παραποίηση της Ιστορίας μας μεταδίδεται πολύ πιο εύκολα, μέσω της νέας τεχνολογίας και ιδιαίτερα μέσω του Διαδικτύου. Στον τομέα του Διαδικτύου η σκοπιανή προπαγάνδα έχει ισχυρή παρουσία. Όποιος επιθυμεί να κάνει

έρευνα για τη Μακεδονία, θα ξεκινήσει φυσικά με τη λέξη «Macedonia» και θα διαπιστώσει αμέσως, ότι πρώτα εμφανίζονται ιστοσελίδες σκοπιανού περιεχομένου που περιέχουν πληροφορίες για τη «Δημοκρατία της Μακεδονίας» και αντίστοιχη παραποίηση, ιδιοποίηση και διαστρέβλωση της Ελληνικής Ιστορίας (Γκατζούλη, 2004).

Στο εσωτερικό της Ελλάδας ήδη από το 1991 έχει ιδρυθεί το πολιτικο κόμμα «Ουράνιο Τόξο», το οποίο είναι μια κίνηση πολιτών, με έδρα τη Φλώρινα που εκπροσωπεί μία ομάδα Σλαβόφωνων με βασικό στόχο την αναγνώρισή τους ως εθνική μακεδονική μειονότητα στην Ελλάδα. Η μεγάλη αντίθεση και αντιπαράθεση μεταξύ της επίσημης ελληνικής θέσης και της θέσης του Ουράνιου Τόξου στο Μακεδονικό Ζήτημα δημιουργεί κατά καιρούς εντάσεις. Χαρακτηριστικά, το Σεπτεμβρίο του 1995 ασκήθηκε δίωξη από την Εισαγγελία Φλώρινας εναντίον μελών του Ουράνιου Τόξου για «πρόκληση και διέγερση πολιτών σε αμοιβαία διχόνοια, με αποτέλεσμα τη διατάραξη της κοινής ειρήνης» (Κωστόπουλος, 2008). Το 2006, με πρωτοβουλία του Ουράνιου Τόξου και υπό την αιγίδα της πρώην μη-κυβερνητικής οργάνωσης EBLUL («Ευρωπαϊκό Γραφείο για τις Λιγότερο Ομιλούμενες Γλώσσες»), επανατυπώθηκε το αλφαβητάριο Abecedar, το οποίο είχε κυκλοφορήσει για πρώτη φορά το Μάιο του 1925 με σκοπό να χρησιμοποιηθεί στη διδασκαλία του σλαβόφωνου πληθυσμού σε περιοχές της Βόρειας Ελλάδας και να ελαχιστοποιήσει τη σερβική και βουλγαρική επιρροή στα εσωτερικά θέματα της χώρας[8].

Η διεξαγωγή των πληροφοριακών επιχειρήσεων εκ μέρους της ΠΓΔΜ βασίζεται στη χρησιμοποίηση ποικίλων μέσων διεξαγωγής Ψυχολογικών Επιχειρήσεων (ΨΕ) για μετάδοση προπαγανδιστικών μηνυμάτων, τα οποία σχεδιάζονται επιτυχώς και καλύπτονται με επιστημονικό μανδύα και στην προσπάθεια επηρεασμού των ακροατηρίων – στόχων. Το αξιοσημείωτο είναι ότι ενώ καταστρατηγείται η αρχή των ΨΕ «αξιοπιστία» λόγω αναληθών ισχυρισμών, διαπιστώνεται επιτυχές αποτέλεσμα λόγω πειστικότητας της προπαγάνδας. Ως προς την τεχνική των προπαγανδιστικών μηνυμάτων διαπιστώνεται η χρήση γεωγραφικών χαρτών, οι οποίοι περιλαμβάνουν την ενιαία κατά τη γνώμη τους Μακεδονία, χρησιμοποίηση συμβόλων όπως του ήλιου των αρχαίων Μακεδόνων και τις μορφές του Φιλίππου

[8] https://el.wikipedia.org/wiki/Ουράνιο_Τόξο_(κόμμα)

και Μεγάλου Αλεξάνδρου. Οι διεξαχθείσες από την ΠΓΔΜ πληροφοριακές επιχειρήσεις απέδωσαν σημαντικά αποτελέσματα καθώς πολλές χώρες αναγνώρισαν το κράτος με την συνταγματική του ονομασία («Δημοκρατία της Μακεδονίας») και επέφεραν ιστορική σύγχυση στη διεθνή κοινότητα, με αποτέλεσμα το όνομα Μακεδονία να συσχετιστεί με το κράτος τους (Πασχαλίδης, 2010).

Ακόμη, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων καταδίκασε την ελληνική κυβέρνηση για παραβίαση δύο άρθρων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι. Η απόφαση καταλόγισε ευθύνες στην Ελληνική Αστυνομία για την αδυναμία της να αποτρέψει ή να περιορίσει φαινόμενα βίας. Αφορμή για το επεισόδιο υπήρξε η αντίδραση μελών του δημοτικού συμβουλίου και ιερέων της περιοχής στην ανάρτηση επιγραφής στη σλαβομακεδονική γλώσσα έξω από τα γραφεία του κόμματος[9]. Το Ουράνιο Τόξο δέχεται τη συμπάθεια της μερίδας των Σλαβοφώνων της Ελλάδας που αυτοπροσδιορίζονται ως «Μακεδόνες», καθώς συμμερίζονται τους κύριους στόχους του, το δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό και την εξάλειψη των διακρίσεων λόγω της σλαβικής ταυτότητας (Rossini, 2003).

Η χρήση του νόμου ως όπλο (Lawfare) βρίσκεται επίσης στη φαρέτρα του κρατιδίου ως υβριδική απειλή. Ο κυβερνητικός μηχανισμός της ΠΓΔΜ πέτυχε να πείσει διάφορες κυβερνήσεις ανά τον κόσμο, ότι η χώρα τους ονομάζεται «Δημοκρατία της Μακεδονίας» και σχεδόν κανείς δεν αποκαλεί τη γείτονα χώρα με το επίσημο προσωρινό όνομα, ΠΓΔΜ, εκτός από την Ελλάδα. Ήδη 151 Κράτη έχουν αναγνωρίσει το κράτος με την ψευδωνυμία «Δημοκρατία της Μακεδονίας», ωστόσο η αναγνώριση δεν λύνει το υπαρξιακό πρόβλημά του κρατιδίου (Μέρτζος, 2013).

Τέλος, στο κομμάτι των συμβατικών δυνάμεων που αποτελούν αναπόσπαστο εργαλείο των επιχειρήσεων σε περίπτωση υβριδικού πολέμου, ο Στρατός της ΠΓΔΜ αποτελείται από 10.000 άνδρες περίπου και 100 παλαιάς τεχνολογίας άρματα μάχης, Η Πολεμική Αεροπορία διαθέτει μικρό αριθμό επιθετικών ελικοπτέρων

[9] https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2005/61651.htm

και κάποια μεταγωγικά αεροσκάφη. Οι ΕΔ της ΠΓΔΜ αναδιοργανώθηκαν ολοκληρωτικά με τη βοήθεια των Τούρκων και των Αμερικανών[10].

Ανάλυση της απειλής υβριδικού πολέμου από τη ΠΓΔΜ

Τα ισχυρά σημεία (**Strengths**) τα οποία διαθέτει η ΠΓΔΜ προκειμένου να αποτελέσει υβριδική απειλή για την Ελλάδα είναι η διεθνής νομιμοποίηση που απολαμβάνει σχετικά με την αναγνώριση του ονόματος της, οι ανεπτυγμένες δυνατότητες πληροφοριακών επιχειρήσεων ιδιαιτέρα στο κομμάτι των επιχειρήσεων προπαγάνδας με χρήση των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και τέλος η ύπαρξη μια μικρής αυτοαποκαλούμενης «μακεδονικής» μειονότητας στην περιοχή της Φλώρινας. Ωστόσο, η εμφανιζομένη μειονότητα στην περιοχή της Φλώρινας έχει μικρή δυναμική και παρουσιάζεται ως ανίσχυρη να δημιουργήσει πρόβλημα στην ευρύτερη περιοχή.

Στα αδύνατα σημεία (**Weaknesses**) της ΠΓΔΜ εντοπίζουμε ως πρώτο και σημαντικότερο την χαμηλή δυναμική των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας. Παρά την αναδιοργάνωση που έγινε τα τελευταία χρόνια δεν είναι δυνατόν να θεωρηθούν σοβαρή απειλή για την ελληνική ασφάλεια. Επιπρόσθετα, η οικονομία του κρατιδίου είναι εξαιρετικά ανίσχυρη και δεν είναι σε θέση να δημιουργήσει προϋποθέσεις για ενίσχυση των συντελεστών σκληρής ισχύος προκειμένου στο μέλλον να αποτελέσει αξιόπιστη αμιγώς στρατιωτική απειλή. Η ΠΓΔΜ εξαρτάται άμεσα από την Ελλάδα για να επιτύχει την ένταξη στο ΝΑΤΟ και μελλοντικά στην ΕΕ. Το ελληνικό βέτο το 2008 έχει κρατήσει το κρατίδιο εκτός της ομπρέλας προστασίας της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, καθιστώντας το ευάλωτο σε θέματα διεθνούς ασφάλειας.

Έτερο αδύνατο σημείο είναι και η ανομοιογένεια του πληθυσμού του. Το ένα τρίτο του πληθυσμού είναι Αλβανικής εθνοτικής προελεύσεως και έχει κατά καιρούς εκδηλώσει την επιθυμία αποσχίσεώς του και συνενώσεώς του με την Αλβανία. Το πολυπληθές Αλβανικό στοιχείο στην ΠΓΔΜ, είναι σαφές ότι δεν κινείται μεμονωμένα και ασύνδετα. Οι αλβανικές παραστρατιωτικές ομάδες, που δρουν στο εσωτερικό της χώρας, κινούνται στο όνομα της «Μεγάλης Αλβανίας» και ενθαρρύνονται από εξω-βαλκανικά κέντρα εξουσίας, που προωθούν διάφορα

[10] http://www.ellinikos-stratos.com/stratos/fyrom.asp

σενάρια αποσταθεροποίησης της Βαλκανικής (Καπουτσής, 2017).Οι Αλβανοί αυξάνονται, ελέγχουν ολοένα αποφασιστικότερα τους μηχανισμούς του και κυριαρχούν στο βορειοδυτικό τμήμα του το οποίο επικοινωνεί άμεσα με την Αλβανία και το Κόσσοβο, ενώ την περικύκλωση ολοκληρώνει βορειοανατολικά η ισχυρή αλβανική μειονότητα στο Πρέσεβο της Σερβίας (Μέρτζος, 2013).

Οι ευκαιρίες (**Opportunities**) που είναι δυνατόν να εμφανιστούν και να ευνοήσουν την εξέλιξη της ΠΓΔΜ σε υβριδική απειλή για την Ελλάδα είναι μια πιθανή σύγκρουση της χώρας μας με την Τουρκία. Το μικρό, φτωχό και πολυεθνικό κράτος των Σκοπίων αποτελεί το πιο ευάγωγο και κατάλληλο όργανο των νέων Οθωμανών στα Βαλκάνια. Η σύσταση του, η ιδεοληψία του, ο επιθετικός «Μακεδονισμός» και η ανασφάλειά του το καθιστούν όμηρο της Τουρκίας. Οροθετημένο γεωγραφικά στο κέντρο του παζλ Βουλγαρίας, Σερβίας, Αλβανίας, Κοσόβου και Ελλάδας απειλείται με κατάρρευση η οποία θα προκαλέσει αναπόφευκτα ένα βαλκανικό ντόμινο. Εκεί βρίσκεται η Τουρκία και καταλαμβάνει στρατηγικές θέσεις (Μέρτζος, 2013).

Η τακτική της Τουρκίας στα Σκόπια που ακολουθείται εδώ και χρόνια, έχει ως αφετηρία την υπονόμευση των σχέσεων της FYROM με την Ελλάδα. Με όχημα για την τουρκική «διείσδυση» να είναι η αναγνωρισμένη τουρκική μειονότητα στην ΠΓΔΜ, η Τουρκία παρέχει συστηματική υποστήριξη στα Σκόπια σε όλους τους διεθνείς οργανισμούς για την πιστοποίηση της ονομασίας της. Από την αρχή της δημιουργίας του κράτους των Σκοπίων ο ρόλος της Άγκυρας σε οικονομικό, πολιτικό και πολιτιστικό επίπεδο δείχνει συνεχώς να αναβαθμίζεται, με την Τουρκία να βρίσκεται στην 6η θέση των επενδύσεων στη χώρα (pressroom.gr). Επίσης, η οικονομική κρίση στην Ελλάδα βοηθά στην μερική οικονομική απεξάρτηση των Σκοπίων από τη χώρα μας. Τέλος, οι μεταναστευτικές ροές δημιουργούν συσσώρευση μεταναστών στα σύνορα των δυο χωρών δημιουργώντας ένταση που βοηθά τις Σκοπιανές επιχειρήσεις προπαγάνδας να αναδείξουν το ρόλο των Σκοπιών και να παρουσιαστούν ως παράγοντας ελέγχου των ροών και προστάτης της Ευρώπης από την Ισλαμοποίηση, της διεκδικώντας γεωστρατηγικό ρόλο στη περιοχή.

Οι κίνδυνοι (**Threats**) που αντιμετωπίζει συνίστανται στο ότι το κρατίδιο είναι οικονομικά εξαρτημένο σε πολύ μεγάλο βαθμό από την Ελλάδα, ακόμη και σε

περίοδο οικονομικής κρίσης για την πατρίδα μας. Τα Σκόπια έχουν κάθε συμφέρον να διατηρούν τον εμπορικό δίαυλο με την Ελλάδα σε υψηλό επίπεδο, και λόγω του λιμένος Θεσσαλονίκης, αλλά και γενικότερα για την προσέλκυση ελληνικών και ξένων επενδύσεων μέσω της χώρας μας. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι η οικονομική υποταγή του γειτονικού κράτους είναι μέσα στις δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας (Γούλας, 2015).

Τα Σκόπια περισφίγγει η θηλιά της «Μεγάλης Αλβανίας». Κίνδυνο για τα Σκόπια αποτελεί ο Αλβανικός Μεγαλοϊδεατισμός ο οποίος έχει ενισχυθεί από την αυτονόμηση του Κόσσοβου. Το ίδιο συμβαίνει με τις ορέξεις της γειτονικής Βουλγαρίας, η οποία δεν χάνει ευκαιρία να ισχυρίζεται ότι το τμήμα των Σκοπίων ανήκει ιστορικά σε αυτήν, η δε γλώσσα των Σκοπιανών δεν είναι παρά μία παραφθορά της Βουλγαρικής γλώσσας. Χωρίς την ελληνική σύμφωνη γνώμη δεν μπορεί να ενταχθεί στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ.

Σχήμα 10: SWOT Analysis Υβριδικής Απειλής από την ΠΓΔΜ

Συμπερασματικά η ΠΓΔΜ διατηρεί τον κληρονομικό επεκτατικό στόχο του ιδεολογήματός της αλλά δεν έχει καμιά δύναμη να τον επιβάλει. Παρά την επιθετικότητά του το κράτος των Σκοπίων είναι ένα σημαντικό μέρος του γεωπολιτικού προβλήματος των Βαλκάνιων. Λόγω της κεντρικής γεωστρατηγικής θέσεώς του, της επισφαλέστατης πολυεθνικής του συνθέσεως, των κατεστημένων αλυτρωτικών

απαιτήσεων του στο σλαβικό πληθυσμό του και του ολοκληρωτικού καθεστώτος του, αποτελεί τόσο κράτος-βόμβα όσο και πιόνι στη βαλκανική σκακιέρα που μπορεί να χρησιμοποιήσουν τρίτες δυνάμεις στο ευρύτερο στρατηγικό θέατρο των επιχειρήσεων (Μέρτζος, 2013). Η φυλετική πανσπερμία και ανομοιογένεια των υπηκόων του κρατιδίου το καθιστούν εξόχως εύθραυστο στην πρώτη αναταραχή της περιοχής.

Υπό αυτό το πρίσμα η ΠΓΔΜ δεν αποτελεί μια ευτελή απειλή υβριδικου πολέμου για την Ελλάδα. Αντίθετα, είναι δυνατή η χρήση του κρατιδίου αυτού ως υβριδικής απειλής στην περιοχή όταν έτεροι δρώντες αποφασίσουν να χρησιμοποιήσουν τα ισχυρά σημεία (**Strengths**) τα οποία διαθέτει η ΠΓΔΜ προς όφελος τους. Υπάρχουν δε γνωστοί ενδιαφερόμενοι που επιθυμούν προβλήματα της χώρας μας στα νώτα μας.

ΑΠΕΙΛΗ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ

Από την εποχή της ίδρυσής της, το 1913, η Αλβανία αποτελεί μια μικρή αναθεωρητική χώρα, την οποία και χρησιμοποιούσαν οι Μεγάλες Δυνάμεις σαν «Δούρειο Ίππο» για την επέκταση της επιρροής τους στη Βαλκανική Χερσόνησο. Στις διμερείς σχέσεις Ελλάδας - Αλβανίας, παρόλη την πολιτική βούληση των δύο χωρών για περαιτέρω προώθηση των διμερών σχέσεων και διεύρυνση της διμερούς συνεργασίας, εκκρεμούν ζητήματα προς επίλυση που αφορούν την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) και τα ανθρώπινα δικαιώματα της ελληνικής μειονότητας της Βορείου Ηπείρου, η οποία απειλείται απροκάλυπτα με αφανισμό. Επιπρόσθετα τίθεται πλέον από την Αλβανία σε ανώτερο επίπεδο με αλυτρωτικούς όρους το ζήτημα των Τσάμηδων και των περιουσιών τους σε μια περιοχή που εκτείνεται από την Φλώρινα μέχρι την Άρτα (Χατζηδημητρίου, 2017).

Υβριδικές Δυνατότητες της Αλβανίας

Η έλευση των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια της, χαρακτηρίστηκε από την παράνομη είσοδο και παρουσία μεγάλου αριθμού Αλβανών πολιτών, οι οποίοι παρέμειναν σε μία «παράνομη» - «ημιπαράνομη» κατάσταση για αρκετό χρονικό διάστημα. Δεδομένης της σημαντικότατης παρουσίας της αλβανικής κοινότητας

στην ελληνική κοινωνία - στην απογραφή του 2001 η αλβανική κοινότητα ανήλθε στο 56% του συνολικού πληθυσμού μεταναστών- δημιουργήθηκε στο εσωτερικό της χώρας ένας μεγάλος αριθμός θυλάκων Αλβανών οικονομικών μεταναστών οι οποίοι στο πέρασμα του χρόνου οργανώθηκαν σε κοινότητες και συλλόγους προκειμένου να διατηρήσουν τα έθιμα και τις παραδόσεις τους δημιουργώντας μια άτυπη αλβανική μειονότητα στην Ελλάδα (Μάνος, Παπαδοπούλου, Μακρυγιάννη, 2017) .

Με ναυαρχίδα το ζήτημα των Τσάμηδων και των περιουσιών τους στην Ήπειρο, που τίθεται πλέον από την Αλβανία σε ανώτερο επίπεδο με όρους αλυτρωτικούς, σε μια περιοχή που εκτείνεται από την Φλώρινα μέχρι την Άρτα, η Αλβανία διεξάγει πληροφοριακές επιχειρήσεις με βασική συνιστώσα την προπαγάνδα. Τσαμουριά ονομάζεται η περιοχή εκείνη της Ηπείρου, που ταυτίζεται με τη Θεσπρωτία και ένα μικρό της τμήμα ανήκει σήμερα στην Αλβανία. Στο ελληνικό τμήμα της Τσαμουριάς ζούσαν μέχρι το 1945 περίπου 20.000-25.000 μουσουλμάνοι που είχαν την αλβανική ως μητρική γλώσσα. Οι «Τσάμηδες» ήταν αρχικά ορθόδοξοι χριστιανοί, εκ των οποίων κάποιοι εξισλαμίσθηκαν βιαίως. Το ζήτημα των «Τσάμηδων» μέχρι το 1991 ήταν ουσιαστικά στο περιθώριο και ήλθε στο προσκήνιο με την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος της Αλβανίας.

Το 1994 η αλβανική βουλή καθιέρωσε την 27η Ιουνίου ως ημέρα «γενοκτονίας» των «Τσάμηδων». Το 2004 ιδρύθηκε πολιτικό κόμμα από τους αυτοαποκαλούμενους «Τσάμηδες», που στις βουλευτικές εκλογές του 2005 συγκέντρωσε περίπου το 1% των ψήφων. Ως αιτήματα αρχικά προέβαλλαν τη χορήγηση ελληνικής ιθαγένειας, την επιστροφή των περιουσιών τους που είχαν μέχρι το 1945, την αναγνώριση τους από την Ελλάδα ως «εθνική μειονότητα και την αποζημίωσή τους για την επί σειρά ετών εκμετάλλευση των περιουσιών τους από τρίτους. Αντιπροσωπεία των αυτοαποκαλούμενων «Τσάμηδων» προσέφυγε στον εισαγγελέα του Διεθνές Ποινικού Δικαστηρίου της Χάγης, που εξετάζει κυρίως εγκλήματα πολέμου. Στα αιτήματα που υπέβαλαν συμπεριλαμβάνεται η αναγνώριση υποτιθέμενης γενοκτονίας σε βάρος τους, με αναφορές σε υποτιθέμενα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας από τις ελληνικές κυβερνήσεις μέχρι το 1945, καθώς και διεκδίκηση επαναπατρισμού των υποτιθέμενων εκτοπισμένων πληθυσμών και επιστροφή των ακινήτων τους. Το ζήτημα των

«Τσάμηδων» ανακύπτει μετά από κάθε φάση έντασης στις σχέσεις Ελλάδας – Αλβανίας (Τζούμης, 2017).

Οι Τσάμηδες διαθέτουν ισχυρό λόμπι στην αλβανική Βουλή, όπου εκπροσωπούνται με άλλους τέσσερις βουλευτές, δύο από τους οποίους βρίσκονται στα νευραλγικά υφυπουργεία Άμυνας και Παιδείας. Έχουν επίσης ισχυρούς επιχειρηματίες με διευρυμένη επιρροή στα Μέσα Ενημέρωσης. Ο ανθελληνισμός έχει φανατικούς οπαδούς στην Αλβανία και οι Τσάμηδες, που δραστηριοποιούνται έντονα για το «θέμα» τους στους Διεθνείς Οργανισμούς, έχουν καταφέρει να εγγράψουν το ζήτημα στην ατζέντα όλων των κομμάτων (Χατζηδημητρίου, 2017).

Σημαντική υβριδική απειλή προερχομένη από την Αλβανία είναι το οργανωμένο έγκλημα. Όλες οι χώρες έχουν έναν εγκληματικό «υπόκοσμο», λίγες, ωστόσο, είναι εκείνες που ανέδειξαν μια αυθεντική μαφία, μια μόνιμη μυστική εταιρεία, που διαθέτει τελετουργικά μύησης, εφαρμόζει το νόμο της σιωπής και στρατολογεί τα μέλη της με βάση τους οικογενειακούς δεσμούς. Η λίαν επικίνδυνη αλβανική μαφία δρα στα προπύργια της Αλβανίας, της ΠΓΔΜ ή του Κοσόβου, σε όλη την Ευρώπη και στη Βόρεια Αμερική. Προκαλεί φόβο με τη στυγνότητά της και τις αμείλικτες εκδικήσεις της, σε βαθμό μάλιστα που να επιβάλλει το σεβασμό στις ισχυρές μαφιόζικες οικογένειες της Σικελίας (Ροφέρ Ξαβιέ, 2001). Η διαφθορά και τα ναρκωτικά αποτελούν τη «βαριά βιομηχανία» της χώρας μέσω της αλβανικής μαφίας. Το αλβανικό οργανωμένο έγκλημα έχει αναδειχθεί την τελευταία δεκαετία σε μία από τις κύριες απειλές για τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ελλάδα, συνεπεία της γειτνίασής της με την Αλβανία, πλήττεται άμεσα από τις δραστηριότητες των αλβανόφωνων εγκληματικών οργανώσεων ως επακόλουθο του μεγάλου αριθμού μεταναστών που διαβιούν στη χώρα μας. (Σουλιώτης , 2017).

Ένα άλλο υβριδικό όπλο στα χεριά της Αλβανίας είναι η τρομοκρατία όπως αυτή εκδηλώνεται από τον εθνικό απελευθερωτικό στρατό του Κόσσοβου γνωστό και ως UCK. Στην ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου - Δυτικής Μακεδονίας υπάρχουν ομάδες στελεχών του UCK αλλά και του παρανόμου στρατού της λεγομένης «Τσαμουριάς». Πρόκειται για καλά κρυπτόμενους Αλβανούς που η κάθε ομάδα τους αριθμεί 4-5 άτομα. Έχουν εκπαιδευτεί στα κέντρα του Ιστοκ-Πριζρεν-Νότια Μιτρόβιτσα και για τη στρατολόγηση τέτοιων στοιχείων, που εμφανίζονται με αλλά επαγγέλματα στη χώρα μας, χρησιμοποιούνται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η

χρηματοδότηση προέρχεται κυρίως από ισλαμικές τράπεζες της Σαουδικής Αραβίας και από Αλβανούς μετανάστες στις ΗΠΑ και στην Ελβετία. Ο λεγόμενος απελευθερωτικός τους στρατός προσπαθεί με ύπουλες ενέργειες να εκμεταλλευτεί την επικρατούσα οικονομική κατάσταση στη χώρα μας, εμφανίζει προβλήματα και συνεργάζεται με τον παράνομο εθνικό απελευθερωτικό στρατό του Κόσσοβου, που έχει χαρακτηριστεί επίσημα από την δύση ως τρομοκρατική οργάνωση (Δρούγος , 2013).

Οι αλβανικές Ένοπλες Δυνάμεις αποτελούν το κομμάτι των συμβατικών δυνάμεων ως αναπόσπαστο εργαλείο των επιχειρήσεων σε περίπτωση υβριδικού πολέμου. Ο αλβανικός στρατός συνεργάζεται κυρίως με την Τουρκία σε θέματα εκπαίδευσης ενώ ικανός αριθμός αξιωματικών του Αλβανικού Στρατού έχει αποφοιτήσει από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπιδων στο πλαίσιο της αμυντικής συνεργασίας Ελλάδας- Αλβανίας. Ο στρατός της Αλβανίας αποτελείται από 30.000 οπλίτες, εκ των οποίων οι 10.000 αποτελούν τον ενεργό στρατό. Η κατάσταση της εκπαίδευσης και του υλικού δεν είναι σε ικανοποιητικό επίπεδο δεδομένης της κακής οικονομικής κατάστασης της χώρας. Οι δυνατότητες της ΠΑ και του ΠΝ της Αλβανίας είναι αντίστοιχα περιορισμένες[11].

Ανάλυση της απειλής υβριδικού πολέμου από την Αλβανία

Το ισχυρότερο σημείο (**Strength**) που διαθέτει η Αλβανία προκειμένου να αποτελέσει υβριδική απειλή για την Ελλάδα είναι η πολυπληθής αλβανική κοινότητα που έχει συγκροτηθεί από τους οικονομικούς μετανάστες που κατέκλισαν τη χώρα μας τη δεκαετία του 1990. Οι Αλβανοί, έχοντας ενταχθεί πλήρως στην ελληνική κοινωνία, έχουν αρχίσει να διαδραματίζουν ενεργό ρολό σε διαφόρους τομείς δραστηριότητας και αποτελούν ελκυστική κρίσιμη μάζα για τα σχέδια της εκάστοτε αλβανικής κυβέρνησης. Το βαθύ αλβανικό κράτος με διάφορους παρακρατικούς οργανισμούς στρατολογεί Αλβανούς κακοποιούς, μετατρέποντάς τους σε φανατικούς εθνικιστές, ενώ διεισδύει και σε παρέες νεαρών από 15 έως 25 ετών αλβανική καταγωγής στους οποίους περνάει το μήνυμα υπεράσπισης των Αλβανών που βρίσκονται στην Ελλάδα. Το δίκτυο αυτό που δημιουργείται έχει τη δυνατότητα στο μέλλον να κατεβάσει υποψήφιους στις ελληνικές εκλογές, να εγείρει διεκδικήσεις, αλλά και πιθανότατα να προκαλέσει αστάθεια αντίστοιχη με αυτή

[11] http://www.ellinikos-stratos.com/stratos/albania.asp

των γεγονότων του 2008. Στην Ελλάδα βρίσκονται περίπου 500.000 οικονομικοί μετανάστες, κάποιοι με ελληνική υπηκοότητα πλέον, χωρίς να χωρίς να υπολογίζονται οι αρβανίτικης καταγωγής Έλληνες, που ωστόσο τους διεκδικούν οι Αλβανοί εθνικιστές. Στο πλαίσιο αυτό, η αλβανική πλευρά διοχετεύει σε μαθητές και φοιτητές αλβανικής καταγωγής, βιβλία με εθνικιστικό περιεχόμενο και χάρτες της Μεγάλης Αλβανίας (Στάμκος, 2017).

Άλλα ισχυρά σημεία (**Strengths**) τα οποία διαθέτει η Αλβανία προκειμένου να αποτελέσει υβριδική απειλή για την Ελλάδα είναι το οργανωμένο έγκλημα και η τρομοκρατία τα οποία φαίνεται να λειτουργούν συμπληρωματικά. Το οργανωμένο έγκλημα με κύριο εκφραστή την αλβανική μαφία διαφθείρει την ελληνική κοινωνία και τη δημόσια διοίκηση. Την ίδια στιγμή, οι τρομοκράτες του UCK αλλά και του παρανόμου στρατού της λεγομένης Τσαμουριάς, με τη μορφή παραστρατιωτικών οργανώσεων έχοντας στην κατοχή τους βαρύ οπλισμό, έχουν αποκτήσει τη δυνατότητα να εκτελούν δολιοφθορές, να συμμετέχουν στο αντάρτικο πόλεων και εκμεταλλευόμενοι καταστάσεις έντασης να επιφέρουν υβριδικά πλήγματα στη χώρα. Στη δράση της τρομοκρατίας θα προστεθεί και η προπαγανδιστική εκστρατεία της Αλβανίας για το θέμα των Τσάμηδων, δημιουργώντας εντυπώσεις στη διεθνή κοινότητα και εξάπτοντας τον εθνικισμό των Αλβανών που διαμένουν εντός και εκτός Ελλάδας (Στάμκος, 2017).

Στα αδύνατα σημεία (**Weaknesses**) της Αλβανίας εντοπίζουμε ως πρώτο και σημαντικότερο τη χαμηλή δυναμική των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας, που δεν αποτελούν σοβαρή συμβατική απειλή για την ελληνική ασφάλεια. Επιπρόσθετα, η οικονομία της Αλβανίας είναι εξαιρετικά ανίσχυρη σε συνδυασμό με την εξάρτηση που υπάρχει από το συνάλλαγμα που εισρέει στη χώρα από τα εμβάσματα των Αλβανών που διαμένουν στην Ελλάδα και αποτελεί το οξυγόνο για την επιβίωση της αλβανικής οικονομίας ακόμη και σε περίοδο οικονομικής κρίσης. Τέλος η Αλβανία είναι δέσμιος της Ελλάδας για να επιτύχει την ένταξη στην ΕΕ.

Οι ευκαιρίες (**Opportunities**) που είναι δυνατόν να εμφανιστούν και να ευνοήσουν την εξέλιξη της Αλβανίας σε υβριδική απειλή για την Ελλάδα είναι μια πιθανή σύγκρουση της χώρας μας με την Τουρκία, την οποία η Αλβανία θα προσπαθήσει να εκμεταλλευτεί για να εξυπηρετήσει τα δικά της συμφέροντα στην περιοχή. Ο τουρκικός παράγοντας στο πλαίσιο της υλοποίησης του στρατηγικού βά-

θους στη περιοχή των Βαλκάνιων έχει εντάξει την Αλβανία στους βασικούς πυλώνες στήριξης του οράματος του Αχμέτ Νταβούτογλου για τη δημιουργία ενός «μουσουλμανικού τόξου», που απειλεί για μια ακόμα φορά την ειρήνη στην περιοχή (Τζούμης, 2017).

Επιπρόσθετα η αστάθεια που μπορεί να προκαλέσει μια πιθανή κατάρρευση της ΠΓΔΜ στη περιοχή θα αποτελέσει έναυσμα να γιγαντωθεί ο αλβανικός μεγαλοϊδεατισμός για δημιουργία της μεγάλης Αλβανίας με προεκτάσεις στο εσωτερικό της Ελλάδας. Ευκαιρία για την ενίσχυση των υβριδικών δυνατοτήτων της Αλβανίας αποτελεί η ισλαμική τρομοκρατία και το μεταναστευτικό και προσφυγικό κύμα λόγω του πολέμου στη Συρία, καθώς έχουν εντοπιστεί υπόγειες σχέσεις των τζιχαντιστών με τους τρομοκράτες του UCK και συγκεκριμένα όπως ανάφεραν ρωσικές υπηρεσίες πληροφοριών υπάρχουν στρατόπεδα εκπαίδευσης του ISIS στο Κοσσυφοπέδιο (sputniknews.com).

Οι κίνδυνοι (**Threats**) που αντιμετωπίζει η Αλβανία συνίστανται στο ότι είναι οικονομικά εξαρτημένη σε πολύ μεγάλο βαθμό από την Ελλάδα ακόμη και σε περίοδο οικονομικής κρίσης για την πατρίδα μας. Επιπρόσθετα, μεγάλο μέρος των Αλβανών που διαμένουν στην Ελλάδα έχουν ενταχθεί ομαλά και αφομοιωθεί κατά τα ελληνικά πρότυπα και τρόπο ζωής και βλέπουν με κακό μάτι πιθανή διατάραξη των διμερών σχέσεων. Οι πλειονότητα των Αλβανών δεύτερης γενιάς που γεννηθήκαν και μεγάλωσαν στην Ελλάδα δεν ενστερνίζονται τον Αλβανικό Μεγαλοϊδεατισμό και τηρούν εχθρική στάση στο εθνικιστικό ξέσπασμα των ομοεθνών τους.

Ισχυρή απειλή για την Αλβανία στην προσπάθεια της για έναν υβριδικό πόλεμο εναντίον της Ελλάδας θα αποτελέσει και η Ελληνική Μειονότητα της Βόρειας Ηπείρου. Αποδυναμωμένη σε σύγκριση με το παρελθόν δεν παύει να αποτελεί ιστορικό σημείο αναφοράς του ελληνισμού στη περιοχή και να αποτελεί θεματοφύλακα του ελληνισμού στα εδάφη της Βόρειας Ηπείρου με προεξέχοντα το ρόλο της ορθόδοξης εκκλησίας της Αλβανίας. Εκτιμάται ότι η μειονότητα με την υποστήριξη της εκκλησιάς είναι σε θέση να αποτελέσει ισχυρή απειλή για την Αλβανία στο τομέα του πολέμου του νόμου, καθώς η Αλβανική κυβέρνηση παραβιάζει ασταμάτητα τα δικαιώματα της.

➢ Οικονομικοί Μετανάστες ➢ Οργανωμένο Έγκλημα ➢ Τρομοκρατία ➢ Προπαγάνδα ➢ Εθνικισμός ➢ Παραστρατιωτικές Οργανώσεις		➢ Ανίσχυρες ΕΔ ➢ Ανίσχυρη Οικονομία ➢ Δεν είναι μέλος της ΕΕ
Strengths	**ΑΛΒΑΝΙΑ**	**Weaknesses**
Opportunities		**Threats**
➢ Σχέσεις με την Τουρκία ➢ Οικονομική Κρίση ➢ Ισλαμική Τρομοκρατία ➢ Μεταναστευτικό ➢ Κατάρρευση ΠΓΔΜ		➢ Ελληνική Μειονότητα Β. Ηπείρου ➢ Αλβανοί 2ης γενιάς εναντία στον Αλβανικό Μεγαλοϊδεατισμό. ➢ Πολιτική Εξάρτηση για ένταξη στην ΕΕ ➢ Οικονομική Εξάρτηση

Σχήμα 11: SWOT Analysis Υβριδικής Απειλής από την Αλβανία

Στη σημερινή συγκυρία δεν υφίσταται στρατιωτική απειλή κατά της Ελλάδας από την Αλβανία, εν τούτοις είναι δυνατόν η Αλβανία να προσπαθήσει να ενεργοποιήσει υβριδικές απειλές στο ελληνικό έδαφος στο πλαίσιο μια ευρύτερης κρίσης και ένοπλης σύγκρουσης στην περιοχή και εκμεταλλευόμενη τυχόν θύλακες δύναται να επηρεάσει την ελληνική ασφάλεια. Με το πέρασμα του χρόνου ωριμάζει και παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις η χρησιμοποίηση μέσων υβριδικού πολέμου εκ μέρους της Αλβανίας με χαρακτηριστικότερο το ζήτημα των Τσάμηδων αλλά και της προσπάθειας, οι Αλβανοί οικονομικοί μετανάστες να οργανώνονται σε συλλόγους που αναζητούν ρόλο εντός της ελληνικής κοινωνίας. (Χατζηδημητρίου, 2017).

Η Ελλάδα είναι από το 1922 δύναμη σταθερότητας στα Βαλκάνια και γι' αυτό το λόγο είναι κάθετα αντίθετη στην παραμικρή μεταβολή των συνόρων στα Βαλκάνια, επειδή θεωρεί ότι κάτι τέτοιο θα άνοιγε αυτομάτως τους «ασκούς του Αιόλου» με απρόβλεπτες συνέπειες. Έτσι, το σχέδιο δημιουργίας μιας «Μεγάλης Αλβανίας» τη βρίσκει διαμετρικά αντίθετη, εφόσον κάτι τέτοιο θα διατάρασσε τις ευαίσθητες γεωπολιτικές ισορροπίες και τα συμφέροντά της στην περιοχή. Μια «Μεγάλη Αλβανία» θα δυσκόλευε αφάνταστα την προώθηση της ελληνικής επιρροής στα Βαλκάνια και θα υποβοηθούσε πιθανόν τη γεωπολιτική

επανεμφάνιση της Τουρκίας (Στάμκος, 2017). Ο αλβανικός εθνικισμός και ψευδο-αλυτρωτισμός εστιάζει την προσοχή του στην ελληνική Ήπειρο. Πιθανή ενεργοποίησή του δεν θα εμπλέξει το επίσημο αλβανικό κράτος, αλλά θα εκδηλωθεί με την μορφή υβριδικής επίθεσης, δηλαδή τρομοκρατικής δραστηριότητας και ανταρτοπολέμου στο πρότυπο του πολέμου στο Κοσυφοπέδιο (Μελετόπουλος, 2016).

Υπό αυτό το πρίσμα η Αλβανία δεν αποτελεί μια αυτόνομη απειλή υβριδικού πολέμου για την Ελλάδα. Αποτελεί σαφώς μεγαλύτερη απειλή από εκείνη της ΠΓΔΜ αλλά από μόνη της δεν μπορεί να προκαλέσει έναν ολοκληρωμένο υβριδικό πόλεμο πλήρους φάσματος εναντία στην Ελλάδα. Όπως όμως ήδη αναφέρθηκε ο Αλβανικός Μεγαλοϊδεατισμός και οι υβριδικές απειλές εκ μέρους της Αλβανίας μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμη εργαλειοθήκη για την Τουρκία και οποιονδήποτε άλλο δρώντα που επιβουλεύεται την εθνική μας ανεξαρτησία και ασφάλεια.

ΑΠΕΙΛΗ ΥΒΡΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

Αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η Τουρκία είναι ένας σημαντικός παράγοντας στο περιφερειακό σύστημα ασφάλειας με τρεις περιοχές, την Υπερκαυκασία, τη Μέση Ανατολή και τα Βαλκάνια, να αποτελούν τις βασικές περιοχές εντός των οποίων δραστηριοποιείται η τουρκική εξωτερική πολιτική. Τα τελευταία χρονιά οι γεωπολιτικές φιλοδοξίες της Τουρκίας είναι ξεκάθαρες και γίνονται βάση σχεδίου, μεθοδευμένα και με επιμονή. Η Τουρκία δημιουργεί μια πολιτιστική ιστορία στα μέτρα μιας ιδεολογίας όπου εμφανίζεται ως συνεχιστής των λαών της πρώην οθωμανικής αυτοκρατορίας, ενώ υιοθετεί εξωτερική πολιτική που βασίζεται στο σύγχρονο γεωπολιτικό όραμα του τουρκικού πολιτικοστρατιωτικού κατεστημένου περιλαμβάνοντας την έννοια του «στρατηγικού βάθους», το οποίο προϋποθέτει γεωγραφικό και ιστορικό βάθος (Φράγκος, 2012).

Στο βιβλίο του «Στρατηγικό Βάθος», ο Αχμέτ Νταβούτογλου αναφέρει πως:

> *«οι δύο βραχυπρόθεσμοι και μεσοπρόθεσμοι στόχοι της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στα Βαλκάνια είναι η ενίσχυση της Βοσνίας και της Αλβανίας, μέσα σε ένα πλαίσιο σταθερότητας, και η διαμόρφωση πλαισίου διεθνούς δικαίου για την ασφάλεια των εθνοτικών μειονοτήτων στην περιοχή. Στο νομικό αυτό πλαίσιο, η Τουρκία πρέπει να έχει συνεχώς για στόχο να εξασφαλίσει εγγυήσεις, οι οποίες θα της δώσουν τη δυνατότητα επέμβασης σε*

υποθέσεις που αφορούν στις μουσουλμανικές μειονότητες στα Βαλκάνια. Ως ένα εντυπωσιακό παράδειγμα στη σύγχρονη εποχή, η επέμβαση στην Κύπρο, κατέστη δυνατόν να νομιμοποιηθεί, εντός ενός τέτοιου νομικού πλαισίου».

Η προσπάθεια της Τουρκία για αύξηση της επιρροής της στα όρια της πρώην Οθωμανικής αυτοκρατορίας έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός «μουσουλμανικού τόξου» στην περιοχή (Τζούμης, 2017). Αποτελεί πάγια ελληνική θέση ότι η Τουρκία παραμένει η κυριότερη απειλή για την ελληνική ασφάλεια. Μέσω ενός πλέγματος διεκδικήσεων στο Αιγαίο και τη Θράκη και με ανοιχτό το κυπριακό πρόβλημα, η Τουρκία εφαρμόζει μια επιθετική πολιτική απέναντι στην Ελλάδα. Έχοντας μελετήσει την επιτυχή επιχείρηση προσάρτησης της Κριμαίας από τη Ρωσία, με τη χρήση ενός πλήρους φάσματος υβριδικού πολέμου, η Τουρκία έχει επιδοθεί το τελευταίο διάστημα με έναν ανελέητο πληροφοριακό πόλεμο, με σκοπό να διατηρεί ένα περιβάλλον έντασης στη περιοχή του Αιγαίου και την Ανατολικής Μεσογείου. Χρησιμοποιώντας ένα συνδυασμό των απόλυτα ελεγχόμενων από αυτήν τουρκικών ΜΜΕ και των τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων, διεξάγει επιχειρήσεις που συνδυάζουν τις δυνατότητες των ενόπλων δυνάμεων και αυτές των μέσων μαζικής ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης με την εμφάνιση αφθονίας πλαστών οπτικοακουστικών ντοκουμέντων.

Η Τουρκία αναφορικά με τη χώρα μας επιδιώκει την επιβολή των γεωπολιτικών της βλέψεων στους εξής συγκεκριμένους στόχους: στην Κύπρο με την παρελκυστική της πολιτική και τη χρήση απειλών επιδιώκει την παγίωση του υφισταμένου status quo, στο Αιγαίο, με σειρά μονομερών διεκδικήσεων (χωρικά ύδατα, εθνικός εναέριος χώρος, αμφισβήτηση εθνικής κυριαρχίας), καθώς και με την εκτόξευση απειλών περί πολέμου επιδιώκει τη διανομή του, με όρια που θα εφάπτονται του 25^{ου} μεσημβρινού. Την ίδια στιγμή στην περιοχή της Δυτικής Θράκης διεξάγει διαφορετικού τύπου επιχειρήσεις επιρροής της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης δημιουργώντας ένα κλίμα εκτουρκισμού του πληθυσμού αφήνοντας να εννοηθεί ότι σε κάθε περίπτωση αποτελεί τον προστάτη τους. Επιδιώκει την ολοκλήρωση του εκτουρκισμού της μουσουλμανικής μειονότητας μέσω της επιχειρουμένης ομογενοποιήσης του τουρκικού, πομακικού και αθιγγανικού στοιχείου, καθιέρωσης μιας τεχνηέντως καλλιεργούμενης κοινής μειονοτικής «τουρκικής» συνείδησης αλλά και με μεταφορά μειονοτικού δυναμικού στο νομό Έβρου. Με αυτό τον τρόπο επιχειρείται η κοσοβοποίηση της Θράκης (Φράγκος, 2012).

Εκμεταλλευομένη τις μεταναστευτικές ροές εξάλλου έχει δημιουργήσει μουσουλμανικούς θύλακες στα νησιά του Αν. Αιγαίου και στην ηπειρωτική χώρα. Η αντιστοίχιση των τουρκικών δράσεων με εκείνες της Ρωσίας στις επιχειρήσεις της Ουκρανίας το 2014 δείχνουν ξεκάθαρα ότι η Τουρκία αντιλαμβανομένη την αδυναμία της ένεκα της ισχυρής ελληνικής αποτροπής να εμπλακεί σε ένα συμβατικό πόλεμο με τη Ελλάδα, θα προσπαθήσει τα επόμενα χρόνια να επιτύχει τους αντικειμενικούς της σκοπούς με την χρήση του υβριδικού πολέμου, έχοντας στην εργαλειοθήκη της μια μεγάλη γκάμα αξιόπιστων υβριδικών απειλών όπως θα αναλυθούν παρακάτω.

Υβριδικές Δυνατότητες της Τουρκίας

Μουσουλμανική μειονότητα Δυτικής Θράκης

Η Δυτική Θράκη, αποτελούσε για πολλά χρονιά τον πρώτο στόχο της Τουρκίας, μια που αποτελεί το μοναδικό χερσαίο τμήμα της Ελλάδας που συνορεύει με την Τουρκία και στο χώρο αυτό κατοικοεδρεύει η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης. Παρόλο που τελευταία η επιβεβαίωση για ύπαρξη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στον υποθαλάσσιο χώρο του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου η Τουρκική στόχευση έχει μετατοπιστεί στην περιοχή του Αιγαίου και της ανατολικής Μεσογείου, η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης δεν έχει πάψει να αποτελεί το «Δούρειο Ίππο» της Τουρκίας για εμπλοκή στα ελληνικά δρώμενα στην περιοχή.

Στο πλαίσιο της υλοποίησης του στρατηγικού βάθους του Αχμέτ Νταβούτογλου επιστρατεύονται αρχικά ο τύπος, ημερήσιος και περιοδικός, ο οποίος με εμπρηστικά άρθρα καλλιεργεί το φανατισμό, καθώς και το πνεύμα του αλυτρωτισμού στη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, στη συνέχεια το τουρκικό προξενείο Κομοτηνής, το οποίο πιέζει πολλές φορές τη μουσουλμανική μειονότητα και τέλος δάσκαλοι της μουσουλμανικής μειονότητας που ήταν πράκτορες της Τουρκίας όπου επί σειρά ετών οργάνωναν και φανάτιζαν τους μουσουλμάνους υπέρ της Τουρκίας (Μαγκριώτης 1993, 232). Το σχέδιο αυτό στην τελική του φάση, προβλέπει την προσάρτηση της Δ. Θράκης στην Τουρκία. Στα αρχικά στάδια αυτού του σχεδίου εντοπίζει κανείς τη συστηματική και συνεχή προπαγάνδα της Τουρκίας στη Θράκη και στο εξωτερικό για την ύπαρξη «τουρκικής» και όχι μουσουλμανικής μειονότητας, έπειτα επιδιώκεται η

αυτοδιοίκηση της περιοχής με εναλλακτική λύση την αυτονόμηση και τέλος η ενσωμάτωση της Δ. Θράκης στην Τουρκία (Γκίνης 1991, 15).

Εύκολα αντιλαμβανόμαστε ότι το ίδιο σενάριο, εξελίχτηκε και ολοκληρώθηκε με την προσάρτηση της Κριμαίας στην Ουκρανία, μια προσάρτηση που ήταν η απαρχή για τη διαπίστωση ότι οι πόλεμοι του μέλλοντος θα είναι υβριδικοί και η κήρυξη τους ενδεχομένως να συμπίπτει με το πέρας των ουσιαστικών επιχειρήσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης αποτελούν την κρίσιμη μάζα για να προχωρήσει η Τουρκία τα επεκτατικά της σχέδια πείθοντας την διεθνή κοινή γνώμη ότι είναι τουρκική μειονότητα και «δημοκρατικά» αποφάσισε ότι θέλει να αποτελεί μέρος της Τουρκίας.Οι σημαντικότεροι μοχλοί πίεσης του Τουρκικού Προξενείου και οι λόγοι εξάρτησης των μουσουλμάνων από την Τουρκία είναι τα αποκτηθέντα σε Τουρκία και Ελλάδα από αυτούς περιουσιακά στοιχεία και η εκπαίδευση των παιδιών τους. Η Τουρκία, έχει την ικανότητα, με κεντρικό στρατηγείο δράσης το Τουρκικό Προξενείο και αμειβόμενους πράκτορες, να καθοδηγεί τη συμπεριφορά των μουσουλμάνων και να επιβάλλει τις θελήσεις του, έστω και αν αυτές φέρνουν σε άμεση και προσωπική πολλές φορές αντίθεση τους μουσουλμάνους κατοίκους με την ελληνική διοίκηση.

Σε εθνικό επίπεδο μια υβριδική απειλή προερχόμενη από τη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης φαίνεται αρκετά πιθανή. Η στάση του τοπικού πληθυσμού, που έχει διαβρωθεί από την τουρκική προπαγάνδα, θα πρέπει να θεωρείται ως φιλικά προσκείμενη προς τις τουρκικές κινήσεις. Η μειονότητα φαίνεται έτοιμη να συνδράμει στον κοινό αγώνα παρέχοντας στους Μουσουλμάνους Βαλκάνιους ή μαχητές από την Τουρκία, οι οποίοι θα εισχωρήσουν παράνομα στη χώρα εκμεταλλευόμενοι τις προσφυγικές ροές, τόσο ευκολίες πρόσβασης ή και διαφυγής αυτών όσο και διευκόλυνση δημιουργίας δικτύου εφοδιασμού τους με οπλικά συστήματα προερχόμενα από την Τουρκία. Άλλωστε, μια από τις αρχές για την επιτυχία του ανταρτοπόλεμου στο πλαίσιο διεξαγωγής υβριδικών επιχειρήσεων, είναι και η ύπαρξη εδαφικών περιοχών με πληθυσμό φιλικά προσκείμενο με τους αντάρτες.

Με βάση τις δεκάδες οργανώσεις, η μουσουλμανική μειονότητα κινδυνεύει να εξελιχθεί σε μία συμπαγή μάζα απόλυτα ελεγχόμενη από την Τουρκία, ενώ δεν αποκλείεται η ύπαρξη παρακρατικής οργάνωσης για το συντονισμό των

τουρκογενών πληθυσμών σε Θράκη, Κω και Ρόδο με επιχειρησιακό βραχίονα αρμόδιο για πραγματοποίηση επιχειρήσεων ένοπλης προπαγάνδας και τρομοκρατικών επιθέσεων (Μηνάγιας, 2010).

Μουσουλμάνοι στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου

Το Αιγαίο αποτελεί το σημαντικότερο θαλάσσιο κομβικό σημείο της ευρασιατικής παγκόσμιας ηπείρου στην κατεύθυνση Βορρά-Νότου. Η εγγύτητα ενός σημαντικού μέρους των ελληνικών νησιών στη μικρασιατική ακτή, σε τέτοιο βαθμό ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως επιχειρησιακή βάση εναντίον της Μικράς Ασίας και η περικύκλωση των υδάτινων διαδρόμων, που εξασφαλίζουν το πέρασμα από την Προποντίδα στη Μεσόγειο, από αυτά τα νησιά, αξιολογούνται από την Τουρκία ως ένα πολύ σοβαρό κενό ασφάλειας. Το σημείο με τις μεγαλύτερες πιθανότητες εμπλοκής σε σύρραξη της Τουρκίας είναι τα νησιά του Αιγαίου, που στενεύουν σε σημαντικό βαθμό τον ζωτικό της χώρο (Ήφαιστος, 2010).

Η μετανάστευση από τη Μέση Ανατολή προς την Ευρώπη δημιούργησε μια ευκαιρία στο Αιγαίο, την οποία η Άγκυρα δεν άφησε ανεκμετάλλευτη. Το κλείσιμο του περάσματος των μεταναστών στον Έβρο λόγω του φράκτη έκανε τη θαλάσσια οδό μονόδρομο για τη διοχέτευση μεταναστών και προσφυγών του πολέμου από τη Συρία προς την Ευρώπη. Αν και ήταν ένα απρόσμενο δώρο στα χέρια της Τουρκίας, αποτελεί πλέον ένα υβριδικό όπλο στην προσπάθεια της να δημιουργήσει μουσουλμανικούς θύλακες στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Η μεγάλη, ανεξέλεγκτη και μη διαχειριζόμενη με το συμβατικό τρόπο σκέψης ασύμμετρη υβριδική απειλή, είναι η μαζική μετανάστευση προσφύγων από την Εγγύς Ανατολή στην Ελλάδα. Στο μέτρο που ένα μέρος αυτών των προσφύγων συνδέονται με εξτρεμιστικούς και τρομοκρατικούς μηχανισμούς και ενδεχομένως αποτελούν όργανα της Τουρκίας για δημιουργία μουσουλμανικής μειονότητας με σαφή προσανατολισμό τη δημιουργία προβλημάτων για την ελληνική ασφάλεια σε περίοδο ειρήνης και την αγκίστρωση επιπλέον ελληνικών δυνάμεων σε περίοδο έντασης και πολέμου για τον φόβο δολιοφθορών και ασύμμετρων χτυπημάτων. Η γειτονική χώρα έχει αντιληφθεί ότι γεωπολιτική είναι η γεωγραφία και οι άνθρωποι, κι έτσι επενδύει στην αλλαγή των συσχετισμών με αλλαγή τής ταυτότητας των ανθρώπων που ζουν

στην Ελλάδα προκειμένου να επιτύχει στην αλλαγή της γεωπολιτικής του χώρου προς όφελος της (Ιγγλέσης, 2016).

Μεταναστευτικό – Προσφυγικό Πρόβλημα

Τα τελευταία δύο χρόνια η Τουρκία απέκτησε ένα νέο ισχυρό «όπλο» που ακούει στο όνομα «Μεταναστευτικές Ροές». Ο Τούρκος πρωθυπουργός, Τουργκούτ Οζάλ, είχε κάνει έναν «πρόλογο» για τις υβριδικές απειλές της Τουρκίας λέγοντας «δε χρειάζεται να κάνουμε πόλεμο με την Ελλάδα, αρκεί να αφήσουμε μετανάστες να περάσουν τα ελληνικά σύνορα». Σήμερα, το προσφυγικό ζήτημα που αφορά στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση, χρησιμοποιείται από την Άγκυρα ως υβριδικό «όπλο» (Δρίβας & Τσαιλάς, 2017).

Το 2015, περίπου ένα εκατομμύριο άτομα εισήλθαν παράνομα στην Ελλάδα και στη συνέχεια κατευθύνθηκαν στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης. Επρόκειτο για πρόσφυγες πολέμου από τη Συρία και το Ιράκ αλλά και για οικονομικούς μετανάστες από το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές, το Αφγανιστάν, τις χώρες του Ευρωπαική Μαγκρέπ (Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία) καθώς και από την Υποσαχάρια Αφρική. Όλη αυτή η επιχείρηση οργανώθηκε από τις μυστικές υπηρεσίες (MIT) και την Αστυνομία της Τουρκίας. Χαρακτηριστικό είναι ότι μετανάστες ερχόντουσαν με φτηνά ναυλωμένες πτήσεις στην Κωνσταντινούπολη και στη συνέχεια στα παράλια του Αιγαίου, προκειμένου να περάσουν στα ελληνικά νησιά. Οι χώρες της Βόρειας Ευρώπης μη μπορώντας να διαχειριστούν διαφορετικά το πρόβλημα προέτρεψαν τις χώρες των Βαλκανίων να κλείσουν τα σύνορα τους και κατά συνέπεια, οι νέοι οικονομικοί μετανάστες και οι πρόσφυγες εγκλωβίζονται στην Ελλάδα (Ιγγλέσης, 2016).

Οι μεταναστευτικές ροές, εκτός από ανθρωπιστικό πρόβλημα, είναι ύψιστο θέμα εθνικής ασφάλειας που δημιουργείται από τη μεταβολή της κοινωνικής και δημογραφικής σύνθεσης του πληθυσμού. Η Τουρκία κατάφερε να δημιουργηθούν παντού ανά την Ελλάδα μουσουλμανικοί θύλακες. Η συσσώρευση χιλιάδων λαθρομεταναστών στο εσωτερικό της χώρας δημιούργησε ένα νέο πεδίο δράσης για τις τουρκικές μυστικές υπηρεσίες. Οι τελευταίες δομούν με όπλο τον ισλαμισμό έναν ολόκληρο «μυστικό στρατό» με στόχο την αποσταθεροποίηση, που όπως έχει ήδη αναφερθεί αποτελεί το βασικό χαρακτηριστικό του υβριδικού πολέμου. Η δράση τους δημιουργεί νέους κινδύνους για την εσωτερική ασφάλεια, όπως εξεγέρ-

σεις, καταστάσεις παρεκτρεπόμενου όχλου, πολλαπλές επιθέσεις σε αστικά κέντρα, δημιουργία θυλάκων στα βόρεια σύνορα της χώρας, άνοδο του οργανωμένου εγκλήματος, τρομοκρατία και αμυντική εξουθένωση μέσω δέσμευσης δυνάμεων ασφαλείας (Τσακωνίτης, 2017).

Τρομοκρατία και Οργανωμένο Έγκλημα

Ο τουρκικός εθνικισμός, επεκτατισμός και αναθεωρητισμός και η πιθανή εκδήλωση τουρκικής προέλευσης υβριδικών ανθελληνικών ενεργειών στη Θράκη ή στο Αιγαίο, εκπορεύονται και από τους παρακρατικούς μηχανισμούς του τουρκικού κράτους. Η δράση των «Γκρίζων Λύκων» είναι γνωστή και οι υβριδικές τους δυνατότητες έγιναν απόλυτα εμφανείς με την εμπλοκή τους στις καταστροφικές πυρκαγιές στα ελληνικά δάση και την αφοπλιστική παραδοχή μελών τους ότι «εμείς βάλαμε τις φωτιές στα ελληνικά δάση» (Μελετόπουλος, 2016).Οι δυνατότητες διεξαγωγής ενός υβριδικού πολέμου ενισχύονται και από την παραδοσιακή συνεργασία τουρκικού κράτους και εγκληματικών οργανώσεων, αλλά και από τα δίκτυα κατασκοπείας της MIT στην χώρα μας. Η τελευταία έχει ανεπτυγμένα κύρια και εφεδρικά δίκτυα, πλήθος μετωπικών οργανώσεων, διασυνδέσεις με τα ΜΜΕ και ισχυρότατη επιρροή στους κόλπους την αλβανικής και μουσουλμανικής μειονότητας αλλά και των προσφύγων. Όσον αφορά στους μη κρατικούς δρώντες χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της SADAT, της ιδιωτικής εταιρείας ασφαλείας, που εμπλέκεται και σε υποθέσεις διακίνησης ναρκωτικών και όπλων, και είναι η μοναδική εταιρεία στην Τουρκία που παρέχει διεθνώς στρατιωτική συμβουλευτική, εξοπλισμό και εκπαίδευση, είτε πρόκειται για συμβατικό πόλεμο, είτε για ειδικές αποστολές. Ο ιδρυτής της, έχει αναφέρει ότι έχει έναν και μοναδικό σκοπό: «να αναδειχθεί ο μουσουλμανικός κόσμος στον απόλυτο νικητή, να φτάσει παγκοσμίως σ' ένα πολύ υψηλό σημείο αναγνώρισης και κυριαρχίας έχοντας ως κύριο μέλημα να προστατεύει τα συμφέροντα των μουσουλμάνων σε όλο τον κόσμο» (Λυγερού, 2017).

Εποικισμός στη κατεχομένη Κύπρο

Η τουρκική στοχεύση στην Κύπρο είναι ξεκάθαρη. Το στρατηγικό βάθος του Αχμέτ Νταβούτογλου το λέει ξεκάθαρα ότι με όχημα το πλεονέκτημα του 1974 πρέπει να την ελέγξει πλήρως: «η Κύπρος είναι μια σταθερή βάση και αεροπλανοφόρο που είναι σε θέση να ελέγχει τις περιοχές του Περσικού κόλπου και της Κασπίας και τις υδάτινες αρτηρίες του Αντεν και του Ορμούζ,που συνδέουν

Ευρασία και Αφρική. Γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά, ακόμη κι αν δεν υπήρχε ούτε ένας μουσουλμάνος Τούρκος εκεί, η Τουρκία όφειλε να διατηρεί ένα κυπριακό ζήτημα. Καμία χώρα δεν μπορεί να μείνει αδιάφορη σε ένα τέτοιο νησί που βρίσκεται στην καρδιά του ζωτικού της χώρου» (Ήφαιστος, 2010).

Στις κατεχόμενες από την Τουρκία περιοχές της Κύπρου, η τουρκική κυβέρνηση εφαρμόζει μια πολιτική συστηματικού εποικισμού, προκειμένου να αλλάξει το δημογραφικό χαρακτήρα του νησιού. Η Τουρκία προχώρησε στην πολιτική του εποικισμού, στοχεύοντας στην αλλαγή του δημογραφικού χαρακτήρα και της πληθυσμιακής ισορροπίας στο νησί, ώστε να δημιουργήσει νέα τετελεσμένα που θα εμποδίζουν μια δίκαιη και βιώσιμη λύση. Το εθνικό ξεκαθάρισμα της κατεχόμενης περιοχής και η μαζική μεταφορά Τούρκων από την Τουρκία, σε συνδυασμό με την εκδίωξη των Ελληνοκύπριων από την περιοχή και την καταστροφή της πολιτιστικής κληρονομιάς, στο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου, στοχεύει στην εξάλειψη κάθετι ελληνικού και χριστιανικού στοιχείου που υπήρχε για αιώνες και στην «τουρκοποίηση» της περιοχής (Παλμύρης, 2009).

Η ύπαρξη των εποίκων και των δυνάμεων κατοχής αποτελεί μια πολύ σημαντική υβριδική απειλή, τόσο σε ότι αφορά στη δημιουργία τετελεσμένων για υλοποίηση κινήσεων τύπου δημοψηφίσματος στην Κριμαία και επίκληση της διεθνούς νομιμοποίησης, όσο για την εκτέλεση επιθετικής κίνησης αντιπερισπασμού στη Κύπρο σε περίπτωση σύγκρουσης Ελλάδας – Τουρκίας σε άλλο θέατρο επιχειρήσεων.

Οικονομική Διείσδυση στην Ελλάδα

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η οικονομική κρίση έδωσε την ευκαιρία σε οικονομικούς παράγοντες της Τουρκίας να εμπλακούν ενεργά σε οικονομικά δρώμενα της Ελλάδας αναζητώντας πρόσβαση ακόμη και στα κέντρα εξουσίας προσπαθώντας να αγοράσουν τα πλειοψηφικά πακέτα μετοχών ΜΜΕ πανελλαδικής εμβελείας, περιφερειακά αεροδρόμια και μαρίνες σε ελληνικά νησιά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η τουρκική τράπεζα άρχισε να δραστηριοποιείται στην Ελλάδα, σε περιοχές με έντονο το μουσουλμανικό στοιχείο, όπως στην Κομοτηνή, την Ξάνθη και στη Ρόδο.

Η τουρκική τράπεζα εκμεταλλεύτηκε την αδυναμία των ελληνικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, λόγω του μνημονίου να χορηγούν δάνεια. Έτσι, άρχισε να δανείζει με ελκυστικούς όρους και χαμηλά επιτόκια. Ακίνητα μεγάλης αξίας στις πόλεις και μεγάλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις αγοράζονται από μουσουλμάνους, πολλοί από τους οποίους δεν κρύβουν τις σχέσεις τους με το τουρκικό προξενείο. Το Προξενείο της Κομοτηνής επιχορηγείται από το τουρκικό δημόσιο ετησίως. Κοινό μυστικό όλων στη Δυτική Θράκη είναι ότι μέσω του τουρκικού προξενείου δίνονται μεγάλα ποσά που χρησιμοποιούνται για αγορές γης και ακινήτων, για έκδοση εφημερίδας και για υποτροφίες μειονοτικών σπουδαστών (pronews.gr).

Μουσουλμανικό τόξο στα Βαλκάνια

Η βάση της πολιτικής επιρροής της Τουρκίας στα Βαλκάνια είναι τα οθωμανικά κατάλοιπα, που είναι οι μουσουλμανικές κοινότητες. Οι τουρκικές και μουσουλμανικές μειονότητες που διαβιούν στη Βουλγαρία, στην Ελλάδα, στη Μακεδονία, στο Σαντζάκ (επαρχία της Σερβίας), στο Κόσοβο και στη Ρουμανία αποτελούν σημαντικά στοιχεία της βαλκανικής πολιτικής της Τουρκίας. Οι δύο σημαντικοί βραχυπρόθεσμοι και μεσοπρόθεσμοι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας στα Βαλκάνια είναι η ισχυροποίηση της Βοσνίας, των Σκοπιών και της Αλβανίας μέσα σε ένα πλαίσιο σταθερότητας και η δημιουργία ενός διεθνούς νομικού πλαισίου, που θα θέσει υπό την προστασία του τις εθνικές μειονότητες της περιοχής. Στο νομικό αυτό πλαίσιο, η Τουρκία επιδιώκει συνεχώς την εξασφάλιση εγγυήσεων που θα της παρέχουν το δικαίωμα παρέμβασης στα ζητήματα που αφορούν τις μουσουλμανικές μειονότητες των Βαλκανίων (Ήφαιστος, 2010).

Πληροφοριακές Επιχειρήσεις

Στην προσπάθεια της Τουρκίας να επιτύχει τους αντικειμενικούς της σκοπούς απέναντι στην Ελλάδα διαθέτει στη φαρέτρα της μεγάλες δυνατότητες πληροφοριακών επιχειρήσεων, που αποτελούν το βασικό εργαλείο του υβριδικού πολέμου. Οι τουρκικές δυνατότητες σε εκτέλεση πληροφοριακών επιχειρήσεων περιλαμβάνουν επιχειρήσεις μέσων μαζικής ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης, ψυχολογικές επιχειρήσεις, επιχειρήσεις συλλογής πληροφοριών με εκτεταμένη χρήση Μη Επανδρωμένων Αεροχημάτων (UAVs), Ηλεκτρονικό Πόλεμο.

Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις

Οι τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις είναι οι δεύτερες σε μέγεθος, μετά από αυτές των ΗΠΑ, μεταξύ των χωρών του ΝΑΤΟ. Η ισχύς τους υποστηρίζεται από μια συνεχώς αναπτυσσόμενη εγχώρια αμυντική βιομηχανία και ένα ευρύ πρόγραμμα αγοράς οπλικών συστημάτων. Οι επιχειρησιακές δυνατότητες του τουρκικού στρατού υπέστησαν σημαντικό πλήγμα από την απόπειρα πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου 2016. Μεγάλος αριθμός αξιωματικών και υπαξιωματικών και των τριών όπλων συνελήφθησαν ή αποστρατεύθηκαν ως ύποπτοι συνεργασίας με το κίνημα του Φετουλάχ Γκιουλέν. Παράλληλα, οι Ένοπλες Δυνάμεις της γείτονας χώρας εμπλέκονται εδώ και χρόνια σε έναν πόλεμο φθοράς με το κουρδικό PKK, στον οποίον καταγράφουν καθημερινές απώλειες (Ιγγλέσης, 2016).

Ανάλυση της απειλής υβριδικού πολέμου από την Τουρκία

Τα ισχυρά σημεία (**Strength**) που διαθέτει η Τουρκία προκειμένου να αποτελέσει απειλή υβριδικού πολέμου για την Ελλάδα είναι πολλά και πολυδιάστατα, όπως ήδη έχουν αναφερθεί διεξοδικά παραπάνω. Οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις (ΤΕΔ) διαθέτουν τη δυνατότητα να διεξάγουν συμβατικές επιχειρήσεις σε όλα τα επίπεδα και να τις συνδυάσουν με επιχειρήσεις ανορθόδοξου πολέμου και στρατιωτικές πληροφοριακές επιχειρήσεις. Η μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης παίζει εδώ και πολλά χρόνια το ρόλο του παράγοντα αποσταθεροποίησης στην περιοχή και λειτουργεί ως αντιπρόσωπος τουρκικών επεκτατικών συμφερόντων.

Οι οικονομικοί μετανάστες και οι πρόσφυγες σε συνδυασμό με τη δράση των μυστικών υπηρεσιών, οργανωμένου εγκλήματος και παραστρατιωτικών οργανώσεων έχουν ενισχύσει τις τουρκικές δυνατότητες αποσταθεροποίησης στο εσωτερικό της Ελλάδας. Επιπρόσθετα, η τουρκική κατοχή στη Κύπρο σε συνδυασμό με τον εποικισμό του νησιού δημιουργεί ισχυρό πυλώνα για υποστήριξη υβριδικής δράσης στη Μεγαλόνησο. Τελευταίο αλλά όχι αμελητέο ισχυρό σημείο της υβριδικής τουρκικής απειλής είναι η οικονομική εξάρτηση που αποκτά η Ελλάδα, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, από τις τουρκικές επενδύσεις και τις τουρκικές τράπεζες που δραστηριοποιούνται τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας.

Στα αδύνατα σημεία (**Weaknesses**) της τουρκικής απειλής μπορούμε να αναφέρουμε το κουρδικό πρόβλημα, που ταλανίζει τη γείτονα χώρα και δεν της επιτρέπει να εστιάσει στις επεκτατικές της βλέψεις στο Αιγαίο και τα Βαλκάνια. Οι Κούρδοι στο εσωτερικό της Τουρκίας αποτελούν για την ίδια υβριδική απειλή, απειλώντας την εδαφική της ακεραιότητα στα ανατολικά. Επιπρόσθετα, αδύνατο σημείο για την Τουρκία αποτελεί ο διχασμός στις τάξεις των ΤΕΔ που έχει επιφέρει αρχικά η απαξίωση του κοσμικού κράτους από τη κυβέρνηση Ερντογάν και το προσφάτα αποτυχημένο πραξικόπημα, που οδήγησε μεγάλο αριθμό στελεχών των ΤΕΔ εκτός υπηρεσίας και υπό καθεστώς διωγμού από την τουρκική κυβέρνηση. Τέλος, σημαντικό πρόβλημα για τις τουρκικές υβριδικές επιδιώξεις αποτελεί η προβληματική τουρκική οικονομία, η οποία μοιάζει με γίγαντα στηριζόμενο σε γυάλινα πόδια και είναι πιθανό να οδηγήσει σε κατάρρευση το τουρκικό οικοδόμημα.

Οι ευκαιρίες (**Opportunities**) που είναι δυνατόν να εμφανιστούν και να οδηγήσουν της Τουρκία να αξιοποιήσει τις υβριδικές της δυνατότητες και να εκτοξεύσει έναν υβριδικό πόλεμο εναντίον της Ελλάδας έχουν να κάνουν με την γενικότερη ρευστότητα στην περιοχή του Αιγαίου και της ΝΑ Μεσογείου. Μια πρώτης τάξεως ευκαιρία που ήδη χρησιμοποιεί είναι το μεταναστευτικό πρόβλημα και οι τεράστιες ροές που διέρχονται από το έδαφος της. Ένα ξέσπασμα αναταραχών σε κάποιο ελληνικό νησί ή στη Δυτική Θράκη μπορεί να οδηγήσει σε ανεξέλεγκτες καταστάσεις στο εσωτερικό της χωράς μας και να αποτελέσει το εφαλτήριο για την Τουρκία να αναλάβει δράση.

Παρόμοια ευκαιρία μπορεί να αποτελέσει η ένταση στις σχέσεις της Ελλάδας με την Αλβανία και την ΠΓΔΜ, που με πρόσχημα την υποστήριξη και την προστασία των μουσουλμανικών πληθυσμών στο έδαφος των παραπάνω χωρών θα αποτελέσουν αφορμή για να εκτελέσει η Τουρκία το σχέδιο της για υβριδικό πόλεμο εναντίον της Ελλάδας. Ευκαιρία για παρόμοια δράση αποτελεί και μια πιθανή ένταση και θερμό επεισόδιο στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου με αφορμή τις έρευνες για υδρογονάνθρακες που διεξάγει η Κυπριακή Δημοκρατία.

Οι κίνδυνοι (**Threats**) που αντιμετωπίζει η Τουρκία στην περίπτωση που επιχειρήσει να εμπλακεί σε μια διαδικασία υβριδικού πολέμου με την Ελλάδα αποτελεί αναμφίβολα η ισχυρή αποτροπή που η Ελλάδα είναι σε θέση να προβάλει σε ένα τέτοιο τουρκικό εγχείρημα. Αναμφίβολα, παρά την παρατεταμένη οικονομική

κρίση, το αξιόμαχο των ελληνικών ΕΔ είναι σε υψηλό επίπεδο και γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η σχέση κόστους-οφέλους σε ένα ενδεχόμενο σύρραξης δεν ευνοεί τα τουρκικά σχέδια. Το κόστος σε ανθρώπινο δυναμικό, υλικό και μέσα που θα κληθεί να καταβάλει η Τουρκία θα είναι μεγάλο και αποτελεί κίνδυνο για εκείνη.

Επιπλέον κινδύνους αποτελούν ο εξελισσόμενος πόλεμος στη Συρία και η ευκαιρία που θα δοθεί στο κουρδικό έθνος εντός και εκτός Τουρκίας να προβεί στην ανακήρυξη ανεξαρτήτου κουρδικού κράτους στα νώτα της Τουρκίας. Τέλος, μια τέτοια κίνηση από την Τουρκία θα επιφέρει την καταδίκη από τη διεθνή κοινότητα λαμβάνοντας υπόψη την παντελή έλλειψη διεθνούς νομιμοποίησης των τουρκικών επεκτατικών βλέψεων. Οι κυρώσεις, που δύνητικά θα της επιβληθούν, θα οδηγήσουν τη χώρα σε διεθνή απομόνωση και θα αποτελέσουν ταφόπλακα στο όραμα του τουρκικού λαού για ένταξη της χώρας στην ΕΕ.

➢ Μουσουλμανική Μειονότητα της Θράκης ➢ Μουσουλμάνοι Μετανάστες ➢ Δυνατότητες ΤΕΔ ➢ Οργανωμένο Έγκλημα ➢ Δυνάμεις Κατοχής Κύπρου ➢ Οικονομική Επιρροή ➢ Παραστρατιωτικές Οργανώσεις		➢ Κουρδικό Πρόβλημα ➢ Εθνικός Διχασμός ➢ Τουρκική Οικονομία
Strengths	**ΤΟΥΡΚΙΑ**	**Weaknesses**
Opportunities		**Threats**
➢ Μεταναστευτικό ➢ Αλβανικός Μεγαλοϊδεατισμός ➢ Σκοπιανός Αλυτρωτισμός ➢ Θερμό Επεισόδιο στη Κυπριακή ΑΟΖ		➢ Ελληνικές ΕΔ - Αποτροπή ➢ Διεθνής Νομιμοποίηση ➢ Πόλεμος στη Συρία ➢ Κουρδικό Κράτους ➢ Ευρωπαικη Προοπτικη

Σχήμα 12: SWOT Analysis Υβριδικής Απειλής από την Τουρκία

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι τις τελευταίες δεκαετίες λαμβάνει χώρα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας μια συνεχής σύγκρουση χαμηλής έντασης (low intensity warfare) στην οποία κυριαρχούν η στρατιωτική και πολιτική πίεση, η κατασκοπεία και ο ψυχολογικός πόλεμος. Στην πραγματικότητα, η τουρκική απειλή αποδεικνύεται πολύ πιο σύνθετη περιλαμβάνοντας τον κυβερνοπόλεμο αλλά και ένα πλήθος δραστηριοτήτων από τον ευρύτατο χώρο του μη κανονικού πολέμου

(irregular warfare), όπως η λαθρομετανάστευση, οι παραστρατιωτικές επιχειρήσεις και το οργανωμένο έγκλημα. Η εν λόγω συστράτευση στα πλαίσια μιας σφαιρικής προσέγγισης (comprehensive approach) τακτικών συμβατικού, μη κανονικού πολέμου και κυβερνοπολέμου προσδίδει ξεκάθαρα στην Τουρκία χαρακτηριστικά υβριδικής απειλής.

Συμπερασματικά, η λαθρομετανάστευση, η ισλαμική τρομοκρατία και ο τουρκικός επεκτατισμός αποτελούν μέρη της ίδιας αποσταθεροποιητικής εξίσωσης για την ελληνική εθνική ασφάλεια. Η Τουρκία, έχοντας μελετήσει την εφαρμογή του υβριδικού πολέμου από τη Ρωσία, αποτελεί πολύ σοβαρή απειλή υβριδικού πολέμου για την Ελλάδα. Το «δόγμα Μεντβέντεβ» του 2008 το οποίο αποτέλεσε το φάρο για τις ρωσικές επιχειρήσεις στην Ουκρανία μπορεί εύκολα να συγκριθεί το «Στρατηγικό Βάθος» του Αχμέτ Νταβούτογλου το οποίο αποτελεί τον οδηγό για την εφαρμοζόμενη Τουρκική πολιτική στα Βαλκάνια και την Μέση Ανατολή.Οι υβριδικές διαστάσεις της τουρκικής απειλής είναι υπαρκτές και καθιστούν επιτακτική την ανάγκη για δημιουργία από την χώρα μας, ενός ευέλικτου διϋπηρεσιακού μοντέλου αντιμετώπισης αυτών των απειλών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ζ»
ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο «υβριδικός πόλεμος», η «υβριδική σύγκρουση» και η «υβριδική απειλή» δεν αποτελούν μια νέα μορφή πολέμου. Η ρωσική επέμβαση στην Ουκρανία και η αναίμακτη προσάρτηση της Κριμαίας κατάφερε να φέρει στο προσκήνιο την αξία της έμμεσης στρατηγικής και της θεωρίας του Sun Tzu για την αξία της νίκης χωρίς καν τη διεξαγωγή μάχης. Με τον όρο αυτό περιγράφεται η πολυπλοκότητα του σημερινού συγκρουσιακού περιβάλλοντος με χρήση όλων των δυνατών μορφών σύγκρουσης, συμπεριλαμβανομένης και της πολιτικής και οικονομικής διάστασης, για την επίτευξη των στόχων, στον ανελέητο ανταγωνισμό κρατικών και μη κρατικών δρώντων.

Αναλύοντας τις υβριδικές απειλές προκύπτει πως αυτές αναπτύσσονται και σε περιοχές μακριά από τη ζώνη των συμβατικών επιχειρήσεων και σε νέες διαστάσεις όπως ο κυβερνοχώρος, το εσωτερικό της χώρας και τα μεγάλα αστικά κέντρα κάνοντας δυσχερέστατη τη διάκριση μεταξύ ενόπλων και αμάχων. Σε αυτές εμπλέκονται πολλαπλοί δρώντες όπως κράτη, εξτρεμιστικές και εγκληματικές ομάδες που χρησιμοποιούν μη συμβατικές μεθόδους και μέσα, καθιστώντας την αντιμετώπιση τους ιδιαίτερα δύσκολη.

Από το 1974 και μετά, την κύρια απειλή για την Ελλάδα αποτελεί η Τουρκία. Για παρά πολλά χρονιά οι δυο χώρες είχαν επιδοθεί σε έναν ανελέητο εξοπλιστικό ανταγωνισμό, στα πλαίσια της διατήρησης της ισορροπίας σκληρής ισχύος στην περιοχή και στην επίτευξη των στόχων τους εκατέρωθεν. Τα τελευταία χρόνια όμως η κατάσταση δείχνει να μεταβάλλεται και οι απειλές για την εθνική μας ασφάλεια έχουν λάβει υβριδική μορφή, χωρίς να παραγνωρίζουμε το ρόλο των συμβατικών δυνάμεων και την αξία της αποτροπής που αυτές εξασφαλίζουν στη χώρα.

Το γεωπολιτικό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου και των Βαλκανίων, στο οποίο εντάσσεται ενεργά και η χώρα μας, είναι ένα περιβάλλον παραδοσιακά συγκρουσιακό. Οι υβριδικές απειλές αποτελούν την απτή καθημερινότητα και η Ελλάδα τις αντιμετωπίζει ήδη. Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι ο υβριδικός πόλεμος εναντία στη χώρα μας είχε γίνει ορατός από το 2007 με την αλληλουχία εμπρησμών στα ελληνικά δάση και το 2008 με τις πρωτοφανείς διαδηλώσεις που

έλαβαν χώρα στην Αθήνα και έφτασαν στα πρόθυρα εφαρμογής σχεδίων που συμπεριελάμβαναν την εμπλοκή των ΕΔ στο πλαίσιο της καταστολής τους.

Η οικονομική κρίση από το 2009 μέχρι και σήμερα παρουσιάζει πολλά χαρακτηριστικά υβριδικής απειλής που αποσκοπεί στην αποσταθεροποίηση της χωράς και στην πολιτική και οικονομική εξάρτηση της από διεθνή κέντρα σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων. Στην εξέλιξη των πραγμάτων, ο υβριδικός πόλεμος εναντίον της χώρας μας έλαβε ακόμη πιο έντονη μορφή με το ξέσπασμα της προσφυγικής κρίσης που έκανε την Ελλάδα να εμφανίζει την εικόνα αποτυχημένου κράτους, ανήμπορου να ελέγξει να σύνορα της και βρίσκεται στα πρόθυρα ανθρωπιστικής κρίσης και κοινωνικής κατάρρευσης.

Η μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης λαμβάνει πλέον ξεκάθαρη μορφή υβριδικής απειλής για τη χώρα, καθώς θα μπορούσε να εξελιχθεί σε πηγή αποσχιστικής έντασης. Τα ιστορικά λάθη του ελληνικού κράτους και η παραδοσιακά εθνικιστική επιμονή της Τουρκίας χειραγώγησαν τους Έλληνες μουσουλμάνους, σε κάποιες περιόδους, παρότι αυτοί μόνιμα απολαμβάνουν βιοτικό επίπεδο σαφώς ανώτερο από την τουρκική επαρχία. Η τουρκική προπαγάνδα έχει εστιάσει με κάθε τρόπο στην ενίσχυση της φιλοτουρκικής συμπεριφοράς της μειονότητας και με στοχευμένες δράσεις έχει καταφέρει να κάνει τους μουσουλμάνους πιόνια στη σκακιέρα των συμφερόντων της Τουρκίας για την υλοποίηση των σχεδίων της στη δημιουργία ενός μουσουλμανικού τόξου στα Βαλκάνια.

Ένας υβριδικός πόλεμος στην περιοχή μπορεί να αποτελέσει απότοκο της αστάθειας που ενδεχομένως θα προκληθεί από την κατάρρευση ενός όμορου κράτους και θα εξελιχθεί σε κατάσταση αβεβαιότητας, η οποία αν δεν αντιμετωπισθεί έγκαιρα, είναι δυνατόν να καταλήξει σε σημαντική απειλή για την εθνική ασφάλεια και άμυνα, απειλώντας ακόμη και την ασφάλεια των συνόρων. Η αστάθεια στα βόρεια σύνορα της χώρας αποτελεί από μόνη της υβριδική απειλή για την Ελλάδα. Η ΠΓΔΜ και η Αλβανία παρά τον αλυτρωτισμό των θέσεων τους και τις εθνικιστικές τάσεις που εμφανίζουν εναντία στη χώρα μας δεν αποτελούν σοβαρή αυτοτελή απειλή υβριδικού πολέμου για την Ελλάδα. Παρόλα αυτά, ως χώρες με έντονη αναθεωρητική διαλεκτική και μουσουλμανικό στοιχειό που καθορίζει τις εξελίξεις στο εσωτερικό τους αποτελούν βραχίονες της τουρκικής πολιτικής στα Βαλκάνια και υβριδικές απειλές στη φαρέτρα της Τουρκίας. Μαζί με τη

Βοσνία και τους υπόλοιπους μουσουλμάνους των Βαλκάνιων αποτελούν το πάτημα της Τουρκίας για επέμβασης στη περιοχή με τη λογική της προστάτιδας δύναμης των πάλαι ποτέ Οθωμανικών εδαφών και σε εκτέλεση της φιλοσοφίας που αναπτύχθηκε από τον Αχμέτ Νταβούτοχλου και την υλοποίηση του στρατηγικού βάθους, ως οδηγός για την τουρκική υψηλή στρατηγική στην περιοχή.

Στην Κύπρο, η Τουρκία από την εισβολή και μετά, επιδιώκει μεθοδευμένα την ανατροπή των δεδομένων στο νησί και την οριστική διχοτόμησή του. Με πρόσχημα την ασφάλεια και την ανάπτυξη των Τουρκοκυπρίων και με τέχνασμα τον εποικισμό καταφέρνει να δημιουργήσει τετελεσμένα και απειλεί την ειρηνική συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Ο εποικισμός των κατεχομένων αποτελεί επιπρόσθετη απειλή για τη ασφάλεια στην περιοχή και αποτελεί στρατηγική επιλογή της Τουρκίας για να ελέγχει με υβριδικό τρόπο την Κύπρο, η οποία αποτελεί ένα σημείο γεωστρατηγικής σημασίας και ενεργειακού πλούτου στη περιοχή.

Οι πρόσφατες ρωσικές ενέργειες και η προσάρτηση της Κριμαίας έχουν αποτελέσει πηγή σχεδιασμού, τεχνογνωσίας και προετοιμασίας για την αντίπαλο χώρα. Σε αντιπαραβολή με τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στη Κριμαία στο 2014 που είχαν βάση στο «Δόγμα Μεντβέντεφ» του 2008, σύμφωνα με το οποίο η προστασία των δικαιωμάτων Ρώσων πολιτών εκτός επικράτειας αποτελούσε υψίστη προτεραιότητα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής το «Στρατηγικό Βάθος» του Αχμέτ Νταβούτογλου αποτελεί ξεκάθαρη ένδειξη πως η Τουρκία επενδύει όλο και πιο έντονα σε τακτικές έμμεσης στρατηγικής για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων στη περιοχή. Συγκεκριμένα:

- Ο πληροφοριακός και στο βάθος ψυχολογικός πόλεμος της Άγκυρας είναι καθημερινός και περιλαμβάνει όλους τους δυνατούς τρόπους εκμετάλλευσης των μέσων μαζικής ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης.

- Ο ρόλος της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης έχει αναβαθμιστεί στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής της γείτονας χώρας. Οι επισκέψεις Τούρκων κρατικών αξιωματούχων υψηλοτάτου επιπέδου σε εβδομαδιαία βάση το αποδεικνύουν.

- Οι αναφορές των Τούρκων κρατικών αξιωματούχων σε διεθνείς συνθήκες (Συνθήκη της Λωζάνης), που έχουν καθορίσει τη συνύπαρξη των δυο λαών τα τελευταία 100 περίπου χρόνια στην περιοχή, με απαξιωτίκους χαρακτηρισμούς δείχνουν την αναθεωρητική διάθεση της Τουρκίας και απευθύνονται εμμέσως στη διεθνή κοινότητα αναζητώντας νομιμοποίηση μελλοντικών ενεργειών

- Ο ρόλος της Τουρκίας στην εξέλιξη της προσφυγικής κρίσης είναι εμφανής. Η στάση της αποτελεί επιβεβαίωση των λεγομένων του πρωθυπουργού της Τουρκίας Οζάλ ότι «δε χρειάζεται να κάνουμε πόλεμο με την Ελλάδα, αρκεί να αφήσουμε μετανάστες να περάσουν τα ελληνικά σύνορα».

Η απειλή ενός υβριδικού πολέμου από την Τουρκία εναντίον της Ελλάδας δεν αποτελεί πλέον σενάριο επιστημονικής φαντασίας. Ενας υβριδικός πόλεμος είναι πιθανός στην σημερινή και μελλοντική ελληνική πραγματικότητα. Η απειλή υβριδικού πολέμου για την Ελλάδα υπάρχει, είναι σοβαρή και δεν επιτρέπεται εφησυχασμός. Διαφαίνεται μάλιστα ότι η συγκεκριμένη μορφή του πολέμου με την Τουρκία είναι η πλέον πιθανή. Ο εξ ανατολών αντίπαλος διαθέτει τα αναγκαία μέσα και τις ικανότητες για την εκτόξευση μιας «πλήρους φάσματος» υβριδικής προσβολής εναντίον της Ελλάδας. Κατά το παρελθόν έχει αποδείξει ότι διαθέτει και τα μέσα και τη βούληση αλλά και την υπομονή για να αδράξει την κατάλληλη ευκαιρία. Έχει δε το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού και τη δυνατότητα κλιμάκωσης της έντασης, παραμένοντας στο παρασκήνιο, εάν το επιθυμεί.

Θα ήταν τεράστιο λάθος να αντιληφθούμε τον «υβριδικό πόλεμο» ως κάτι που θα πρέπει να μας προκαλέσει ηττοπάθεια. Σε ένα περιβάλλον υβριδικών απειλών η Ελλάδα έχει στα χέρια της ένα τεράστιο συγκριτικό πλεονέκτημα: τη γεωπολιτική της σπουδαιότητα. Όπως προαναφέρθηκε, η Ελλάδα κατέχει μια από τις πιο κομβικές θέσεις στο διεθνή γεωπολιτικό χάρτη. Μεταξύ των άλλων, δεσπόζει στο κρίσιμο γεωσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου που ενώνει το Δυτικό Κόσμο με το ενεργειακό κέντρο του κόσμου, τη Μέση Ανατολή. Σε αντίθεση με ότι πιστεύουν πολλοί, οι τελευταίες εξελίξεις στην περιοχή αυτήν έχουν ενισχύσει το ρόλο της Ελλάδας. Η λεγόμενη «αραβική άνοιξη» δημιούργησε μια εξαιρετικά ασαφή κατάσταση, ένα είδος γεωπολιτικής μαύρης τρύπας, από την οποία μπορεί να ξεπηδήσει το οτιδήποτε. Η κατάσταση στα αραβικά κράτη όχι μόνο δεν είναι ελεγχόμενη από τη Δύση, αλλά μπορεί να εξελιχθεί σε μια εξαιρετικά εχθρική προς τα δυ-

τικά συμφέροντα πραγματικότητα. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η Τουρκία, για την οποία υπάρχουν σοβαρές ανησυχίες ότι στο μέλλον μπορεί να εξελιχθεί σε μια εξαιρετικά επικίνδυνη αντι-δυτική δύναμη. Έτσι, το μόνο σημείο στην περιοχή που έχει μείνει να ανήκει «εις την Δύσιν» είναι η Ελλάδα.

Επίσης, δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι ο υβριδικός πόλεμος βασίζεται στην παραπλάνηση και την «αορατότητα». Πίσω του, δηλαδή, κρύβει αδυναμία και όχι ισχύ. Έτσι, εάν ο ελληνικός λαός το αποφασίσει, είναι σε θέση να αδρανοποιήσει αυτή την επίθεση επιδεικνύοντας προσαρμογή στις νέες συνθήκες και ανθεκτικότητα (resilience) στις υβριδικές προσβολές. Και αυτό μπορεί να το κάνει, πολύ απλά, αν επιλέξει να ζήσει, αντί να πεθάνει, και να διεκδικήσει ένα μέλλον που θα βασίζεται στο τεράστιο γεωπολιτικό – ιστορικό δυναμικό της χώρας. Η αποτροπή σε περιβάλλον υβριδικού πολέμου λαμβάνει νέα διάσταση. Δεν αφορά μονό στις Ένοπλες Δυνάμεις. Όπως το πεδίο της μάχης έχει μετατοπιστεί προς τη μεριά της κοινωνίας έτσι έχει μετατοπιστεί και η έννοια της αποτροπής. Η αποτροπή στις υβριδικές απειλές είναι πλέον έργο σύμπραξης των Ενόπλων Δυνάμεων και της κοινωνίας σε καθημερινή βάση. Αποτροπή πλέον σημαίνει δράσεις κοινής συνισταμένης με σκοπό τη θωράκιση της χωράς από τις υβριδικές απειλές που έχουν εισέλθει στο εσωτερικό. Η γνωστή μας και ως παλλαϊκή άμυνα, στην εποχή του υβριδικού πολέμου μετονομάζεται σε παλλαϊκή αποτροπή και ανθεκτικότητα σε κάθε υβριδική προσβολή.

Οι ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις καλούνται να παίξουν τον βασικό ρόλο στην αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών που καλείται να αντιμετωπίσει η χώρα μας. Η εξωστρέφεια και η συμμετοχή της κοινωνίας στο έργο των Ενόπλων Δυνάμεων αποτελεί αδήριτη ανάγκη σε μια περίοδο κρίσης οικονομικής και αξιών της κοινωνίας. Η κατανόηση του ρόλου των Ενόπλων Δυνάμεων από τη κοινωνία θα συμβάλει τα μέγιστα στην αποτελεσματική αποτροπή έναντι των υβριδικών απειλών που αντιμετωπίζει η χωρά μας. Σημαντικό επίσης ρόλο προς την κατεύθυνση αναμένεται να παίξει η συμμετοχή της χώρας μας σε συμμαχίες και διεθνείς οργανισμούς, δημιουργώντας τις κατάλληλες ισορροπίες ισχύος, τις προϋποθέσεις συνεργασίας, τη συνεχή εκπαίδευση του προσωπικού και τον εκσυγχρονισμό του υλικού και των μέσων.

Η παρούσα οικονομική κατάσταση δεν αποτελεί δικαιολογία για συμβιβασμούς ως προς την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών. Αντιθέτως, συνυπολογίζοντας σε ρεαλιστική βάση την επίδραση και τις επιπτώσεις της υφιστάμενης κατάστασης στην ελληνική κοινωνία και στις Ένοπλες Δυνάμεις, θα πρέπει να θεωρήσουμε την παρούσα κρίση ως ευκαιρία ανάδειξης και εκμετάλλευσης των μη υλικών παραγόντων της μαχητικής μας ισχύος, όπως τα ψυχικά χαρακτηριστικά του προσωπικού, την εκπαίδευση, τη δομή, την οργάνωση και την ιστορική παράδοση. Είναι αδήριτη ανάγκη η Ελλάδα να προσεγγίσει τον υβριδικό πόλεμο ως ευκαιρία για εξισορρόπηση του πιθανού ελλείμματος στην ισορροπία σκληρής ισχύος με τη γείτονα χωρά που δημιουργεί αναπόφευκτα ο περιορισμός των αμυντικών δαπανών σε περίοδο δημοσιονομικής προσαρμογής. Ενδιαφέρουσα θα ήταν η προσέγγιση της δυνατότητας ανάπτυξης από τη χωρά υβριδικών δυνατοτήτων σε πεδία υψηλού επιστημονικού ενδιαφέροντος όπως ο κυβερνοπόλεμος, εκμεταλλευόμενη το υψηλών δυνατοτήτων επιστημονικό δυναμικό των ελληνικών πανεπιστημίων που τροφοδοτούν με επιστήμονες παγκοσμίου φήμης ερευνητικά κέντρα ανά την υφήλιο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η επιτυχημένη χρησιμοποίηση της στρατηγικής των υβριδικών απειλών από τη Χεζμπολάχ στο Λίβανο και από τη Ρωσία άλλαξε τα δεδομένα στο διεθνές περιβάλλον ασφάλειας. Οι σύγχρονοι στρατοί, τα σύγχρονα οπλικά συστήματα και οι τακτικές καταστροφής του αντιπάλου δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις υβριδικές απειλές. Ο πόλεμος με τη μορφή που τον γνωρίσαμε αποτελεί παρελθόν. Από το συμβατικό πόλεμο, την άμεση στρατηγική και την επίθεση στο κέντρο βάρους του αντιπάλου περάσαμε στην έμμεση στρατηγική, στις συγκρούσεις χαμηλής εντάσεως, τον περιορισμένο ή σε μικρή κλίμακα πόλεμο φθοράς, τον ανταρτοπόλεμο, την τρομοκρατία, όλες αυτές τις μορφές ανορθόδοξου πολέμου που προκαλούν ανασφάλεια και αποσταθεροποίηση στις δυτικές κοινωνίες.

Εκτιμάται ότι η παρούσα διατριβή θα αξιοποιηθεί και θα συμβάλει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στην αφύπνιση και την κινητοποίηση που απαιτείται για την αντιμετώπιση της απειλής υβριδικού πολέμου, που βρίσκεται προ των πυλών της Ελλάδας, ως μιας πραγματικότητας που θέτει σε άμεσο κίνδυνο την εθνική μας ασφάλεια. Παράλληλα, διατυπώνεται η ελπίδα η συγκεκριμένη ερευνητική προσπάθεια να συνδράμει στην εντατικοποίηση των διαδικασιών και ενεργοποίηση των αρμόδιων φορέων, προκειμένου η αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών να αποτελέσει κοινό όραμα των Ενόπλων Δυνάμεων και της ελληνικής κοινωνίας. Ενδιαφέρουσα επίσης θα ήταν η περαιτέρω μελέτη και η υλοποίηση μιας σε βάθος συγκριτικής ανάλυσης του «Δόγματος Μεντβέντεφ» του 2008 με το «Στρατηγικό Βάθος» του Αχμέτ Νταβούτογλου, προκειμένου να διαφανούν οι επιδιώξεις και τα κίνητρα της γείτονας χώρας να εκμεταλλευτεί τον υβριδικό πόλεμο, όπως αυτός εφαρμόστηκε με απόλυτη επιτυχία από τη Ρωσία κατά την επέμβαση στην Ουκρανία το 2014.

Σε ένα περιβάλλον πρωτοφανούς οικονομικής κρίσης και κρίσης αξιών, οι απειλές για την Ελλάδα έχουν λάβει πλέον και υβριδική μορφή. Ο εφησυχασμός στην περίπτωσή μας δεν επιτρέπεται γιατί μπορεί να οδηγήσει τη χώρα σε αδιέξοδο, καθώς ο υβριδικός πόλεμος αποτελεί σημαντική απειλή για τη χωρά. Η διατήρηση της αποτρεπτικής ικανότητας και η ανάπτυξη ισχυρής ανθεκτικότητας σε υβριδικές προσβολές αποτελούν προϋποθέσεις εθνικής επιβίωσης μη επιδεχό-

μενες αμφισβήτηση. Η εκμετάλλευση της νέας μορφής του πολέμου και η προσαρμογή της χώρας στα νέα δεδομένα καθιστούν τον υβριδικό πόλεμο «πεδίο δόξης λαμπρό», ούτως ώστε να γίνει η κρίση μια ευκαιρία ανάδειξης μιας νέας εθνικής στρατηγικής που θα προσδώσει στη χώρα τη δυναμική να αποτελέσει το σημείο αναφοράς και τον παράγοντα σταθερότητας στη περιοχή των Βαλκάνιων και της Ανατολικής Μεσογείου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Agostino, D. M., "*Hybrid Warfare. Briefing to the Subcommittee on Terrorism, Unconventional Threats and Capabilities*". Washington DC: United States Government Accountability Office, 2010.

- Art, R., *A., "Grand Strategy for America"*. Ithaca- London: Cornell University Press, 2004.

- Bachmann, S.D. & Mosquera A. B. M., "Lawfare in Hybrid Wars: The 21st Century Warfare", *Journal of International Humanitarian Legal Studies* 7, Bournemouth University, 2016, 63-87.

- Baird, R,A., "Pyro-terrorism: the threat of arson-induced forest fires as a future terrorist weapon of mass destruction'', *Studies in Conflict and Terrorism*, 2006, 415-428.

- Boniface, P., ''*Οι Πόλεμοι του Αύριο"*, μτφ. Β. Ιακώβου, Εκδόσεις Παπαζήση, 2004.

- Brzezinski, Z., *"The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives"*, New York: Basic Books,1997.

- Bull, H., ''Η άναρχη κοινωνία'', στο Η. Κουσκουβέλης, "*Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*", Στ Έκδοση, Αθήνα: Εκδ. Ποιότητα, 2010.

- Chivvis, C.S., *"Understanding Russian Hybrid Warfare and What Can be Done About It",* RAND Corporation: Santa Monica, California, 2017.

- Clausewitz, C.V., ''On the War'' στο Η. Κουσκουβέλης, "*Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*", Στ Έκδοση, Αθήνα: Εκδ.Ποιότητα, 2010.

- Davis, J.R., "Defeating Future Hybrid Threats", *Military Review*, Septembe-October, 2013, 21-19.

- Gilbert, A., *"Η επίθεση των 33 ημερών: Ο πόλεμος του Ισραήλ κατά της Χεζμπολά στο Λίβανο και οι συνέπειές του*", μτφ. Σ. Βωβού, Αθήνα: Εκδ. Πολύτροπον, 2007.

- Glenn, R.W. "Thoughts on Hybrid Conflict", *Small Wars Journal*, 2009: 2, 188-196.

- Gunneriusson, H., "Nothing Is Taken Serious Until It Gets Serious: Countering Hybrid Threats", *Defence Against Terrorism Review*, 2012: 4 (1), 47–70.

- Hoffman, F.G., "Hybrid vs. Compound War", *Armed Forces Journal*, October, 2009.

- Hoffman, F.G., "*Conflict In The 21st Century: The Rise Of Hybrid Wars*". Virginia: Potomatic Institut For Policy Studies, 2007.

- Hoffman, F.G., “Hybrid Warfare And Challenges”, *Joint Forces Quarterly*, 2009:52, 34–39.

- Jacobs, A. & Lasconjarias, G., “*NATO's Hybrid Flanks Handling Unconventional Warfare In The South And The East*”, NATO Research Division, April, 2015.

- Johnson, D.E., “*Military Capabilities for Hybrid War: Insights from the Israel Defense Forces in Lebanon and Gaza*”, Santa Monica: RAND, 2010.

- Joseph, N., “Ο πόλεμος στον 21ο αιώνα”, *Το Βήμα online*, 10 Φεβ 2015, διαθέσιμο στο http://www.tovima.gr/printarticle/?aid=675494

- Karagiannis, E., “Transnational Islamist Networks: Western Fighters in Afghanistan, Somalia and Syria”, *The International Spectator: Italian Journal of International*, 2013: 48(4), 119-134.

- Karagiannis, E., “The Russian Interventions in South Ossetia and Crimea Compared: Military Performance, Legitimacy and Goals”, *Contemporary Security Policy*, 2014: 35(3), 400-420.

- King, R.K., “Enhancing SWOT Analysis Using Triz and the Bipolar Conflict Graph A case Study on the Microsoft Corporation”, *The Triz Journal,* 2004, διαθέσιμο στο https://triz-journal.com/enhancing-swot-analysis-using-triz-bipolar-conflict-graph-case-study-microsoft-corporation/.

- Kymlicka, W., “Justice and Security in the Accommodation of Minority Nationalism: Comparing East and West”, στο A. Dieckhoff (επιμ.) *The Politics ofBelonging: Nationalism, Liberalism and Pluralism,* New York: Lexington, 2001, 127–54.

- Kudors, A., “*Hybrid War-A New Security Challenge for Europe*”, Background Notes of Latvian Presidency of the Council of the European Union, 2015.

- Libicki, M., “Conquest in Cyberspace: National Security and Information Warfare”, New York: Cambridge University Press, 2007.

- Lind, W.S., Nightingale, K., Schmitt, J., Sutton, J., & Wilson, G. "The Changing Face Of War: Into The Fourth Generation", *Marine Corps Gazette*, October, 1989.

- Williamson, M,. & Mansoor, P., “*Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient to the Present*”, New York: Cambridge University Press, 2012.

- McCuen, J., “Hybrid Wars”, *Military Review*, March-April, 2008, 107-112.

- Nemeth, W.J., “*Future War And Chechnya: A Case For Hybrid Warfare Monterey*”, California: Naval Postgraduate School, 2002.

- Minchev, Z. *“Modern Terrorism as Hybrid Threat and Digital Challenge*”, Institute of Information and CommunicationTechnology: Sofia, Bulgaria, 2015.

- MI5 Security Service "Espionage", διαθέσιμο στο https://www.mi5.gov.uk/espionage , πρόσβαση 05 Οκτ. 2017.

- Moore, J., "Lawfare", *The Three Swords Magazine*, 2017:31, 39-43.

- Mylonas, H., "*The Politics of Nation-Building. Making Co-Nationals, Refugees and Minorities*", Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

- Nissen, T.E, "*The Weaponization Of Social Media @ Characteristics of Contemporary Conflicts*", Royal Danish Defence College, 2015.

- Nyberg, R., "*Ο απρόβλεπτος γείτονας της Φινλανδίας, η Ρωσία*", 2016, διαθέσιμο στο http://carnegieeurope.eu/strategiceurope/?fa=64509, πρόσβαση 24 Νοεμ. 2017.

- Papacharalampous, Ch., "Greece: Organised Crime and Political Process", στο St. Stoychev (επιμ.), *Organised Crime and the Balkan Political Context,* Sofia: Risk Monitor Foundation, 2010, 71-83.

- Pawlak, P. "*Understanding Hybrid Threats*", European Parliamentary Research Service Blog, June 2015 (Πρόσβαση 14 Οκτ. 2017) https://epthinktank.eu/2015/06/24/understanding-hybrid-threats/

- Palmer, D.A.R., "*Back to the future? Russia's hybrid warfare, revolutions in military affairs, and Cold War comparisons*", Research Paper No.120, Rome: NATO Defence College, 2015.

- Piotrowski M. A., "*Hezbollah: The Model of a Hybrid Threat*", The Polish Institute of International Affairs, March, 2015.

- Praks, H., "*Hybrid or Not: Deterring and Defeating Russia's Ways of Warfare in the Baltics - the Case of Estonia*", Research Paper No.124, Rome: NATO Defence College, 2015.

- Ramonet, I., "*Πόλεμοι του 21ου αιώνα: Νέοι φόβοι και νέες απειλές",* μτφ.: Στ. Γκινής, Αθήνα: Εκδόσεις Του Εικοστού Πρώτου, 2003.

- Reisinger, H., & Golts, A., "*Russia's Hybrid Warfare: Waging War below the Radar of Traditional Collective Defense*". Research Paper 105, November, 2014.

- Reeves, Sh.,"*The Viability of the Law of Armed Conflict in the Age of Hybrid Warfare*", December, 2016, διαθέσιμο στο https://www.lawfareblog.com/viability-law-armed-conflict-age-hybrid-warfare

- Rossini, C., "Graecophiles and Macedonophiles: Greek Macedonia's Slavic-Speakers, the Minority Identity Question and the Clash of Identities at Village Level", *Jahrbücher für Geschichte und Kultur Südosteuropas*, 2003:5, 169-70.

- Scatzer P., "Managing Migration in a Mediterranian Contex", D. Papadimitriou and Gianoudis (επιμ.), *Managing Migration: The Greek, EU, and International Contexs*, Helenic Migration Policy Institute, 2006.

- Schroefl, J., & Kaufman, S.,"Hybrid Actors, Tactical Variety: Rethinking Asymmetric and Hybrid War", *Studies in Conflict & Terrorism*, 2014: 37(10), 862-880.

- Sharma, A. "Cyber Wars: A Paradigm Shift from Means to Ends", στο Ch. Czosseck & K., Geers (επιμ.), *The Virtual Battlefield: Perspectives on Cyber Warfare,* Amsterdam: IOS Press, 2009, 3-17.

- Shelest, H., "Hybrid War & The Eastern Partnership: Waiting For A Correlation", *Turkish Policy Quarterly*, 2015: 14(3), 45-53.

- Schmidt-Eenboom E., «Τι Εντολές Έδωσε ο Ερντογάν στους Πράκτορες της MIT για την Ελλάδα» στον Παντελή Βαλασόπουλο, εφημερίδα Real, Απρ 2017 και στο http://e-amyna.com/υβριδικός-πόλεμος-και-ελληνική-πραγμ/ Πρόσβαση 05 Νοε, 2017.

- Svetoka, S.,"*Social Media as a Tool of Hybrid Warfare*", Riga: NATO StratCom COE, 2016 διαθέσιμο στο https://www.stratcomcoe.org/social-media-tool-hybrid-warfare

- Sun, Tzu, "*Η Τέχνη του Πολέμου*", Μτφ. Ρ. Λέκκου –Δάντου, 3η Έκδοση, Αθήνα: Μίνωας, 2014.

- Theohary, C.A., "*Information Warfare: The Role of Social Media in Conflict*", UNT Libraries Government Documents Department, 2015, διαθέσιμο στο https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc503647/m1/1/high_res_d/IN10240_2015Mar04.pdf

- Thornton, R. & Karagiannis E., "The Russian Threat to the Baltic States: TheProblems of Shaping Local Defense Mechanisms", *The Journal of Slavic Military Studies*, 2016: 29(3), 331-351.

- Ullman H.K., "*Hybrid war: Old Wine in a New Bottle*", 09 Μαΐου 2015, ανακτήθηκε από http://www.huffingtonpost.com/dr-harlan-k-ullman/hybrid-war-old-wine-in-a-_b_6832628.html, 10 Σεπτεμβρίου 2017.

- Williamson, C.S.C. *"From Fourth Generation Warfare To Hybrid War",* Strategy Research Project, Carlisle Barracks: U.S. Army College, 2009.

- Yorke, C., "Cybersecurity & Society: bigsociety.com", The Word Today, 2010: 7, 19-21.

- Woo, P.K., "The Russian Hybrid War in the Ukraine Crisis: Some Characteristics and Implications", *The Korean Journal of Defense Analysis*, 2015: 27(3), 383-400.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΠΕ – ΜΠΕ, «Η ελληνοαλβανική συμφωνία για την υφαλοκρηπίδα απέτυχε λόγω τρίτου παράγοντα», Οκτ 2016 στο http://www.capital.gr/epikairotita/3162156/-i-ellinoalbaniki-sumfonia-gia-tin-ufalokripida-apetuxe-logo-tritou-paragonta, Πρόσβαση 05 Νοε, 2017.

- Αστρεινίδης Μ., «*Η Εξέλιξη Του Υβριδικού Πολέμου*», Αθήνα: Ελληνικό Κέντρο Ελέγχου Όπλων, 2009.

- ΓΕΕΘΑ, «*Πολιτική Κυβερνοάμυνας στις ΕΔ*» , Φεβ 2014 στο http://www.geetha.mil.gr/media/dikib/cyberdefence/cyberpolicy.pdf Πρόσβαση 01 Οκτ, 2017

- ΓΕΕΘΑ/ ΔΙΔΔΟ, «*Διακλαδικό Δόγμα Πληροφοριακών Επιχειρήσεων ΔΕ 3.2*», 2016.

- ΓΕΕΘΑ/ ΔΙΔΔΟ, «*Διακλαδικό Δόγμα Επιχειρήσεων Κυβερνοχώρου ΔΕ 3.9*», 2013.

- ΓΕΕΘΑ/ ΔΙΔΔΟ, «*Διακλαδικό Δόγμα Ηλεκτρονικού Πολέμου ΔΕ 3.4*», 2014.

- ΓΕΕΘΑ/ ΔΙΔΔΟ, «*Διακλαδικό Δόγμα Επιχειρήσεων Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης ΔΕ 3.10*», 2013.

- ΓΕΕΘΑ/ ΔΙΔΔΟ, «*Διακλαδικό Δόγμα Ψυχολογικων ΔΕ 3.3*», 2014.

- ΓΕΣ, «*Η Σχεδίαση στο Στρατό Ξηράς* ΕΕ 30-1Α», Αθήνα, 2014.

- Γιαννακόπουλος, Β., «Κυβερνοπόλεμος: υπαρκτή παγκόσμια ασύμμετρη απειλή», *Geostrategy*, 2010, διαθέσιμο στο http://www.geostrategy.gr/pdf/20110102%20.%20Cyberwarfare.pdf, πρόσβαση 12 Σεπτ. 2017.

- Γκατζούλη, Ν., «*Η Σκοπιανή Προπαγάνδα Συνεχίζεται στο Εξωτερικό*», Αθήνα: Παμμακεδονική Ενώση Αμερικής, 2004.

- Γκίνης, Γ., «*Τουρκία, το γειτονικό ηφαίστειο*», Αθήνα: Εκδόσεις Εστία, 1991.

- Γκριτζώνας, Κ., «*Μακεδονία και η Σκοπιανή Απειλή*», Τρίκαλα: Πρότυπες Θεσσαλικές Εκδόσεις, 2006.

- Γούλας, Α., «*Σκόπια, Μια Άλλη Θεώρηση του Προβλήματος»,* Σεπ 2015, διαθέσιμο στο http://autochthonesellhnes.blogspot.gr/2015/09/blog-post_2.html, πρόσβαση 05 Νοε. 2017.

- Δασκαλάκης, Ι., «*Ο υβριδικός πόλεμος προκαλεί δέος*», 2016 στο http://neapolitiki.gr/ο-υβριδικός-πόλεμος-προκαλεί-δέος/ , πρόσβαση 20 Οκτ. 2017.

- Δεμέτης, Χ., «*Ο γρίφος της ψήφου της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη*», 2014, στο http://news247.gr/eidiseis/weekend-edition/o-grifos-ths-pshfoy-ths-moysoylmanikhs-meionothtas-sth-thrakh.2815656.html , πρόσβαση 05 Νοε. 2017.

- Διαμαντόπουλος, Χ., «*Υβριδικός Πόλεμος Ενέργεια και ΝΑΤΟ*», 2015 στο http://www.onalert.gr/stories/yvridikos-polemos-kai-energeia-protaseis-gia-nato/42850 , πρόσβαση 17 Οκτ. 2017.

- Δομή- *Εγκυκλοπαίδεια*. Αθήνα: Δομή, 2006.

- Δρίβας, Α. & Τσαιλάς, Δ., «*Ο «υβριδικός» και στο βάθος, «ψυχολογικός» πόλεμος της Άγκυρας*», 2017 στο http://www.liberal.gr/arthro/111385/amyna--diplomatia/2017/o-isonubridikossin-kai-sto-bathos-isonpsuchologikossin-polemos-tis-agkuras.html, πρόσβαση 15 Οκτ 2017.

- Δρούγος, Α., «*Ήπειρος -Τσαμουριά -Κρυμμένα Όπλα- Ομάδες UCK και η Κατάσταση στη Μεθόριο*», 2013 στο http://amazonios.net/ήπειρος-τσαμουριά-κρυμένα-οπλα-ομάδε/ , πρόσβαση 12 Οκτ. 2017.

- Δρούγος, Α., «*Ένα Τρελό Σενάριο: Η Αποσταθεροποίηση της Χώρας και το Ενδεχόμενο Γεγονότων στη Θράκη*», 2014, στο http://www.analystsforchange.org/2014/01/enex.htm l , πρόσβαση 05 Νοε. 2017.

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «*Ασφάλεια: Ισχυρότεροι ευρωπαϊκοί μηχανισμοί για την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών*», Δελτίο Τύπου, Βρυξέλλες, 2016, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1227_en.htm , πρόσβαση 14 Οκτ. 2017.

- Ζακυνθινός, Α., «*Ο υβριδικός μεταναστευτικός πόλεμος*», 2016, στο http://www.analyst.gr/2016/03/06/o-ivridikos-metanasteftikos-polemos/2/ , πρόσβαση 10 Οκτ. 2017.

- Ηλιάδη, Ι., «*From Hierarchy to Chaos: Developments in the Social Media Paradigm and their Possible Reflections in Reforms of the Military Doctrine in Greece*», Αθήνα, 2012.

- Ήφαιστος, Π., «*Ασύμμετρες απειλές*», 2007, στο http://infognomonpolitics.blogspot.gr/2012/09/p-ifestos-3082007.html ,πρόσβαση 10 Οκτ. 2017.

- Ήφαιστος Π., «*Το Νταβουτόγλειο αίνιγμα περί στρατηγικού βάθους*», 2010, στο https://ifestos.edu.gr/το-νταβουτόγλειο-αίνιγμα-περί-στρατη/ , πρόσβαση 10 Νοε. 2017.

- Ιγγλέσης, Ν., «*Τουρκική απειλή και συντελεστές ισχύος*», 2016, στο https://www.thepressroom.gr/arthrografia/toyrkiki-apeili-kai-syntelestes-ishyos, πρόσβαση 10 Νοε. 2017.

- Καβαλιέρος, Π., «*Λόγοι για τους οποιους τα Σκόπια δεν πρέπει να χρησιμοποιούν τον όρο "Μακεδονία" και τα Παράγωγα του για τον προσδιορισμό της Κρατικής και Εθνικής τους Οντότητας*», 2009, στο http://www.elesme.gr/elesmegr/articles/skopia-kaval.htm ,πρόσβαση 05 Νοε. 2017.

- Καπουτσής Χ., «*Ο Αλβανικός μεγαλοϊδεατισμός και ο αλυτρωτισμός των Σκοπιανών, απειλή για τη σταθερότητα στα Βαλκάνια*», 2015, στο http://www.onalert.gr/stories/o-albanikos-megaloideatismos-kai-o-skopianos-alytrotismos/42503 , πρόσβαση 07 Νοε. 2017.

- Καρύδης, Β., «*Μετανάστευση και έγκλημα στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1990*». Αθήνα: Παπαζήσης, 2001.

- Κόλμερ, Κ. «*Λαθρομετανάστευση – Η Απειλή της Εθνικής ασφάλειας*», Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, 2012.

- Κουράκης, Ν., «*Έκθεση για την εξέλιξη της εγκληματικότητας στη σημερινή Ελλάδα*», Ποινική Δικαιοσύνη, 1998.

- Κοράκης Γ., «*Ασύμμετρες Απειλές. Οι Νέες Μορφές Απειλών κατά της Διεθνούς Ασφαλείας και Ασφαλείας της Χώρας μας και οι Ένοπλες Δυνάμεις*», ΕΛ.Ε.Σ.ΜΕ, 2003, στο http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika_/t13/t13_02.htm, πρόσβαση 07 Νοε. 2017.

- Κούρτης, Π.Γ., «*Η SWOT ανάλυση: ένα χρήσιμο αλλά όχι αυτοδύναμο εργαλείο Στρατηγικού Σχεδιασμού*», 2007, στο ejournals.teiath.gr/index.php/DO/article/download/187/186, πρόσβαση 21 Νοε. 2017.

- Κωστόπουλος, Τ., «*Η απαγορευμένη γλώσσα - Κρατική Καταστολή των Σλαβικών Διαλέκτων στην Ελληνική Μακεδονία*» Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2008.

- Λάζος, Ε., «*Ρωσία: Τα Διδάγματα από τον Πόλεμο στην Ουκρανία*», 2017, στο https://www.thinknews.gr/defence/rosia-ta-didagmata-apo-ton-polemo-stin-oukrania-meros/ , πρόσβαση 25 Νοε. 2017.

- Λαμπροπούλου, Ε., «*Εσωτερική ασφάλεια και κοινωνία του ελέγχου*», Αθήνα: Εκδ. Κριτική, 2001.

- Λυγερού, Ν.,«*Τουρκικός παράλληλος στρατός σχεδιάζει 100 υβριδικά χτυπήματα τύπου Ίμια*», 2017 στο http://www.protothema.gr/greece/article/658053/tourkikos-parallilos-stratos-shediase-100-uvridika-htupimata-tupou-imia/, πρόσβαση 10 Νοε. 2017.

- Μαγκριώτης, Γ., «*Θράκη, η έπαλξη του ελληνικού Βορρά*», Αθήνα: Εκδόσεις Ρήσος, 1993.

- Μάνος, Ι., Παπαδοπούλου, Δ., & Μακρυγιάννη Β., «*Μελετώντας Πτυχές της Αλβανικής Μετανάστευσης στην Ελλάδα*», Κέντρο για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, CDRSEE, 2017.

- Μαυραγάνης, Κ., «*Οι πολεμιστές του Facebook και του Twitter. Ποια είναι η σημασία των social media στον σύγχρονο πόλεμο*», 2015 στο http://www.huffingtonpost.gr/2015/02/15/facebook-twitter--social_n_6683716.html , πρόσβαση 15 Οκτ. 2017.

- Μαυρόπουλος, Π., «*Κυβερνοπόλεμος και Εθνική Στρατηγική*», 2014 στο http://www.warandstrategy.gr/kyvernopolemos/16-kyvernopolemos-kai ethniki-stratigiki , πρόσβαση 14 Οκτ. 2017.

- Μαυρόπουλος, Π., «*Η Παράδοξη Τριάδα του Κλαούζεβιτς*», 2014 στο http://www.geetha.mil.gr/media/1.vima-ell-strat-skepsis/paradoksi-triada.pdf , πρόσβαση 11 Οκτ. 2017.

- Μαυρόπουλος, Π., «*Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής*», Αθήνα: Εκδόσεις Ινφογνώμων, 2013.

- Μέρτζος, Ν. «*Τα Σκόπια και οι Άλλοι*», Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, 2013.

- Μηνάγιας, Χ., «*Η Γεωπολιτική Στρατηγική και η Στρατιωτική Ισχύς της Τουρκίας*», Αθήνα: Εκδόσεις Τουρίκη, 2010.

- Ντόκος, Θ.Π., "Ασύμμετρες Απειλές και Διεθνής Ασφάλεια" στο Δ. Τριανταφύλλου κ.ά «*Διεθνείς Σχέσεις Σύγχρονη Θεματολογία και Προσεγγίσεις – Αφιέρωμα στον Θεόδωρο Κουλουμπή*». Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης, 2008, 357- 382.

- Παλμύρης, Δ., «*Εποικισμός: έγκλημα σε βάρος της Κύπρου*», 2009 στο http://www.proodeftiki-athinas.gr/kipriako/9-diavaste-akomi/52-epikismos-egklima-se-baros-tis-kiprou.html, πρόσβαση 10 Νοε 2017.

- Παντελής, Κ. «*Ποιος είναι ο σύγχρονος υβριδικός πόλεμος*;», Αθήνα: Κέντρο Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων, 2015, στο http://kedisa.gr/poios-einai-o-sygxronos-ybridikos-polemos/ , πρόσβαση 3 Οκτ. 2017.

- Πασχαλίδης, Ι., «Επιχειρησεις στο Λίβανο το 2006.» *Στρατιωτικη Επιθεώρηση,* Μάιος-Ιουνιος 2009, 52-67.

- Πασχαλίδης Ι. «*Η Ανθελληνική Προπαγάνδα των Σκοπιών*», 2010 στο http://greeknation.blogspot.gr/2010/03/blog-post_13.html#more , πρόσβαση 10 Νοε. 2017.

- Πασχαλίδης, Ι., «*Ψυχολογικές επιχειρήσεις, προπαγάνδα και μέσα επηρεασμού*», 2011 στο http://ellinikoistologio.blogspot.gr/2011/12/blog-post.html, πρόσβαση 15 Οκτ. 2017.

- Πλακούδας, Σ., «*Τέσσερις παράγοντες που δημιουργούν νέες απειλές ασφάλειας*», http://www.eliamep.gr/ 2017, πρόσβαση 08 Σεπτ. 2017.

- Πλατιάς, Α., & Κολιόπουλος, Κ., «*Η Τέχνη του Πολέμου του Σουν Τσου*», Αθήνα: Εκδόσεις Δίαυλος, 2015.

- Ροφέρ, Ξ. «*Η αλβανική μαφία Μια απειλή για την Ευρώπη: Πώς γεννήθηκε αυτή η βαλκανική υπερδύναμη του εγκλήματος*», μτφ. Γ. Καυκιάς, Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, 2001.

- Σαμπατάκου, Ε.Α., «*Κοινωνική και Οικονομική Ενσωμάτωση των μεταναστών και μεταναστριών στην Ελλάδα*», Αθήνα: ΕΠΕΑΕΚ- ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ, 2006.

- ΣΕΕΘΑ , «*Μεταναστευτικό κύμα και λαθρομετανάστευση στην Ελλάδα: Ένα χρόνιο , καυτό και δυσεπίλυτο πρόβλημα*», 2008, στο www.seetha.gr, πρόσβαση 16 Οκτ. 2017.

- Σουλιώτης, Ι., «*Η αλβανική μαφία στην Ελλάδα»,* 2017, στο http://www.kathimerini.gr/921670/article/epikairothta/ellada/h-alvanikh-mafia-sthn-ellada, πρόσβαση 10 Νοε 2017.

- Στάμκος, Γ., «*Το Φάντασμα της Μεγάλης Αλβανίας: Make Albania Great Again!*» στο https://zenithmag.wordpress.com/2017/05/16/to-φάντασμα-της-μεγάλης-αλβανίας-make-albania-great-again, πρόσβαση 15 Νοε. 2017.

- Τζούμης, Λ., «*Ο αλβανικός εθνικισμός φουντώνει και απειλεί*», 2017 στο http://www.militaire.gr/ο-αλβανικός-εθνικισμός-φουντώνει-και/ , πρόσβαση 12 Νοε. 2017.

- Τσαγγούρης, Ε., «Μετανάστευση – Λαθρομετανάστευση - Νομικό Πλαίσιο - Σύγχρονη Ελληνική Πραγματικότητα», *Διακλαδικη Επιθεωρηση*, ΑΔΙΣΠΟ, 2013: 28, 55-69.

- Τσακωνίτης, Απ. «Η *Τουρκία ως Υβριδική Απειλή*», 2017 στο https://www.thinknews.gr/politiki/tourkia-os-yvridiki-apili/ , πρόσβαση 10 Νοε. 2017.

- Τριανταφυλλίδου, Α., & Μαρούκης, Θ., «*Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου αιώνα*», Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 2010.

- Φράγκος, Φρ., «*Ποια Τουρκία; Ποιοι Τούρκοι;*», Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, 2012.

- Φράγκος, Φρ., «*Η επαπειλούμενη πληθυσμιακή αλλοίωση της Ελλάδας με αποδείξεις*», 2016, στο http://www.militaire.gr/στρατηγός-φράγκος-μεταναστευτικό πρόσβαση 05 Νοε. 2017.

- Φράγκος, Φρ., «*Γεωπολιτική Αξία Θράκης και Διεθνές Περιβάλλον. Προκλήσεις και Απειλές Άμυνας και Ασφάλειας*», 2014, στο http://thesecretrealtruth.blogspot.com/2014/06/blog-post_7834.html, πρόσβαση 05 Νοε. 2017.

- Χατζηδημητρίου, Γ., «*Αλβανία: Μια αναδυόμενη απειλή*», 2017, στο http://www.reporter.gr/Eidhseis/Politikh/311512-Albania-Mia-anadyomenh-apeilh, πρόσβαση 05 Νοε. 2017.

- Χρυσικός, Γ.,«*Η ανάλυση SWOT*», 2013, στο http://www.kemel.gr/sites/default/files/files/ 1_swot_pestel_1.pdf, πρόσβαση 08 Νοε. 2017.

ΙΣΤΟΛΟΓΙΑ

- Τμήμα ειδήσεων defencenet.gr «Εισβολή της Άγκυρας με Σχέδιο ΜΙΤ», 2013, στο http://www.pronews.gr/koinonia/151050_i-toyrkiki-trapeza-ziraat-katashei-perioysies-ellinon-se-komotini-kai-xanthi, πρόσβαση 05 Νοε. 2017.

- «Ουράνιο Τόξο - Μαζί με τους Τούρκους είμαστε 50.000 στην Ελλάδα», 2014, στο http://www.newsbomb.gr/ellada/ethnika/story/452023/oyranio-toxo-mazi-me-toys-toyrkoys-eimaste-50000-stin-ellada#ixzz4xYSBCLDJ ,πρόσβαση 05 Νοε. 2017.

- «Υβρίδιο» στο https://el.wikipedia.org/wiki/Υβρίδιο, πρόσβαση 20 Σεπτ. 2017.

➢ «Η επιρροή της Τουρκίας βάζει μπουρλότο στις σχέσεις Ελλάδας-Σκοπίων» στο https://www.thepressroom.gr/diethne/e-epirroe-tes-toyrkias-bazei-mpoyrloto-stis-scheseis-elladas-skopion , πρόσβαση 05 Νοε. 2017.

➢ «Kosovo's Daesh Camps Act as Creche for Young Terrorists» στο https://sputniknews.com/europe/201607221043454942-kosovo-daesh-training-camps/, πρόσβαση 01 Νοε. 2017.